

In het belang

van

Archief Philip Staal

's Rijks Schatkist

Onderzoek

naar de

materiële oorlogsschaden

van

joodse weeskinderen

door

Pauline Micheels en Elma Verhey

Voorwoord

Toen Elma Verhey in maart 2000 voor het eerst werd benaderd met de vraag wat zij wist over de afwikkeling van schadeclaims en erfenissen van joodse weeskinderen, moest zij het antwoord schuldig blijven. In de jaren tussen 1989 en 1992, waarin zij onderzoek deed naar de naoorlogse strijd om de joodse weeskinderen, is vooral de politieke kant van de zaak bestudeerd. Nogal wat 'kinderen' waren destijds op zoek naar hun geschiedenis. Waarom mochten zij na de oorlog niet bij hun onderduikers blijven, of waarom werden zij bij hun gereformeerde of katholieke pleegouders gelaten?

Geschiedschrijving is wet vaker kind van de eigen tijd. Het is dan ook niet verwonderlijk dat er nu, ruim tien jaar nadat “*Om het joodse kind*” werd gepubliceerd, voor het eerst oriënterend onderzoek is gedaan naar de materiele oorlogsschaden van de joodse weeskinderen. De publiciteit rond de herstelbetalingen, is ongetwijfeld medeoorzaak van de vragen die er tegenwoordig bij joodse weeskinderen leven: wat heb ik destijds van mijn vermoorde ouders, grootouders, of mijn oom en tantes geërfd? Zijn mijn voogden of voogdijinstellingen daar wel achteraan gegaan, en wat hebben ze ermee gedaan?

Dit onderzoek probeert daar een antwoord op te geven, en kan als een verlaat hoofdstuk van *Om het joodse kind* worden beschouwd. Wel is gepoogd de materie ook zonder deze publicatie toegankelijk te maken. Dank gaat op de eerste plaats uit naar Avraham Roet en de Stichting Platform Israël. Zij hebben het onderzoek mogelijk gemaakt. Menno Paktor, lid van onze begeleidingscommissie, opende daarbij de nodige deuren voor dit onderzoek.

Dank gaat ook uit naar Chaya Brasz, directeur van het Instituut voor de Geschiedenis van de Nederlandse Joden aan de Hebreeuwse Universiteit van Jeruzalem, die aanvullend onderzoek in Israël deed, naar John Wigmans van het Rijksarchief Noord-Holland die ons zoveel medewerking verleende, naar het Nederlands Instituut voor Oorlogsdocumentatie, dat ons vele dagen gastvrijheid verleende, en naar het Gemeentearchief Amsterdam en het Algemeen Rijksarchief in Den Haag, die ons met raad en daad ter zijde stonden.

Dank gaat ook uit naar Hans Vuijsje, directeur van Joods Maatschappelijk Werk. Hij gaf ons toestemming alle mogelijke archieven te raadplegen. Zonder zijn vertrouwen was dit onderzoek niet mogelijk geweest.

Amsterdam, mei 2003, Pauline Micheels en Elma Verhey.

Hoofdstuk een:

"Hoe ver is de weg naar Amsterdam van Londen."

De omvang van de catastrofe die zich in Nederland aan het voltrekken was, drong in het voorjaar van 1943 langzaam maar zeker tot het buitenland door. In de Verenigde Staten bereidden Nederlandse joden zich voor op de situatie na de bevrijding. Zonder speciale hulp zou de joodse gemeenschap zich onmogelijk kunnen herstellen, zo lieten zij de Nederlandse regering in Londen weten.

In Londen schreef minister van Binnenlandse zaken H. van Boeyen minister-president P.S. Gerbrandy daarop de volgende reactie:

‘Voorlopig zou ik willen stellen, dat de instelling van een dergelijke organisatie weinig zin heeft, daar hetgeen er na den oorlog met het Joodsche gedeelte der Nederlandsche bevolking meet geschieden, naar het mij voorkomt, zeer onoverzichtelijk is. Daarbij komt, dat de Joden, voor zoover zij zijn geëvacueerd of gedeporteerd en nog in leven zijn, zich vermoedelijk niet in een principieel andere positie zullen bevinden dan duizenden andere landgenooten. Hetzelfde kan worden gezegd met betrekking tot hun beroovingen en de financieële en economische omstandigheden, die zij hebben ondergaan of waarin zij zijn gebracht. Op grond hiervan wil het mij dan ook onbillijk voorkomen ten aanzien van deze bevolkingsgroep nu reeds een speciale Commissie in het leven te roepen, welke zich met hun toekomstige belangen bezighoudt.’¹ Een dergelijke reactie mag ons nu ongeloofwaardig overkomen; destijds kreeg Van Boeyen de nodige politieke steun. De Nederlandse regering wilde kostte wat kost het antisemitisme dat tijdens de bezetting door de nazi's was gestimuleerd, de kop in drukken. Speciale maatregelen na de bevrijding zou jodenhaat wellicht kunnen stimuleren.

In die houding, die bepalend zou worden veer het beleid, stand de regering niet alleen. Eind 1944 wisten de samenwerkende kindergroepen, die honderden joodse kinderen het leven hadden gered, een wetsvoorstel naar Londen te smokkelen, dat beslissend zou worden voor de strijd die er na de bevrijding om de kinderen zou ontstaan. In de toelichting schreven de verzetsgroepen: 'Het is van het allergrootste belang, dat de hulpverlening aan de Joodsche getroffen en een **ALGEMEEN NEDERLANDSCH** en geen specifiek Joodsch karakter draagt. Het gevaar zou anders niet denkbeeldig zijn, dat de scheidslijn, die dikwijls alle goede beginselen ten spijt gedurende de bezetting naar voren kwam, mede hierdoor voor onafzienbaren tijd een steeds diepere

kloof zou vormen tusschen het niet-Joodsche en het Joodsche deel van ons volk. Het werk voor onze Joodsche medeburgers dient verzorgd te worden door een algemeen orgaan (resp. organen), moet gezamenlijk volbracht worden door Joodsche en niet-Joodsche Nederlanders en gefinancierd worden uit één kas.'

Ook het begrip 'oorlogsslachtoffer' moest vooral niet te ruim worden opgevat, vond het verzet: 'Indien men de kring van deze slachtoffers niet beperkt tot hen, die bij het eigenlijke verzetswerk waren aangesloten, maar hierbij ook hen betreft, die huis en huisraad hebben verloren, omdat zij onderduikers hebben geherbergd, geen spitwerk hebben willen verrichten, naar een verboden radio-station hebben geluisterd enz., enz. Dat zullen automatisch van de zwaarst getroffen onderduikers nog slechts de Joden overblijven. Wij herhalen, dat wij dit ten zeerste zouden betreuren, men zou bijv. onvermijdelijk het verwijt krijgen, dat de Jood beter en vlugger wordt geholpen dan degeen, die in moeilijkheden is geraakt, omdat hij hem geholpen heeft.'

In hun voorstel overheerst de angst veer antisemitisme regel na regel. Zo moest voorkomen warden, vonden de verzetsgroepen, dat de joden al te veel hulp uit het buitenland zouden krijgen. 'De mogelijkheid bestaat, dat bijv. vanuit de Vereenigde Staten groote giften zullen warden beschikbaar gesteld. Indien een dergelijke actie te groote omvang aan zou nemen, zou de kloof tusschen het niet-Joodsche en het Joodsche deel van ons volk hierdoor kunnen warden geaccentueerd. Moge de regeering er in slagen de ongetwijfeld goedbedoelende schenkers hiervan te doordringen.'¹²

Ook de joodse gemeenschap in het buitenland, hield in haar toekomstplannen terdege rekening met na-oorlogs antisemitisme. De voorstellen van de Joodsche Coordinatie Commissie in Geneve, van De Kring van Nederlandsche Joden in Londen of van de *Irgoen Olei Holland*, de vereniging van Nederlandse joden in Palestina, die zich eveneens intensief voorbereide op de situatie in Nederland na de bevrijding, beginnen steevast met de zinsnede dat alle voorgestelde maatregelen een 'algemeen Nederlandsch' karakter dienen te hebben.

Mr. R. A. Levisson was Westerbork ontvlucht en eind 1943 via Spanje in Londen aangekomen, waar hij zich actief met de wederopbouw bezighield. Hij was mening dat de joodse gemeenschap zich 'offers' moest getroosten. Ze diende zich te realiseren dat Nederland in haar geheel berooid en beroofd was. Levisson: 'Met name de Joden zullen moeten begrijpen, dat de noodige bescheidenheid van hen geeischt kan worden, terwijl men aan niet-Joodsche zijde zal moeten leeren inzien, dat het lot van het Joodsche bevolkingsdeel wel bijzonder hard is geweest.

Eenige voorlichting omtrent het wezen van het Joodsche vraagstuk is

zelfs voor overigens wel geëduceerde kringen niet overbodig.'

Levisson was, blijkens zijn rapporten, buitengewoon goed geïnformeerd. AI in december 1943 berichtte hij vanuit Spanje Koningin Wilhelmina over de 100.000 joden die er op dat moment waren gedeporteerd. Daarvan ken wel warden aangenomen, schreef Levisson, dat de meesten waren omgekomen. De ontbrekende, precieze overlijdensdata zouden - juridisch - tot ingewikkelde en onrechtvaardige situaties leiden. Wetten op dat terrein moesten daarom warden aangepast, vend hij 'ten einde tot een bevredigende erfrechtelijke regeling te komen'³. Hoe voorspellend waren zijn woorden - al bedoelde Levisson dat niet zoals nu wellicht wordt verondersteld. Hij wilde erfenissen en vermogens waar geen direct rechthebbenden meer van in leven waren, zo snel als mogelijk gebruiken veer de opbouw van de joodse gemeenschap. Zijn voorstel haalde het niet; de vooroorlogse erfrechtwetgeving bleef gehandhaafd. Minister P. Lieftinck, de sociaal-democratische minister van Financiën, zou na de oorlog zelfs het plan opperen, het erfrecht veer joden tot de tweede graad te beperken. De belangen van de wederopbouw en dus die van de staatskas, hadden in zijn ogen prioriteit. In het totaalbedrag van 450 miljoen gulden dat het kabinet Kok in het voorjaar van 2000 de joodse gemeenschap als 'compensatie' gaf, was niet voor niets een bedrag opgenomen van 55 miljoen gulden aan 'teveel' betaalde successierechten. AI in 1949 was berekend, dat de staat door hardnekkig vast te houden aan de zogenaamde 'tussenverervingen' een bedrag tussen de 32,5 en 37,5 miljoen gulden had geïncasseerd. Elke fictieve, want tevens vermoorde - erfgenaam betaalde successierechten, met als gevolg dat er veer een (ver) familielid vaak maar hele kleine bedragen resteerden⁴.

Ook over de malafide verhandelde joodse effecten (compensatie in 2000: 340 miljoen gulden), lichtte Levisson de regering al eind 1943 in. Net als over het doorverkochte onroerend goed, of de praktijken van de roofbank' Lippmann, Rosenthal & Co. Daar hadden joden, vóór deportatie, al hun bezittingen 'in bewaring' moeten geven. Er moest met 'krachtige hand' door de regering worden opgetreden vond Levisson, wat alleen mogelijk was, meende hij, met behulp van overheidsmaatregelen en een 'speciaal Bureau voor Joodsche zaken' angst veer antisemitisme of niet.

De Commissie van Advies voor Joodsche Aangelegenheden in Londen, bestaande uit de heren dr. J.L. Polak, M. Sluyser en S. Zwanenburg, adviseerde in eerste instantie negatief. 'Het scheppen van deze instantie [zou] in zekere zin de erkenning kunnen inhouden van het bestaan van een specifiek Joodsch-Nederlandsch vraagstuk, dat Nederland voor 10

mei 1940 niet heeft gekend.' Maar in april 1944 kwam ze op haar standpunt terug. Ze drong aan op een speciale overheidsinstantie die zich met de opvang van joden zou bezighouden, voorzien van de nodige bevoegdheden en geld. De Nederlandse bevolking diende evenwel duidelijk veer ogen worden gehouden, waarom zo'n instantie - tijdelijk-noodzakelijk was: 'Bij zoodanige besluit ware duidelijk te doen uitkomen, dat het de actie van den vijand is, die belangen van gelijkgerechtigde Nederlanders, tijdelijk tot specifiek Joodsche belangen heeft gemaakt.' Uiteraard zouden de overlevende joden niet 'één dag langer dan strikt noodzakelijk, ten laste der overheid vallen', zo onderstreepte de Commissie haar standpunt⁵.

Ook dat verzoek was aan dovemansoren gericht.

Henriette Boas, in haar gedicht *De Verre Weg* van 7 november 1943⁶, had de geest van de tijd niet beter kunnen treffen.

"Het is maar tien uur sporen naar Berlijn",
schreef thans veer vijf jaar thuis een Joodsche dichter.
Nu zijn de zeeen tusschen ons: veer mij
van kalmen dabber, hol van angstgezichten.

voor hen "Maar tien uur sporen naar Berlijn".
Maar hoe lang duurt de tocht naar Amsterdam van Londen?
Wij weten van hun lijden en hun pijn,
maar veer de weg zal zijn teruggevonden

naar hun gehavend lijf van onze kamervrede
naar hun gemarteld hart van onze eilandslaap,
zal grijsaard worden lichtgeharte knaap,
en tot de ziel doorwond wie nimmer had gestreden.

't Roepen aan d'andre oever is zóó ver, dat nauw
een zwak gekreun deert onze harde ooren;
wij poozen even, met gebaar van rouw,
en weer is hunne kreet in onze haast verloren.
In het najaar van 1944, teen het Zuiden van Nederland bevrijd werd,
zouden 'opgedoken' joden veer het eerst te maken krijgen met wat
tegenwoordig de 'kille ontvangst' heet. In Maastricht, Heerlen, Eindhoven
en Den Bosch - overal ontstonden initiatieven van joden die

ondergedoken hadden gezeten. Men zocht steun bij elkaar en wilde hulp bieden.

Bij gebrek aan communicatiemiddelen zou het nog tot januari 1945 duren, voordat de Joodse Coördinatie Commissie (JCC) werd opgericht, en alle lokale initiatieven konden worden gebundeld. Het Militair Gezag, dat post, telegraaf en vervoermiddelen beheerde, nam de leg van Londen - geen 'voorkeursbehandeling' voor de joden - wel erg letterlijk. Geld was er voorlopig ook niet. Alleen het Comité Israëlietische Belangen in Limburg kreeg, bij wijze van hoge uitzondering, tienduizend gulden van de regering. Minister van Binnenlandse Zaken mr. J.A.W. Burger, schreef Majoor mr. H.J. Kruls, Chef Slat Militair Gezag die het bedrag zou moeten uitkeren: 'Het moet aanvragers duidelijk zijn dat deze uitzonderlijke steun voornamelijk moet dienen als tegemoetkoming aan de uitzonderlijke omstandigheden waarin de Joden verkeerden, want ook andere bevolkingsgroepen verkeerden in moeilijke omstandigheden en onderscheid tussen die groepen dient van begin af aan zoveel mogelijk te worden vermeden'⁷.

De Joodse Coördinatie Commissie (JCC), zou haar eerste vijfduizend pond dan ook ontvangen van de Kring van Joden in Engeland, ingezameld onder Nederlandse joden ter plekke, Nederlandse joden in Suriname, Curacao en de Verenigde Staten - er werd onder meer het eerste joodse blad van na de oorlog, *Le-Ezrath Ha-Am* (Het Volk ter Hulp) mee gefinancierd.

Het meeste geld voor de hulp aan joden zou evenwel komen van *The American Jewish Joint Distribution Committee*, de Amerikaanse joodse organisatie, die na de bevrijding overal in Europa joden te hulp kwam. Alleen al in 1945 zou de Joint ruim vierhonderdduizend gulden ter beschikking stellen voor directe hulpverlening in Nederland. Daarmee financierde zij nagenoeg de complete begroting van de JCC over dat jaar. Ruim zestigduizend gulden daarvan werd aan kinderverzorging besteed; evenwel nog maar een fractie van de bedragen die in latere jaren door de Joint voor kinderverzorging ter beschikking zouden worden gesteld⁸.

De Joint beklagde zich overigens, over wat zij zag als de 'onverschillige houding' van de Nederlandse overheid tegenover de joden. Vanwege de tot in het absurde doorgevoerde beleidsopvatting dat geen onderscheid mocht worden gemaakt tussen joden en niet-joden, maar uiteraard wel tussen Nederlanders en Duitsers, werden Duits-joodse vluchtelingen aan de grens geweigerd, en zelfs samen met SS-ers of NSB-ers in kampen geïnterneerd. Het hoofd van de Amerikaanse Militaire Missie dreigde met publiciteit en de afschuwelijke situatie bezorgde de JCC handenvol werk⁹.

In Eindhoven had L.H.M. Sternfeld direct na de bevrijding het Comité tot

Bijstand aan Joodsche Minderjarigen opgericht. Sternfeld, afkomstig uit Amsterdam en leraar economie, realiseerde zich dat veel kinderen hun ouders hadden verloren. Niet elk kind kon bij de onderduikouders blijven; daarom moest er opvang komen. Ook hun onderwijs, om maar iets anders te noemen, was een dringend probleem - de meeste kinderen waren in jaren niet naar school geweest.

Hij schreef over het bestaan van zijn organisatie een brief naar de Dienst der Repatriëring, belast met het vervoer van Nederlanders in het buitenland, die de concentratiekampen hadden overleefd. Daarbij stuurde hij een namenlijst mee, van 'opgedoken' kinderen; wie wel en niet had overleefd, was de eerste zorg van elk jood na de bevrijding.

Hij vroeg de 'ons zo mogelijk opgave te verstrekken van minderjarigen, welke bij terugkeer naar Nederland de aandacht onzer Vereniging zouden kunnen behoeven'. De reactie van de Dienst laat aan duidelijkheid niets te wensen over. In de kantlijn van Sternfeld's brief staat geschreven: 'Wat zullen we hiermee doen? Zou nader contact met dezen lieden nuttig zijn?'¹⁰

In Amsterdam waren de 'Samenwerkende ondergrondse groepen voor het kinderwerk', die de onderduik van honderden joodse kinderen hadden georganiseerd, al sinds de herfst van 1943 in het diepste geheim bezig met plannen voor de toekomst van de joodse weeskinderen.

Op vier september 1944, de dag voor *Dolle-Dinsdag*, toen de bevrijding van Noord-Nederland voor de deur leek te staan, hadden zij pamfletten laten drukken, waarin de pleegouders op het hart werd gebonden, de joodse kinderen toch vooral aan niemand, ook niet aan de eigen ouders af te staan. Er was een wetsontwerp in de maak, stand er in het pamflet, dat de 'positie der kinderen zal regelen en wel met behulp van een — Centraal Bureau te Amsterdam. (...) In afwachting daarvan doen wij een DRINGEND BEROEP op U de kinderen zoo lang bij U te houden en aan NIEMAND, zelfs niet aan de Ouders, zonder toestemming van het bureau af te geven. Onze U bekende vertrouwenspersoon zal U blijvend op de hoogte houden. Tevens zult U uit de dagbladen de afkondiging der officieële maatregelen kunnen vernemen.'¹¹

De samenwerkende kindergroepen, onder leiding van dr. Gezina van der Molen - zij was betrokken bij de oprichting van het verzetsblad *Trouw* - realiseerden zich dat ouders - wettelijk - uiteraard recht hadden op teruggave van hun kind. Maar was dat in alle gevallen wenselijk?, zo redeneerden zij. Kinderen hadden zich aan hun pleegouders gehecht. Vooral de allerkleinste kinderen wisten meestal niet, dat dit niet hun echte ouders waren. Daarbij kwam, veronderstelde men, dat niet alle ouders nog 'geschikt' zouden zijn - het verblijf in de kampen, kon niet zonder gevolgen zijn gebleven.

In overleg met deskundigen van de Voogdijraad Amsterdam, en met ambtenaren van het ministerie van Justitie in Den Haag, die in het diepste geheim meewerkten, werd in de zomer van 1944 een wetsontwerp gemaakt, waarin werd voorgesteld *alle ouders die hun kind hadden laten onderduiken uit de ouderlijke macht te ontzetten* - met recht een unicum in de Nederlandse wetgeving¹².

De voogdij moest in handen komen van een 'Rijkscommissie, genaamd Voogdijcommissie OPK', samengesteld door de zogeheten kinderwerkers, die hun onderduik hadden georganiseerd. De commissie zou de rechter adviseren of een kind kon terugkeren naar de ouders, of beter bij de onderduikouders kon blijven. Het betrof hier, staat er in de toelichting op het wetsvoorstel, 'een werk dat het belang van het kind vooropstelt en de weigering van menige wensch van de ouders noodzakelijk maakt.'

Eind november 1944 werden twee koeriersters door de vijandelijke linies naar het bevrijde zuiden van Nederland gesmokkeld, met het wetsontwerp op zak. Niet alleen moesten zij de regering in Londen van de plannen op de hoogte brengen, maar ze dienden tevens de joodse organisaties in het bevrijde zuiden van Nederland uit te leggen, hoe de verhoudingen lagen. In Amsterdam was bekend geworden, dat er in Eindhoven door Sternfeld het Comité tot Bijstand aan Joodsche Minderjarigen was opgericht. In Amsterdam realiseerde men zich dat - nu de geallieerde opmars stokte - zij de greep op de joodse kinderen in Brabant en Limburg dreigde kwijt te raken¹³.

In het bevrijde deel van Nederland, was niemand van de joodse gemeenschap op de hoogte van de plannen die het verzet in Amsterdam in het diepste geheim had voorbereid. Het wetsvoorstel zorgde dan ook voor de nodige paniek, maar ook voor een verharding van standpunten. Sternfeld, liberaal, had voor zijn organisatie merendeels niet-joodse bestuursleden aangetrokken, waaronder mevrouw dr. Hilda Verwey-Jonker, sociaal-democrate met een actief verzetsverleden. Zij zou een van de weinigen zijn, die zich in de maanden daarna ook nog over de financiële positie van de joodse weeskinderen druk maakte.

Alles overheersend werd 'de kinderkwestie' zoals Verhey het in *Om het joodse kind* heeft genoemd; hetgeen nog tot in lengte van jaren zo zou blijven. Kon en mocht de joodse gemeenschap toestaan dat joodse kinderen door niet-joden werden opgevoed? En dat niet-joden over joodse kinderen zouden beslissen?

Sternfeld, niet-religieus, had altijd rekening gehouden met de mogelijkheid dat sommige weeskinderen door hun onderduikouders blijvend zouden worden opgevoed. Om die reden had hij Bram de Jong, voorzitter van de Joodse Coördinatie Commissie, geweigerd in het bestuur van zijn Kindercomité. De Jong, godsdienstleraar, was niet alleen orthodox maar ook zionistisch. Als het aan hem lag, werd het weinige dat er nog restte van de joodse gemeenschap zo snel als mogelijk naar Palestina 'verscheept'. Een opvatting die Sternfeld niet deelde; binnen de joodse gemeenschap was hij daarin bepaald niet de enige. Maar nu de kinderkwestie er vanwege het dreigende wetsontwerp zó voorstond, won het standpunt van Bram de Jong - alleen joden beslissen over joden - de nodige sympathie. Ook onder joden die niet per se religieus waren. Sternfeld besloot dat Bram de Jong alsnog kon worden toegelaten tot het bestuur van het Kindercomité. Onderlinge verdeeldheid zou de plannen van het verzet maar in de kaart spelen.

'Kinderroof!', oordeelde majoor S. Rodrigues Pereira, legerrabbin. 'Een ramp veer het Joodsche Kerkgenootschap'. Pereira, meegekomen met de Irenebrigade, het legeronderdeel van de geallieerde troepen waarin veel joden dienst hadden genomen, berichtte de regering in Londen in oktober 1944 als eerste over de situatie van joodse kinderen in het bevrijde zuiden van Nederland. Nu het gevaar geweken was, lieten tientallen pleegouders hun onderduikkind dopen. Ongetwijfeld in de hoop daarmee strak nóg meer rechten te kunnen laten gelden, zo voorzag de rabbijn¹⁴.

Pereira vroeg de minister van Justitie om maatregelen. Mr. dr. G.J. Van Heuven Goedhart, eminent verzetsman en naar Londen gestuurd om namens het georganiseerde verzet haar plannen voor het na-oorlogse Nederland te ontvouwen, vond optreden tegen dopen een zaak van de R. K. Kerk. Ook in het voorstel van Pereir de kinderen voorlopig onder voogdij van een joodse instantie te plaatsen, zag de minister geen overheidstaak. Voogdijtoewijzing was in handen van de kantonrechter, niet van de staat. Daarbij ging de sympathie van Van Heuven Goedhart - niet onbegrijpelijk - uit naar de voorstellen van de verzetsgroepen in Amsterdam, waar hij direct of indirect mee had samengewerkt.

Als strategische tegenzet tegen het wetsontwerp uit Amsterdam, hadden joodse organisaties in het bevrijde Zuiden voortdurend overwogen om (voorlopige) voogdij over alle kinderen aan te vragen.

Er was druk overlegd en vergaderd, en overal advies ingewonnen.

Namens wie en wat zou die voogdij kunnen worden aangevraagd? De JCC was geen voogdijinstelling, en het Kindercomité van Sternfeld als zodanig niet door de overheid erkent. Juridisch lag de zaak gecompliceerd: alleen de kantonrechter in de wettelijke woonplaats van

kinderen (in het merendeel van de gevallen Amsterdam) kon voogdij toewijzen. Waren de kinderen bovendien wel wees of 'onverzorgd achtergelaten', zoals de wet bij (tijdelijke) voogdij eiste?

In april 1945, vlak veer de bevrijding, werd de overheid in Londen toestemming gevraagd, bestuurders voor de Bergstichting in Laren en het Centraal Israëlietisch Wees- en doorgangshuis in Leiden te mogen benoemen. Dat waren erkende voogdijinstellingen, maar het merendeel van de bestuursleden was vermoedelijk gedeporteerd. Konden niet-bestuursleden, zo vroeg de al eerder genoemde mr. R.A. Levisson, nieuwe bestuursleden aanwijzen¹⁵?

Het ministerie van Justitie in Londen, dat maar al te goed begreep wat de achterliggende bedoeling was - het aanvragen van voorlopige voogdij over joodse weeskinderen - wees het verzoek at.

Een maand later, op 8 mei 1945, werd het Besluit Oorlogspleegkinderen in de *Staatscourant* van die datum gepubliceerd. Het verzet had 'zekere rechten' gekregen, vond de Nederlandse regering in Londen. Het kan evenwel niet anders, of de angst voor antisemitisme heeft ook bij het Besluit Oorlogspleegkinderen een rel gespeeld. Hoe zouden onderduikers immers reageren, als kinderen die zij met gevaar voor eigen leven hadden beschermd, en waar zij zich in veel gevallen aan hadden gehecht, zonder meer door familie of joodse organisaties zouden worden opgeëist? 'Tijdens de oorlog waren wij goed genoeg...' is een opmerking die helaas wel vaker in archieven wordt aangetroffen.

---

¹ ARA, Archief MVAO, doos 17; Brief minister van Binnenlandse Zaken aan de minister voor Algemene Oorlogvoering S. Gerbrandy, 29 juli 1943.

² NIOD, Doc 11 592A; Ontwerp Wet houdende voorzieningen inzake Oorlogspleegkinderen (no. E 1/44)

³ NIOD, Collectie Levisson; Copie van een rapport op 1 december 1943 van Madrid uit aan H.M. de Koningin gezonden

⁴ Aalders, Gerard, *Berooid, De Beroofde joden en het Nederlandse restitutiebeleid sinds 1945*, Amsterdam 2001, p. 112-113 en p. 365.

⁵ ARA, Archief MVAO, doos 17; Brief van de Commissie van Advies voor Joodsche Aangelegenheden aan Den Raad van Ministers te Londen, 21 april 1944.

⁶ NIOD, Collectie Levisson; Rondschriften van de Kring van Nederlandse Joden in Engeland [zonder datum]. Daarin werd het gedicht van Henriette Boas gepubliceerd.

⁷ ARA, Archief MG, secretariaat chef-staf, daDs 209, map 31 A 2; Brief minister van Binnenlandse Zaken J. Burger aan generaal-majoor H. Kruls, 3 november 1944. Zie ook *Om het joodse kind*, p. 59 en p. 228, voetnoot 32

⁸ *Om het joodse kind*, p. 59.

⁹ *Ibidem*, p. 64-65.

¹⁰ ARA, Archief MG, Repatriëringsstaf, doos 2787, map 1 E; Brief L.H.M. Stempfled aan de Dienst der Repatriëring, 28 december 1944.

---

¹¹ NIOD, Doc 11-512 A; Pamflet 'Aan onze Pleegouders!', Amsterdam 4 september 1944.

¹² Om *het joodse kind*, p. 41-43.

¹³ Ibidem, p. 62-63.

¹⁴ Ibidem, p. 54-55.

¹⁵ ARA, Archief MVJL, doos 29, map 2652; Brief mr. RA. Levisson aan de Commissie Rechtsverkeer in Oorlogstijd, 1 april 1945.

Hoofdstuk twee:

'Joodsch familiebezoek ongewenscht!'

Op 8 mei 1945, dezelfde dag dat het Besluit Oorlogspleegekinderen in de *Staatscourant* werd gepubliceerd, stuurde de Joodse Coördinatie Commissie haar eerste, officiële protest naar maar liefst vier ministers: die van Binnenlandse Zaken, van Justitie, van Onderwijs en van Sociale Zaken.

Uiteraard der zaak, zo begon de JCC haar brief, was de joodse gemeenschap, 'uitermate erkentelijk voor de groote opoffering, die de ondergrondse organisaties zich hebben willen getroosten om Joodsche kinderen aan de greep van de Gestapo te onttrekken alsmede aan de niet-Joodsche inrichtingen en pleeggezinnen, welke gedurende den tijd van de bezetting hen hebben willen opnemen en verzorgen'. Maar, zo betoogde de JCC, de onderduik was 'tijdelijk' geweest, en uitsluitend 'met het oog op hun levensbehoud. (..) Het lijdt daarom, naar het oordeel van onze Commissie geen twijfel, dat zoowel de macht over deze kinderen in juridisch opzicht, alsook de verzorging in materieel en geestelijk opzicht, dienen te worden toevertrouwd aan die kringen, die niet alleen in staat zullen zijn om hen tot goede staatsburgers op te voeden, maar ook hun opvoeding te leiden in overeenstemming met de geaardheid en de tradities van die kringen, waaruit deze kinderen afkomstig zijn. (..) Wij mogen hierbij in herinnering brengen, dat het steeds een Nederlandsche traditie is geweest om Joodsche kinderen, die om welke reden ook, niet door de ouders zelve verzorgd konden blijven (overlijden, ontzetting of ontheffing uit de ouderlijke macht, achterlijkheid der kinderen enz.) toe te vertrouwen aan Joodsche gezinnen of Joodsche instellingen, waarbij de voogdij veelal placht te warden toevertrouwd aan een der diverse Joodsche voogdijverenigingen.'¹

De *Staatscourant* van 8 mei was, in de chaos van de bevrijding, door het Militair Gezag in beslag genomen. Derhalve was het besluit juridisch niet van kracht. Even leek er respijt; wellicht kon de regering op andere gedachten warden gebracht. Maar op 13 augustus werd het Besluit Oorlogspleegekinderen, met een paar kleine wijzigingen, opnieuw gepubliceerd. Over financiën staat daarin één zin: 'Aangaande de inkomsten en uitgaven der Commissie warden door Onzen minister van Justitie nadere regelen getroffen.'²

De toelichting die aan de koningin werd gestuurd, geeft méér duidelijkheid. De bestaande wetgeving, zoals die gold ten aanzien van kinderen waarvan de ouders (tijdelijk) uit de ouderlijke macht waren

ontheven, was bepalend. Ook de eventuele vermogens van kinderen vielen onder dezelfde jurisdictie. 'Aan de Commissie wordt op dit gebied nu een taak opgedragen, welke eenigzins gelijk op die van den Voogdijraad ten aanzien van verwaarloosde minderjarigen. (...) Zolang deze zorg duurt, is de ouderlijke macht of voogdij - ook veer zooveel betreft het beheer van het vermogen van den minderjarige - geschorst.'³

Wat had de grootste prioriteit voor de initiatiefnemers van de Commissie voor Oorlogspiegelkinderen (OPK), die eerste maanden na de bevrijding? Uiteraard niet de erfenissen of vermogens van kinderen. In Amsterdam, waar de meeste kinderen vandaan kwamen, werd een centraal bureau geopend, waar alle kinderen werden geregistreerd, en waar informatie kon worden ingewonnen. Voor kinderen die niet bij hun onderduikers konden blijven, moesten oplossingen worden gezocht, en er waren kinderen waarvan de identiteit niet vaststond. Bovendien waren er voortdurend 'schermutselingen' met joodse organisaties of familieleden die kinderen wilden terughalen bij onderduikers of tenminste bezoeken. Uit een van de eerste richtlijnen daarover: 'Wanneer de ouders vragen om inlichtingen der kinderen, dan meet in elk individueel geval door de verbindingspersoon beoordeeld worden of dit adres zonder meer kan worden gegeven.' Dit vanwege de vraag of ouders nog wel 'geschikt' waren. 'Aan anderen dan ouders, ook niet naaste familieleden, moeten de kinderen zeker niet worden afgegeven.'⁴

Op 30 augustus 1945, ruim twee weken na de officiële invoering van het Besluit Oorlogspiegelkinderen, werd in Amsterdam de joodse voogdijinstelling Le-Ezrath Ha-Jeled (het kind ter hulpe) opgericht. De organisatie had tot doel 'zich te belasten met de duurzame verzorging, opvoeding en behartiging van belangen van en samenhangende met de voogdij van de Joodsche kinderen, die volgens het desbetreffende K.B. als oorlogspiegelkinderen worden beschouwd.'⁵ De bestaande joodse instellingen op het gebied van kindercare, werden door de oprichters van Le-Ezrath Ha-Jeled niet geacht voldoende tegenspel te kunnen bieden aan de Commissie voor Oorlogspiegelkinderen (OPK). Ze leken bovendien niet geëquipeerd voor de - geheel nieuwe problematiek - van oorlogswezen. De jeugdzorg van vóór de oorlog richtte zich vooral op verwaarloosde kinderen of kinderen met lichamelijke of geestelijke handicaps; 'gewone' weeskinderen kwamen bij uitzondering in (te ouderwets geachte) weeshuizen terecht. Waar de Commissie voor Oorlogspiegelkinderen in eerste instantie gebruik maakte van haar in de oorlog opgebouwde netwerk - van

Groningen tot Maastricht hadden tientallen 'kinderwerkers' zich actief bezig gehouden met de onderduik van kinderen - moesten de bestuursleden van Le-Ezrath hun organisatie van de grond af aan opbouwen. Ze moesten tehuizen openen, pleegouders zoeken, en joodse maatschappelijke werkers en pedagogen zien te recruteren, die de kinderen konden opvangen en helpen. Saillant in dit verband is dat het begrip 'oorlogstrauma' pas tientallen jaren later zou worden erkend. Het begrip 'trauma' werd door niet-joodse OPK-pedagogen wel gehanteerd, echter alleen in verband met de gevolgen die scheiding van onderduikouders voor kinderen zou kunnen hebben.⁶

Financieel was de positie van Le-Ezrath moeizaam. OPK, een overheidsinstantie, zou gedurende haar bestaan geheel door de staat worden gefinancierd. Le-Ezrath daarentegen was een zogenaamd 'particulier initiatief'. Het personeel en het bureau van Le-Ezrath, maar ook de (her)inrichting van joodse kindertehuizen, kwam ten laste van de eigen gemeenschap. Deze beschikte echter nauwelijks over liquide middelen. Vermogens waren door de nazi's in beslag genomen en bezittingen geroofd. Hoewel de regering het zogenaamde 'rechtsherstel' juridisch al in Londen had voorbereid, zou het nog jaren duren voordat een en ander ook praktisch zijn beslag kreeg.⁷

Het overgrote deel van alle hulp aan joodse oorlogsslachtoffers werd dan ook bijeengebracht door joodse organisaties in het buitenland, zoals het al eerder genoemde *American Jewish Joint Distribution Committee*. Maar ook joodse particulieren, stelden grote sommen geld ter beschikking. Een belangrijke geldschietter was de joodse vatenfabrikant Bernard van Leer. In juli 1945 zette Van Leer, na een verblijf van vier jaar in de Verenigde Staten, weer voet op Nederlandse bodem. Een van de eerste cheque's die hij uitschreef, was bestemd voor de Bergstichting. In de eerste jaren na de bevrijding stelde Van Leer een bedrag van in totaal fl. 912.715,- ter beschikking voor de wederopbouw van de joodse gemeenschap in Nederland.⁸ Naar huidige maatstaven een bedrag van (minimaal) 15 miljoen gulden.

Hoe welkom dat geld was, blijkt uit brieven van Karel Caneel, directeur van de S.A. Rudelsheimstichting, het joodse kindertehuis in Hilversum, dat net als de Bergstichting in Laren, direct na de bevrijding veer opvang zorgde. Bedden, dekens, lakens, pyjama's, winterjassen, broeken, jurken, ondergoed, schoenen, zeep, soda, schoensmeer, w.c.-papier aan alles was gebrek.

Hoewel die situatie na de oorlog voor de hele Nederlandse samenleving gold, hoeft het nauwelijks betoog dat de joden, vooral die de concentratiekampen hadden overleefd, letterlijk niets meer bezaten. Zo schreef Caneel in een bedankbriefje vanwege het sturen van een

kinderkalender: 'Veel vriendelijke dank. Alle plaatjes krijgen een apart plaatsje, want wij kunnen nog zoo heel erg veel gebruiken om ons interieur warm en gezellig te maken. Wij rekenen daarbij werkelijk op uw voorspraak en hulp; het is zoo dringend gewenscht den kinderen een gevoel van thuis zijn en huiselijkheid bij te brengen.'⁹

Op vrijdagmorgen 24 augustus 1945 vond de eerste, officiële vergadering van de Commissie voor Oorlogspleegkinderen plaats, onder voorzitterschap van Gezina van der Molen, belangrijkste initiatiefneemster van het oorlogspleegkinderenbesluit. De commissie bestond uit maar liefst vijfentwintig leden, waaronder een minderheid van tien joden.

Van der Molen had zich tot het laatst tegen nogal wat benoemingen verzet. Ze vend dat de minister 'te veel zionisten' had aangesteld, en vooral de benoeming van Bram de Jong, voorzitter van de JCC, was een doorn in het oog, 'daar deze heer niet alleen zionist is, maar zeer fanatiek en m.i. beslist on-Nederlandsch voelt.'¹⁰

Tekenend is de eerste ontmoeting tussen Van der Molen en De Jong. Hij had de opmerking gewaagd, dat 'een pogrom in Polen hem meer aangreep dan gebeurtenissen, die plaats hebben bij het Nederlandse volk'. Bovendien had De Jong de vergelijking getrokken met christelijke kinderen waarvan islamieten zouden bepalen wat er te gebeuren stond. Had Van der Molen, zelf streng gereformeerd, een dergelijke situatie geaccepteerd? Toen Van der Molen opperde dat dat iets 'anders' was, had De Jong haar prompt voor antisemiete uitgemaakt.¹¹

Hilda Verwey-Jonker, inmiddels voorzitter van het eind 1944 opgerichte Kindercomité in Eindhoven, was ook gevraagd voor de commissie OPK. Ze weigerde de benoeming. Vanwege de autoritaire houding van Gezina van der Molen, die 'van overleg niets wilde weten', en maar één bestuurslid van het kindercomité in 'haar' commissie wenste op te nemen. Verwey-Jonker had daarnaast 'enkele principiële bezwaren', schreef ze in haar brief aan de minister van Justitie.

De commissie wilde, behalve het adviseren van de rechter over de toe te kennen voogdij, ook zelf voogdijen op zich nemen. Verwey-Jonker: 'Dit leek ons erg ongewenst in verband met het feit, dat het hier voornamelijk Joodse kinderen betreft, die merendeels in het Joodse geloof zullen moeten warden opgevoed.' Ook met het weigeren van adressen van kinderen aan familieleden was ze het niet eens, 'daar juist in Joodse kringen de familieband bijzonder sterk gevoeld wordt, leek dit standpunt

ons onjuist en ook onverstandig omdat het vele weerstanden en misverstanden oproept.'

Bovendien, zo was uit het eerste contact met Gezina van der Molen duidelijk geworden, 'had [de commissie] zich klaarblijkelijk alleen beraden over het probleem van de uitoefening van de ouderlijke macht en de voogdij en niet de vraagstukken verbonden aan de materiele verzorging der kinderen (toekenning vergoedingen of pensioenen, aanspraak erfenissen e.d.) onder ogen gezien.'¹²

Maanden later - in de tussentijd had ze zich ook gewend tot de minister-president zelf - protesteerde Hilda Verwey-Jonker opnieuw tegen de 'ondeskundigheid der meeste leden der Commissie'. Die had, vond Verwey-Jonker, 'gevoegd bij het volkomen gebrek aan ervaring op dit terrein - een ervaring die wij in het Zuiden op het moment der instelling dier Commissie bijkans een jaar hadden - tot een buitengemeen traag tempo in de afwikkeling geleid'.

Verwey-Jonker had nog vóór de bevrijding van Noord-Nederland met minister L.J.M. Beel (Binnenlandse Zaken) de afspraak gemaakt dat 'deze kinderen mochten worden gelijkgesteld met nagelaten betrekkingen van omgekomen leden van Land en Zeemacht.' In Brabant en Limburg kregen joodse weeskinderen dan ook een persoonlijke uitkering via de Districtsbureau's voor Oorlogsslachtoffers (D.B.V.O's), bedoeld voor hun dagelijkse verzorging. Verwey-Jonker: 'Het zal Uwe Excellentie niet ontgaan dat hierdoor voor de Oorlogspeelkinderen een aanmerkelijk gunstiger situatie wordt verkregen, daar de uitkering hen steeds wordt toegekend en hen volgt.'¹³

Aan uitkeringen door de zogenaamde D.B.V.O.'s, probeerde OPK onmiddellijk na haar oprichting een einde te maken.¹⁴ Het bureau OPK verstreekte in die periode bij uitzondering uitkeringen, en alleen aan pleegouders 'waarbij echter wordt verondersteld, dat een steunaanvraag, niet dan bij werkelijke behoefte wordt ingediend'.¹⁵

OPK liet Le-Ezrath zelfs weten dat zodra de voogdij eenmaal door de rechter zou zijn toegekend, er helemaal geen vergoedingen meer zouden volgen. 'Zoals U weet is het niet de bedoeling om aan voogden van oorlogspeelkinderen blijvend steun uit te keren.'

Hilda Verwey-Jonker, in opnieuw een brief over de kwestie schreef: 'Als ik mij niet vergis neemt de Commissie OPK dit standpunt in omdat zij oorspronkelijk hoopte, dat het merendeel van deze kinderen door de gezinnen, waar zij tijdelijk voor hun onderduikperiode verbleven, praktisch zouden worden geadopteerd. In de praktijk is echter een groot aantal van deze kinderen na de bevrijding veelal bij familieleden opgenomen. Het lijkt mij, gezien de toch al groote moeilijkheden waarin

Le-Ezrath zou in deze periode organisatorisch vooral te maken hebben met het opsporen van kinderen op onderduikadressen, en met het

coördineren van hulpverlening aan kinderen die de kampen hadden overleefd, of waarvan onderduikouders afstand hadden genomen. Bestuurlijk ging de meeste aandacht uit naar de kinderkwestie zelf, die media 1946, een voorlopig hoogtepunt bereikte. Alle pleegouders kregen van OPK een brief waarin hen op het hart werd gedrukt, toch vooral niemand anders dan OPK-medewerkers te woord te staan. 'Ik doe U dit weten, omdat het mij bekend is, dat op vrij groote schaal door particulieren alsook door afgevaardigden van Joodsche vereenigingen, bezoeken aan pleegouders van Joodsche oorlogspleegkinderen worden gebracht. Hierbij wordt vaak de indruk gewekt, dat men optreedt namens een officieel orgaan, terwijl dit uitdrukkelijk niet het geval is. Verwarring en verontrusting zoowel bij het kind als bij de pleegouders zijn hiervan de onaangename gevolgen.', schreef de directeur van OPK. Het *Nieuw Israëlietisch Weekblad* drukte de brief, notabene ook gestuurd naar Bram de Jong, die een oorlogspleegkind in zijn gezin had opgenomen, op haar voorpagina af met als onderschrift: 'Joodsch familiebezoek ongewenscht!'¹⁶

Voor de joodse oppositie in de commissie OPK, ditmaal onder aanvoering van prof. I. Kisch, was de maat vel. Het ergerde al veel langer dat de afwikkeling van voogdijen zo lang traineerde, en dat er door de meerderheid van de commissie voortdurend in niet-joodse richting werd besloten. De eerste voogdij veer Le-Ezrath zou pas in mei 1946 worden toegekend.¹⁷ De joodse oppositie stapte op, en het zou tot februari 1947 duren, voordat ze bereid was terug te keren in de commissie OPK. Een bemiddelingscommissie onder voorzitterschap van prof. E.M. Meijers had toen bepaald dat kinderen, waarvan de ouders op 10 mei 1940 contribuerend lid waren van een joods kerkgenootschap, als 'richtlijn' moesten worden opgevoed in een joods milieu. Het leek erop, dat de joodse oppositie had gewonnen. Optimistisch schreef Bram de Jong de Joint dan ook, dat deze organisatie de geldbuidel maar beter gereed kon houden. Eindelijk zouden alle kinderen terugkeren in de joodse gemeenschap.¹⁸

---

¹ MVJG, Dossier Wetten 470-471; Brief JCC aan Hunne Excellenties de Ministers van Binnenlandse Zaken, Justitie, Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen, Sociale Zaken, 8 mei 1945.

² *Staatsblad van het Koninkrijk der Nederlanden*; (No. F. 137.). Besluit van 13 augustus 1945, houdende eenige maatregelen in het belang van oorlogspleegkinderen.

³ MVJG, Dossier Wetten 470-471; Brief Minister van Justitie Ban de Koningin, 10 juli 1945.

⁴ MVJG, Dossier Wetten 470-471; Kort Verslag van de bijeenkomst op 12 mei 1945 ten kantore van de Voogdijcommissie veer Oorlogspleegkinderen.

⁵ NIOD, Archief LEHJ, inv.nr. 1, map a; Stichtingsakte Le-Ezrath Ha-Jeled, 30

---

augustus 1945.

⁶ Withuis, J, 'Oorlogsschade', in *Maandblad Geestelijke Volksgezondheid*, mei 2001.

⁷ Aalders, Gerard, *Berooid, De beroofde joden en het Nederlandse restitutiebeleid sinds 1945*, Amsterdam 2001. Korthedshalve wordt hier verwezen naar de conclusie, p. 361-362.

⁸ Archief van Leer; Beknopt overzicht van steun verleend door den heer B. van Leer en het van Leer concern sedert mei 1945.

⁹ NIOD, Archief LEHJ, inv.nr. 1, map F; K. Caneel Ban het bestuur van Le-Ezrath Ha-Jeled, 30 september 1946.

¹⁰ MVJG, Dossier Wetten 470-471; Brief G. van der Molen Ban J.C. Tenkink, 10 juni 1945.

¹¹ NIOD, Archief LEHJ, invl.nr. 2, map J; Verslag persconferentie vervaardigd door redacteur N.I.W., 22 juni 1946. Zie ook *Om het joodse kind*, p. 94.

¹² MVJG, Dossier Wetten 470-471; Brief mevrouw H. Verwey-Jonker aan de Minister van Justitie, 18 juli 1945.

¹³ MVJG, Dossier Wetten 470-471; Brief Hilda Verwey-Jonker aan de Minister van Justitie, 8 januari 1946.

¹⁴ RANH, Archief SHAO, dossier 34797, map Correspondentie met het C.B.V.O.; Meerdere brieven van OPK aan het C.V.B.O. waarin op het Besluit Oorlogspleegkinderen wordt gewezen.

¹⁵ MVJG, Dossier Wetten 470-471; Brief S. Baracs Ban de Stichting tot Verzorging van Joodsche Oorlogspleegkinderen Le-Ezrath Ha-Jeled, 8 december 1945.

¹⁶ ARA, Archief MAOV, doos 85; Brief Hilda Verwey-Jonker Ban Minister-President Schermerhorn, 27 maart 1946.

¹⁷ ARA, Archief MVAO, doos 83; Brief Minister-President aan mevrouw H. Verwey-Jonker, 2 januari 1945 [dit moet zijn: 1946].

¹⁸ NIOD, Archief LEHJ, inv.nr. 3, map a; Notulen 2e vergadering van de Commissie voor Oorlogspleegkinderen, 11 september 1945, notulen 3e vergadering

Hoofdstuk drie:

'Zij die hiertoe in staat zijn, ook al zijn zij minderjarig, dienen zoveel mogelijk in eigen onderhoud te voorzien, door het aanvaarden van een passende werkring.'

Toen het verzet in de herfst van 1943 voorbereidingen trof voor de juridische positie van onderduikkinderen na de oorlog, werd gemakshalve verondersteld, dat onderduikouders de voogdij over hun oorlogskind ook zonder vergoeding zouden willen accepteren. Sommige pleegouders weigerden de voogdij over hun onderduikkind echter te aanvaarden, omdat zij opzagen tegen de financiële consequenties. Tot op de dag van vandaag dragen voogden de financiële lasten van de opvoeding, of behoren kosten van een (tijdelijk) voogdijkind te worden betaald uit diens eigen vermogen - als dat er is.¹ 'Permanente' voogdijkinderen, dat wil zeggen: kinderen die tot aan hun meerderjarigheid door anderen dan de staat worden 'opgevoed' zijn uitzonderlijk. De opvoeding van bijvoorbeeld adoptiekinderen wordt door hun adoptie-ouders betaald. Maar adoptie is in Nederland pas sinds midden jaren vijftig mogelijk. Omdat adoptie - politiek - moeilijk lag vóór de oorlog, was die mogelijkheid wel overwogen maar door het verzet verworpen.²

Vanwege het feit dat joodse weeskinderen juridisch als 'voogdijkinderen' werden beschouwd, was hun financiële positie dan ook buitengewoon gecompliceerd. Hun opvoeding moest - wettelijk - worden betaald uit het eigen vermogen. Maar voor zover zij recht hadden op nalatenschappen van ouders en andere vermoorde familieleden, of op hun door de nazi's geroofde bezit, zou het nog jaren duren voordat e.e.a. juridisch was geregeld. Ook voor de zogenaamde wezenrente, waar Hilda Verwey-Jonker op had aangedrongen, kwamen de kinderen pas in aanmerking, als officieel vaststond dat hun ouders dood waren.

De overheid stelde zich in deze complexe materie uitermate 'zuinig' op. Pas eind 1946 kwam er meer duidelijkheid over overheidssteun. Volgens een bevestiging van een gesprek tussen medewerkers van het bureau OPK en ambtenaren van het ministerie van Justitie, zouden de joodse weeskinderen worden beschouwd als 'op zichzelf staande oorlogsslachtoffers, die in aanmerking komen voor onderstand ten laste van het Rijk, tenzij zij inkomen uit andere hoofden hebben. (...) Onder renteafwerpend kapitaal [eigen inkomen - PM&EV] zullen niet zijn begrepen kleinere bedragen tot enkele duizenden guldens, die nog beschikbaar zullen blijken te zijn. Ook de opbrengst van onroerende

goederen zal buiten beschouwing warden gelaten.³

Een maand later, op 5 december 1946, deelde de secretaris-generaal van Binnenlandse Zaken, het Centraal Bureau Verzorging Oorlogsslachtoffers dat met de uitkeringen werd belast, de regeling mee.⁴ Oorlogsswezen, zo stond er in de richtlijnen, hadden recht op 'de hoogste uitkeering voor levensonderhoud, te weten fl.1.50 per persoon per dag tot den leeftijd van 18 jaar, en voor den leeftijd van 18-21 jaar fl.2.- per dag.' Het inkomen van voogden speelde bij de uitkering geen rol. 'In voorkomende gevallen', kon een hoger bedrag per dag worden uitgekeerd, en 'ter vergoeding van uitgaven veer kleeding en schoeisel zal het in sommige gevallen mogelijk zijn een extra uitkering te doen, evenzo voor leermiddelen, ziekenhuiskosten e.d.'

Voor al veer de joodse kindertehuizen betekende de regeling evenwel een verslechtering. Zolang een kind onder de zorg van OPK (en dus de overheid) viel, werd een bedrag van maximaal fl.70,- per maand per kind uitgekeerd. Was de voogdij eenmaal door de rechter bepaald, dan kon alleen een beroep worden gedaan op de Bureau's Verzorging Oorlogsslachtoffers. Zij gaven maximaal 45 gulden per maand voor de jongste kinderen, en maximaal 60 gulden per maand veer de oudste kinderen. Of vooral die laatsten daar in de jaren vlak na de bevrijding vaak veer in aanmerking zijn gekomen, is helaas de vraag. Het ministerie van Binnenlandse Zaken schreef in een brief aan OPK: 'Zij die hiertoe in staat zijn, ook al zijn zij minderjarig, dienen zoveel mogelijk in eigen onderhoud te voorzien, door het aanvaarden van een passende werkkring.'⁵

Toen Bram de Jong begin 1947 de Joint om méér geld voor de joodse weeskinderen vroeg, had zijn verzoek dan ook een tweeledige achtergrond. Niet alleen hoopte De Jong dat door het bemiddelingsvoorstel Meijer, de rechter méér kinderen onder joodse voogdij zou plaatsen; de voogdij zelf ging ook met grotere financiële inspanningen gepaard. Het bestuur van Le-Ezrath schreef in een notitie aan de Joint: '*After a guardian has been appointed, the Comm. f. W.O. is being discharged of this task and the costs for maintenance, etc. of the child should be paid from its own possessions or by some social agency. As we suppose, the support by the governement will be 45,- guilders per month maximum, which is considerably lower than the support given by the Comm. f. W.O. [70 -,guilders per month]!*

De werkelijke kosten voor een kind in een kindertehuis, aldus de notitie, lagen in 1946 op 4,5 tot 5 gulden per dag. Oftewel zo'n 150 gulden per kind per maand. Op dat moment verbleven 150 kinderen in kindertehuizen, waarvan Le-Ezrath op korte termijn de voogdij verwachtte. Daarnaast waren er de nodige (joodse) pleegouders waarvan

Le-Ezrath veronderstelde dat zij financieel moesten worden ondersteund. *'Thus considerable sums from other than gouvernemental sources should be available'*.⁶

Zonder extra steun van de Joint zou Le-Ezrath de lasten niet kunnen dragen, zo vreesde de organisatie. Blijkens een overzicht van begin februari 1947, verkeerde Le-Ezrath in financiële moeilijkheden. Nog altijd kwamen de kindertehuizen van alles te kort (serviesgoed, bedden) en de organisatie kampte met de nodige praktische problemen. Uit het overzicht: 'Er worden onderhandelingen gevoerd met de telefoondienst, die het toestel aan de Prins Hendriklaan heeft verwijderd en die van plan is ook onze andere toestellen te laten wegnemen. Het lukte ons, het toestel Prins Hendriklaan weer te laten aansluiten en ook het dreigende gevaar voor de andere toestellen te voorkomen.'⁷

Begin 1947, toen duidelijk werd dat joodse voogdijinstellingen meer en meer voogdijen van pupillen toegewezen zou krijgen, had Le-Ezrath voor het eerst de vermogenskwestie ter hand genomen. Een medewerker bezocht het Joods Meisjeshuis aan de Prins Hendriklaan in Amsterdam, het Joods Jongenshuis aan de Amstel, de S.A. Rudelsheimstichting in Hilversum, de Bergstichting in Laren en het tehuis van mevrouw Andriessse in Utrecht. Van alle daar verblijvende kinderen werden rapporten opgemaakt, 'betreffende de stand van zaken ten aanzien van het terugverkrijgen van vermogens van oorlogspleegkinderen'. De medewerker van Le-Ezrath constateerde dat 'in de meeste gevallen de gegevens beslist onvoldoende zijn'.

Hij verwachtte, dat het verzamelen daarvan en het benaderen van de diverse instanties 'een zeer omvangrijk werk [zal] worden, waar zeer waarschijnlijk zeker minstens een kracht een tijdlang geheel mee bezet zal zijn'. Hij stelde voor, 'dat in de eerste plaats de dringendste gevallen worden behandeld. Indien nodig zal de voogdij voor deze kinderen door onze Stichting dienen te worden aangevraagd en worden getracht als bewindvoester te worden aangesteld.' Dat moest echter, meende hij, met de nodige omzichtigheid gebeuren. 'Opgemerkt moet nog worden, dat, zodra er stappen worden gedaan bij de Schade-Enquête, de Stichting veer Beheer van Afwezigen, Raad van Arbeid en Rijksverzekeringsbank voor wezenrente, Lippmann & Rosenthal, wij zeer waarschijnlijk in conflict zullen komen met O.P.K., die zich met dezelfde materie bezig houdt; in verband hiermede is het de vraag, of het raadzaam is, thans genoemde instanties hiervoor te benaderen.'⁸

De notitie mag vooral duidelijk maken, dat strijd om de kinderen tot in het vermogensbeheer doorwerkte.

Vooraf weeskinderen, die 'belangrijke of ingewikkelde

vermogensrechtelijke belangen' hadden, baarden ook de commissie OPK zorgen. In vergaderstukken is af en toe sprake van kinderen waarvan het bureau vreest dat pleegouders 'op economisch voordeel uit zijn', 'te royaal met geld van kinderen omgaan', of waarvan de voogdijtoewijzing zonder nader genoemde redenen 'traineert op vermogensrechtelijke problemen'; dan wel omdat er 'sprake is van oneerlijkheid; het wachten is op het Beheersinstituut'.⁹ Dergelijke 'gevallen' worden bij voorkeur zolang mogelijk onder de tijdelijke 'zorg' van OPK gehouden, of onder voogdij van OPK genomen.

Het Besluit Oorlogspleegkinderen voorzag in een regeling die twee jaar duurde; in augustus 1947 zou de commissie OPK in principe moeten worden ontbonden. Vanwege de vele conflicten, waren er echter nog honderden kinderen waarvan de voogdij begin 1947 niet was geregeld. Het zag er dan ook niet naar uit, dat de commissie op tijd met haar werk klaar zou zijn. Ook vermogensrechtelijke belangen van kinderen speelden bij het verzoek om uitstel een rol. De OPK-notulen van maart 1947 melden: 'Mr. Zadoks wijst op de enkele op ons genomen voogdijen met zeer belangrijke financieele aspecten. Ook deze kunnen wij niet uit handen geven. Wel kan zich de toekomstige voogdijvereniging OPK tot het toezicht beperken en het beheer aan een bank of individuele deskundige opdragen.'¹⁰

Op die financiële belangen wees ook OPK-voorzitter Gezina van der Molen de minister van Justitie, in haar verzoek het Besluit Oorlogspleegkinderen te verlengen; zij het op die van de overheid zelf. Voortbestaan van de commissie en het bureau hoefde niet zo heel veel geld te kosten, meende Van der Molen. In de begroting van OPK voor 1948, zo schreef zij de minister, 'is nog geen rekening gehouden met de bedragen, welke ons op den duur zullen toevloeien uit de weezenrenten (..) in gevallen waarin onzerzijds onderstand werd en wordt betaald; evenmin met de wellicht aanmerkelijke vorderingen, die wij te zijner tijd op de voogden van kapitaalkrachtige kinderen zullen kunnen doen gelden.'¹¹

In mei 1947 dreigde opnieuw onzekerheid over uitkeringen aan joodse weeskinderen. Het Centraal Bureau Verzorging Oorlogsslachtoffers (C.B.V.O.) en de daaraan verbonden plaatselijke diensten (D.B.V.O.'s) werden opgeheven. Hun taak moest worden overgenomen door de sociale diensten van gemeenten. Maar hoe die zich ten opzichte van steun aan oorlogswezen zouden opstellen, was onzeker.

In de gemeente Amsterdam, waar Le-Ezrath was gevestigd, en die in principe uitkeringen voor haar pupillen zou moeten uitkeren, werd voor 'behoefte' kinderen in gezinnen 'fl. 6,- tot fl. 6,50 per week' betaald, heel wat minder dan de fl. 45 tot fl. 60,- per maand die tot dan toe door de Bureau's Verzorging Oorlogsslachtoffers werd gegeven. Bovendien betaalde Amsterdam 'over het algemeen niet voor kinderen onder voogdij van een instelling, aangezien dit meestal voogdijkinderen zijn (kinderen van uit de ouderlijke macht ontzette of ontheven ouders), die rechtstreeks vallen onder het departement van Justitie, dus van het Rijk.'¹²

Mr. I. van Creveld, lid van de commissie OPK, stoorde zich al veel langer aan het feit dat de joodse wezen zowel juridisch als praktisch als voogdijraadkinderen werden behandeld; een situatie waar ze nu ook financieel de dupe van dreigden te worden. Toen mr. B.W. van Houten, secretaris van het dagelijks bestuur van OPK, vanwege de 'gevoeligheid' van de materie, voorstelde niet alle gegevens over kinderen in de rechtszaal te behandelen, schreef Van Creveld in een boze reactie: 'Kennelijk wil Mr. van Houten hier de praktijk, die hij bij den Voogdijraad gewoon was te volgen, gaan toepassen. Daar heeft men te doen met ontaarde of ongeschikte ouders, doorgaans uit de heffe des volks, zoodat het zich denken laat, dat de Rechtbank wel eens 'vertrouwelijk' moest worden ingelicht. Hoe geheel anders staat de zaak in ons geval! Hier heeft men niet anders dan kinderen uit een keurig milieu, wier ouders smartelijk en vroegtijdig om het leven zijn gekomen. Hier is voor de Overheid geen andere taak, dan om allen die in het belang van deze ongelukkige kinderen werkzaam zijn te steunen en te schragen en om hun alle inlichtingen, die zij noodig hebben te geven. Voor achterbakse 'vertrouwelijkheid' is geen plaats!'¹³

De nieuwe, dreigende financiële tegenvaller kwam Le-Ezrath wel erg slecht uit. Hun verzoek aan de Joint om extra geld was afgewezen. De Joint, de grootste financier van Le-Ezrath, had eind 1946 al aangekondigd zich uit Nederland te willen terugtrekken. In Oost-Europa was de situatie heel wat benarder, en bijvoorbeeld in het voormalige concentratiekamp Bergen-Belsen, verbleven honderden Oost-Europese joden die dringend hulp nodig hadden.

Beatrice Vulcan, medewerkster van de Joint, rapporteerde het Europese hoofdkwartier in juni 1947, dat zij weinig geloof hechtte aan het optimisme van Le-Ezrath. Zij verwachtte niet, zoals Bram de Jong hoopte, dat het compromis-voorstel Meijer er voor kon zorgen dat op korte termijn de meeste joodse weeskinderen alsnog onder joodse voogdij zouden komen. Vulcan in haar verslag: *'I do not believe we should continue subsidizing until April 1948, not even to October 1947.'*

*Their estimation that the Comm. f. W O. will deal with all cases by October seems built on nothing stronger than hope - a hope which has in the past been constantly disappointed at a high financial cost.*¹⁴

Na een hernieuwd bezoek aan Nederland, waarin Vulcan bij JCC en Le-Ezrath nogmaals aandrong op bezuinigingen, werd haar toen bijna grimmig. Begrotingen, schrijft ze in haar rapport aan het hoofdkantoor van de Joint, zijn een 'farce' - niemand die zich eraan houdt; ze worden permanent overschreden. Door de Joint geormerkte budgetten worden naar een andere doel overgeheveld en suggesties voor bezuinigingen vierkant afgewezen. Dat dergelijke adviezen van notabene een vrouw kwamen, speelde wellicht een rol. Vulcan: *'Although I can understand the reluctance of big and important business men to take advice on financial matters and although I have seen reluctance on the part of volunteer social workers to acceptance guidance from professionals, the situation in Holland is exaggerated beyond what is customary.'*

Haar opvatting over Le-Ezrath laat aan duidelijkheid niets te wensen over: *'Obviously, a large part of the difficulty arises out of the fact that LEHJ has a large organisation, whose only function is to impress the OPK, and a large number of Children's Homes, which are empty - or practically empty. They also had almost thirty committees, for some of which the overhead expenses were practically equal to the relief allocations'*.¹⁵

In 1947 bedroeg de begroting van Le-Ezrath ruim fl. 370.000,-.¹⁶ Vierendertig procent daarvan bestond uit administratieve uitgaven (salarissen van maatschappelijke werkers en ander personeel).¹⁷ De rest van het geld ging op aan kindertehuizen en hulpgoederen. OPK gaf in 1946 fl. 850.000,- uit (begroot fl. 1.900.000,-) en in 1947 fl. 550.000,- (begroot fl. 650.000).¹⁸ De verhouding personeelskosten versus hulp aan kinderen (OPK verstreekte uitkeringen) is echter niet bekend. Zodat een vergelijking moeilijk te maken valt.

Zeker is wel, dat de exploitatie van het relatief grote aantal joodse kindertehuizen, veel extra middelen vroeg. De vice-voorzitter van de Joint, M.W. Beckelman in een brief aan de JCC: *'I should like to say at this time that examination of the per capita cost for the care of children in homes in cuffed by Le-Ezrath Ha-Jeled, compared with similar costs in other countries such as Belgium and France, indicated that the former are very high. This is due in part, I should think, to the fact that Le-Ezrath Ha-Jeled is maintaining a large number of homes in relation to the number of children in its care, and there are many empty places in these homes, as a result of which overhead costs of operation are extraordinary high. The requisite number of homes should be filled to capacity and the remaining ones liquidated as soon as possible.'*¹⁹

Het mag duidelijk zijn, dat de hoge kosten van de joodse voogdijinstellingen en kindertehuizen van na de oorlog, zijn weerslag zal hebben gehad op uitgaven die er voor kinderen werden gedaan, en op de vraag of die al dan niet ten laste van het eigen vermogen moesten worden gebracht.

De achtergrond van het relatief grote aantal joodse kindertehuizen in Nederland, moet niet alleen worden gezocht bij de verwachting van Le-Ezrath over het aantal kinderen dat onder joodse voogdij zou worden geplaatst, maar ook bij het hoge aantal joodse slachtoffers in Nederland. Het kostte de nodige moeite alle vooroorlogse organisaties tot 'inkrimping' c.q. samenwerking te bewegen. Vooral het Nederlands Israëlietisch Kerkgenootschap, dat voor de oorlog veel sociale organisaties bestuurde en financierde, had grote moeite haar macht af te staan.²⁰

De oprichters van Le-Ezrath, net als die van de JCC (en het latere JMW), behoorden tot de zogenaamde 'vernieuwers' die niet terugwilden naar de oude, vooroorlogse tegenstellingen tussen orthodoxen en liberalen, en tussen zionisten en niet-zionisten. Vanaf de oprichting was dan ook geprobeerd het kinderwerk te bundelen en te coördineren. Vooral de eerste jaren, toen instellingen als de Bergstichting en de S.A. Rudelsheimstichting financieel van Le-Ezrath afhankelijk waren, lukte dat redelijk. Echter vanaf medio 1947, toen duidelijk werd dat de Joint zich uit Nederland zou terugtrekken, veranderde de welwillende houding van de verschillende kindertehuis-besturen ten opzichte van Le-Ezrath. OPK maakte van de situatie gebruik door vanaf die tijd voogdijen aan de S.A. Rudelsheimstichting, de Bergstichting en andere joodse kindertehuizen toe te wijzen - zeer tegen de zin van Le-Ezrath in. Zij had de voogdij over oorlogswezen in één hand willen houden, om zodoende te bewerkstelligen dat er één beleid ten opzichte van de kinderen zou worden gevoerd.

De 'streng betrouwelijk' notulen van een overleg van Le-Ezrath met het orthodoxe - bestuur van de S.A. Rudelsheimstichting melden daarover: 'Dr. Hertzberger [de toenmalige voorzitter van de Rudelsheimstichting - PM & EV] geeft toe, dat oorspronkelijk Le-Ezrath Ha-Jeled was gedacht als de centrale voogdijvereniging voor deze kinderen; L.H. is er echter in de loop van de tijd niet in geslaagd, dit centrale lichaam te worden. De Rudelsheimstichting heeft bezwaren tegen de wijze, waarop L.H. zich van haar taak ten opzichte van de oorlogspleegekinderen in de Rudelsheimstichting kwijt. Wij hebben van verzorging, van opvoeding, nooit iets gemerkt; alle opvoedingsvraagstukken moeten wij zelf regelen; behalve enige ondersteuning in natura hebben wij van L.H. eigenlijk hulp

nog steun genoten. Om die reden heeft het Bestuur van de Rudelsheimstichting besloten, indien hen verzoeken bereiken tot het afgeven van een bereidverklaring, om voorgedijen over de in zijn inrichting verblijvende oorlogspiegelkinderen te aanvaarden.²¹

Le-Ezrath bestuurslid Jaap van Amerongen vond die houding 'funest voor de oorlogspiegelkinderen' en riep het Rudelsheim-bestuur - tevergeefs - op zich te houden aan de 'gemaakte afspraak'.

Ook de heer Levin, directeur van een Aliyah-kindertehuis in Bilthoven, peinsde er niet over, de hem door OPK aangeboden voorgedijen te weigeren. Uit de OPK-notulen daarover: 'de heer Levin [wenst] zelf geen afstand te doen van de voorgedij; hij was overtuigd dat de Stichting Hachsjarah en Aliyah hem de financiële hulp niet zou onthouden, wanneer dat echter toch zou geschieden, dan zou hij ingaan op hem gedane concrete voorstellen - hoe ongaarne hij ook als overtuigd Zionist hulp van niet-Joden zou accepteren.'²²

Levin had zich nooit veel van Le-Ezrath aangetrokken. Financieel was hij dan ook niet afhankelijk van Le-Ezrath. De subsidiëring door de Joint van Aliyah-tehuizen verliep via een aparte stichting. De Hachsjarah en Aliyah-organisatie (alleen al vijf kindertehuizen) kampte net als Le-Ezrath met onderbezetting. Hetgeen volgens het jaarverslag over juli 1946 tot juli 1947 'de opvoeding weliswaar ten goede komt, doch niet leidt tot een goedkope exploitatie.'²³ De eigen bijdrage (over aantallen chaloetsim rept het verslag niet) moest worden verhoogd van zestig naar vijfenzeventig gulden per maand', met dien verstande, dat nimmer onmacht tot betaling een rol speelde bij de aanneming van pupillen'. Ruim fl. 350.000,- bedroeg de begroting van de stichting Hachsjarah en Aliyah over 1946-1947; ongeveer net zoveel als die van Le-Ezrath. De door de Joint verstrekte subsidie, was zelfs iets hoger dan die voor Le-Ezrath (fl. 25.000,- versus fl. 22.000,- per maand). Dat er, voorzover bekend, vanuit de Joint evenwel nooit kritiek kwam op de Stichting Hachsjarah en Aliyah, lag wellicht aan de uitsluitend zionistische doelstelling. Hoewel Le-Ezrath zeker niet anti-zionistisch was, zag de meerderheid van het bestuur Israëel niet als enig zaligmakende oplossing voor de joodse weeskinderen.

In oktober 1946, tijdens een bestuursvergadering van Le-Ezrath over de kinderkwestie, stelde miss E. Haskin, de toenmalige vertegenwoordigster van de Joint, voor 'nu eindelijk op te houden met corresponderen, telegrammen zenden en onderhandelen, doch een geheel nieuwe weg in te slaan. De Joint is bereid hiervoor het benodigde geld te fourneeren. Miss Haskin komt zelf met een aantal radicale methodes en deelt mede tot andere maatregelen te zullen overgaan, indien binnen twee maanden

geen verandering in de zaak is gekomen.¹²⁴

Het bestuur van Le-Ezrath is nooit op haar 'radicale methodes' (ontvoering, kidnap?) ingegaan. Niet veel later adviseerde Haskin de Joint zich terug te trekken uit Nederland.²⁵ In de ogen van de Joint was de kinderstrijd ongetwijfeld mislukt.

Cijfers zijn wel vaker veer tweërlei uitleg vatbaar. Per 31 december 1947 waren er 1586 minderjarige joodse oorlogswezen bij OPK bekend.²⁶ Daarvan bevonden zich 342 kinderen in dertien verschillende joodse instellingen, variërend van het Joods Meisjestehuis (tien minderjarigen) en het Joods Jongenshuis in Amsterdam (zeventien kinderen) tot Achisomog in Apeldoorn, waar vijftig geestelijk gehandicapte minderjarigen werden verpleegd. In de Bergstichting in Laren bevonden zich de meeste pupillen: 92. In joodse gezinnen waren 733 weeskinderen ondergebracht. In niet-joodse gezinnen verbleven 511 kinderen, waarbij het vaak om de allerjongste kinderen ging. Vooral om hen ging de strijd. Ook de in joods-milieu verblijvende kinderen stonden eind 1947 in het merendeel van de gevallen nog altijd onder niet-joodse voogdij (OPK). Maar dat zou in de loop van de jaren drastisch veranderen.

---

¹ Koens, Prof. mr. M.J.C. e.a., *Het hedendaagse personen- en familierecht*, Zwolle, 1995, pag. 252.

² Om *het joodse kind*, p. 38,41,48 en 141.

³ RANH, archief SHAD, dossier 34797; Map Correspondentie met het C.B.V.O.; Brief mr. S. Zadoks, wnd Voorzitter, aan de minister van Binnenlandse Zaken, 4 november 1946.

⁴ RANH, archief SHAD, dossier 34797; Map Correspondentie met het C.B.V.O.; Brief mr. S. Zadoks, wnd Voorzitter, aan de minister van Binnenlandse Zaken, 4 november 1946.

⁵ Ibidem; Brief dienst Maatschappelijke Zorg (Ministerie van Binnenlandse Zaken) aan de directeur van het Bureau OPK, 20 mei 1949.

⁶ AJJDC, Givat Joint Archives, Box 1,6 A, File c-51.011; Brief dr. S. Kleerekoper, president, aan the American Joint Distribution Committee, 28 mei 1947. De bijgevoegde notitie zelf is ook aanwezig bij NIOD, archief Le-Ezrath Ha-Jeled, inv.nr. 6 map f; Document getiteld 'Translation 21', mei 1947.

⁷ NIOD, Archief LEHJ, inv.nr. 2, map b; Weekoverzicht van 2 tot 7 februari 1947, afdeling administratie en inkoop.

⁸ NIOD, Archief LEHJ, inv.nr. 2, map b; Rapport van den heer L. de Swaan, gedurende de tijd van 27.1.47 tot 7.2.47.

⁹ NIOD, Archief LEHJ, invl.nr. 3, map h; Bespreking Sub-commissie O.P.K. op 17 april 1947; Notulen van de 8e vergadering van de Sub-commissie voor het toezicht op de uitvoering van de Commissie-besluiten d.d. 19 april 1948; Notitie vergadering d.d. 19.6.48 van de Sub-commissie voor de naleving van Commissie-besluiten OPK.

¹⁰ MVJG, Dossier Wetten 470-471; Notulen van de 1 e vergadering der Sub-commissie van Advies inzake voortbestaan van OPK, 21 maart 1947.

-
- ¹¹ MVJG, Dossier Wetten 470-471; Brief G.H.J. van der Molen, Voorzitster, aan Zijne Excellentie de Minister van Justitie, 9 april 1947.
- ¹² NIOD, Archief LEHJ, invl.nr. 2, map b; gesprek met mr. A. Buchenbacher, 13 mei 1947.
- ¹³ NIOD, Archief LEHJ, inv.nr. 1, map b; Brief I. van Creveld aan het Bestuur van Le-Ezrath HaJeled, 2 april 1947.
- ¹⁴ AJJDC, Givat Joint Archives, Box 1,6 A, File c-51.011; Brief Beatrice Vulcan aan de AJJDC European Headquarters, attention mr. M.W. Beckelman, 1 juni 1947.
- ¹⁵ Ibidem; Report on Holland Program, 23 juli 1947.
- ¹⁶ NIOD, Archief LEHJ, inv.nr. 1, map c; Financieel overzicht van de Stichting Le-Ezrath Ha-Jeled over 1947.
- ¹⁷ AJJDC, Givat Joint Archives, Box 1,6 A, File c-51.011; Brief M.W. Beckelman, Vice-Chairman aan dr. S. Kleerekoper, Jewish Coordinating Committee, 10 juni 1947.
- ¹⁸ MVJG, Dossier Wetten 470-471; Brief G.M.J. van de Molen, voorzitster, aan Zijne Excellentie den Minister van Justitie, 9 april 1947.
- ¹⁹ AJJDC, Givat Joint Archives, Box 1,6 A, File c-51.011; Brief M.W. Beckelman, Vice-Chairman aan dr. S. Kleerekoper, 10 juni 1947.
- ²⁰ Lipschits, Isaac, *Tsedeka, Een halve eeuw joods maatschappelijk werk in Nederland*, 1997, Zutphen.
- ²¹ GAA, Archief JMW, map 1021; Notitie van de bespreking van de leden van het Bestuur van LeEzrath Ha-Jeled met leden van het bestuur van de Rudelsheimstichting, 1 juni 1947.
- ²² MVJG, Dossier wetten 470-471; Notulen 30ste vergadering van de Commissie voor Oorlogspleegkinderen, 8 juli 1947.
- ²³ ARA, Archief Internationale Vluchtelingenorganisatie, map 3; *Het Tweede Jaar van Hachsjarah & Aliyah*, november 1947.
- ²⁴ Om *het joodse kind*, p.147-148.
- ²⁵ AJJDC, Givat Joint Archives, Box 1,6 A, File c-51.0011; Brief Beatrice Vulcan aan de AJJDC European Headquarters, Attention Mr. M.W. Beckelman, 1 juni 1947.
- ²⁶ NIOD, Archief LEHJ, inv.nr. 4, map e; Kindertehuizen in Nederland per 31-12-47'.

Hoofdstuk vier:

'Om erop toe te zien, dat ook de belangen van 's-Rijks Schatkist gewaarborgd worden, moge ik U verzoeken te willen bevorderen, dat het minderjarige kind P. A. onder voogdij geplaatst wordt.'

De financiering van Le-Ezrath zou vanaf 1 januari 1948 worden overgenomen door Cefina, Centrale Financierings-actie voor Joods-sociaal werk in Nederland, dat eind 1947 was opgericht. De Joint had Le-Ezrath een 'overgangssubsidie' van fl. 65.000,- toegezegd voor de eerste zes maanden van 1948. Ook de Hachsjarah-tehuizen (fl. 135.000,-), de Bergstichting (fl. 42.000,-) en de Rudelsheimstichting (fl. 21.000,-) kregen de garantie dat zij niet van het ene op het andere moment zonder financiering zouden komen te staan. Hoeveel Cefina zou weten in te zamelen was immers onbekend. Bovendien was het aan het Cefina-bestuur hoeveel Le-Ezrath en de kindertehuizen van het ingezamelde bedrag toegewezen zouden krijgen. Joods Maatschappelijk Werk, dat eind 1948 was opgericht en dat in eerste instantie buiten het Cefina-bestuur was gehouden, had over de verdeling van gelden de nodige wrijvingen met Cefina. De strijd om de macht binnen de joodse instellingenwereld, zou de gemoederen nog lange tijd bezighouden.¹

De eerste inzamelingsactie van Cefina bracht bijna vijfhonderdvijftigduizend gulden op, het meeste daarvan was bereikt met behulp van 'huisbezoek'.² Namens de Joint in Amsterdam schreef Joop Voet het Europese hoofdkwartier in Parijs dat de toegezegde bedragen voor Le-Ezrath en de andere kinderinstellingen maar beter niet konden worden uitgekeerd.

Weliswaar waren de besturen bang, dat de Cefina-actie in de toekomst heel wat minder zou opbrengen dan deze eerste keer, maar hij raadde de Joint aan daar geen rekening mee te houden. Voet in zijn brief aan de Joint: *'In my opinion the moment has come to say to these organizations that thanks to their mutual efforts they can now stand on their own feet. It will be a bit of a shock to the boards - though I have prepared the ground somewhat - but in my opinion they must take the risk. Especially so when they consider how much [Joint] money is wanted in countries where Jews are less well off than in Holland.'*³

In mei 1948 ontving Le-Ezrath dan ook een brief van de Joint, waarin zij de subsidie met terugwerkende kracht vanaf 1 januari 1948 beëindigde. De Joint feliciteerde Le-Ezrath met de resultaten van haar inspanningen. Het had geleid tot een *'friendly and homelike atmosphere for the children and in providing them with a proper education thereby giving them a*

*new faith in the future.*⁴ Over de leegstand in de tehuizen of de te hoge bedragen die Le-Ezrath in de ogen van de Joint aan de - mislukte - kinderstrijd had besteed, rept de brief met geen woord.

Ook Le-Ezrath putte zich in haar reactie uit in lof. *'If the [Joint] had not started her campaign in Holland so energetically, it would have been impossible to revive Dutch Jewry and to make it a sound part of the Jewish people. We hope that the Jewish community in Holland will succeed to collect the funds required for the social work and particularly for the work on behalf of the Jewish children in Holland.'* Want, zo vervolgt de brief, *'If the amounts to be collected might appear to be insufficient, we hope that you will excuse our referring to you, although in a limited scale'*.⁵ Le-Ezrath probeerde de deur naar de Joint ten minste op een kier te houden.

In het voorjaar van 1948 boog Le-Ezrath zich opnieuw over de vermogens van kinderen. De vergadering bestond uit mevrouw mr. R. Friedman-van der Heide (Le-Ezrath-bestuur) , en de heren Roet (bestuurslid van het Joods Jongensweeshuis), Vreedenburg, Hellendall (penningmeester Le-Ezrath) en de heer C. Friedman, directeur Le-Ezrath - hij zou in eerste instantie het vermogensbeheer van de weeskinderen op zich nemen.

Eenzijds moesten er richtlijnen komen voor de opsporing en het beheer van vermogens van eigen pupillen, anderzijds maakte de vergadering zich zorgen over vermogens van pupillen van Bergstichting en andere voogdijinstellingen, die - nu zij zelf voogdijen hadden aanvaard - die taak in principe zelf moesten doen.

De vergadering meende dat de verschillende instellingen zich niet voldoende inspanden. Men was bang dat er geld van pupillen verloren zou gaan. Uit een rapport daarover: *'Het is ons gebleken, dat het vermogensbeheer van oorlogspielegkinderen, die niet onder onze voogdij staan, in vele gevallen niet op de juiste en voldoende wijze is geschied. Wij hebben stellig de indruk, dat op deze wijze vrij grote bedragen verloren gaan; derhalve moet er op worden aangedrongen, dat het vermogensbeheer, behalve in die gevallen waar een consciëntieuze afwikkeling gewaarborgd is, bij ons wordt gecentraliseerd. De kosten, die hierdoor ontstaan, moeten door de voogd worden gedragen; voor de voogd zal veelal de mogelijkheid bestaan, deze uitgaven op het inkomen respectievelijk het vermogen van deze kinderen te verhalen, zo mogelijk na toestemming van de Kantonrechter.'*⁶

Er werden dertien richtlijnen opgesteld die konden helpen bij het opsporen van vermogens, en afspraken gemaakt waaraan het vermogensbeheer moest voldoen. Uit het verslag:

1. Verzekeringen die tijdens de oorlog waren 'afgekocht' door Liro, waren inmiddels ingeleverd bij de Stichting Bewindvoering. Opvragen!, vond de vergadering.
2. Als er onzekerheid bestaat of er verzekeringen afgesloten zijn, kan 'bij het Gemeente Girokantoor' worden nagegaan of er destijds premies zijn betaald.
3. Belastingaangiftes kunnen van belang zijn.
4. Inschrijvingen bij Kamers van Koophandel idem.
5. 'Bij Mej. Brouwers, Beheersinstituut afd. Bewindvoering, moet in die gevallen worden gesproken waar het niet zeker is of er een bewindvoerder is aangesteld.'
6. Er zal bij 'de vakgroep' moeten worden geïnformeerd (bezit van b.v. marktvergunningen).
7. Voor informatie over diamantbewerkers kan navraag worden gedaan bij het Steunfonds Diamantbewerkers.
8. 'Bij vermogens van betekenis moet bij de Nederlandse Bank, de heer Nachbar, naar bezittingen in het buitenland worden geïnformeerd.'
9. 'Voor kapitale bezittingen van voogdij-kinderen tot een bedrag van fl. 1.000,- zal een boekje bij de Rijkspostspaarbank worden aangelegd. De lopende gelden gaan verder via L.H.'
10. 'Er zal bij de Rabover⁷ een nieuwe rekening worden geopend (voogdijrekening L.H.). Deze rekening zal zoveel onder-rekeningen moeten bevatten als wij voogdij-kinderen met vermogen hebben.'
11. 'Er zal niet meer dan 50% van het vermogen van voogdij-kinderen in aandelen worden belegd.'
12. 'De vraag of wij nog andere kinderen, dan die waarover wij de voogdij hebben, in onze werkzaamheden inzake vermogensbeheer zullen betrekken, zal over 3 maanden worden beslist.'
13. 'De noodzakelijk wordende uitbreiding van de afdeling Vermogensbeheer zal een bedrag van ca. fl. 7.000,- per jaar voor personeels- en bureaunkosten vergen. L.H. zal moeten uitmaken, wie dit bedrag zal moeten betalen, Cefina, Joodse Gemeente, J.C.C., Joint'⁸

In de loop van 1948, gaven de besturen van de Bergstichting, de Rudelsheimstichting en de Joodse Jongens en Meisjeshuizen, de opsporing van vermogens en het vermogensbeheer van hun pupillen, in handen van Le-Ezrath. Ongetwijfeld met de nodige opluchting; vermogensopsporing en beheer betekende nogal wat werk. De notulen van de vergadering van het Bergstichtingbestuur melden daarover: 'De

heer Friedman heeft zich bereid verklaard zich ook ten behoeve van de pupillen der Bergstichting te belasten met het vermogensbeheer. Deze zeer omvangrijke taak welke oorspronkelijk voor de nieuw te benoemen administrateur was weggelegd, zal dus thans worden overgenomen door Le-Ezrath Ha-Jeled.⁹

Voor OPK speelde media 1948 het eigen voortbestaan opnieuw de hoofdrol. OPK had van de minister van Justitie tot eind 1948 uitstel gekregen alle voogdijzaken af te wikkelen. Het had er echter alle schijn van, dat ook die termijn niet zou worden gehaald. In oktober 1948 was nog maar over 436 kinderen de voogdij bepaald. Tweehonderddertig daarvan in joodse richting, en tweehonderdzes in niet-joodse richting. Negenhonderd zaken waren nog altijd niet besloten.¹⁰

In de loop van het jaar werd duidelijk, dat er niet opnieuw uitstel zou worden verleend.¹¹ OPK, dat zelf een aantal voogdijen op zich had genomen (eind 1948 betrof het ruim honderd zaken), wilde in elk geval blijven voortbestaan als voogdijvereniging.

Veel eerder sinds de oprichting, boog de voltallige commissie OPK zich over de - schaarse - middelen die de overheid voor de joodse weeskinderen ter beschikking stelde. OPK zou immers na opheffing, zowel voor haar bureau als voor uitkeringen aan kinderen, financieel niet langer een beroep op het ministerie van Justitie kunnen doen. De OPK notulen van 27 april 1948 melden: 'De Secretaris doet voorlezing van een missive van de Minister van Justitie. (..) Het ontwerp [wil] de mogelijkheid openen, dat een vereniging, die de voogdij aanvaardt over een oorlogspleegekkind, in aanmerking zal komen voor het normale Rijkssubsidie. Of dit doel bereikt kan worden met de voorgestelde regeling is dubieus. Hoewel ons advies niet gevraagd is, zullen wij onze zienswijze dienaangaande aan de Minister kenbaar maken.'¹²

Beleidsambtenaar mr. W.G. Belinfante, adviseerde de minister van Justitie OPK nog een jaar uitstel te verlenen, maar geen toestemming te geven haar werk als voogdijvereniging voort te zetten. Belinfante in zijn brief aan de minister: 'De Commissie zelf streeft er naar, als voogdijvereniging te blijven voortbestaan. Echter stelt zij zich daarbij voor (zie inliggende nota) dat alsdan de Staat de totale kosten van deze voogdij voor zijn rekening neemt. Dit zal, gezien het inkrimpend aantal kinderen - er komen geen nieuwe bij -, een relatief zeer duur onderhoud worden. Bovendien meen ik, dat de Commissie, met de innerlijke verdeeldheid die haar eigen is, niet bij uitstek voor deze taak geschikt is. Wil dus de Commissie zich omvormen tot een voogdijvereniging, dan zal zij moeten werken op dezelfde basis als andere voogdijverenigingen. Te voorzien is, dat zij daartoe niet in staat zal zijn.'¹³

Inmiddels had de sociale dienst in Amsterdam wel geaccepteerd, dat de joodse voogdijverenigingen die zelf voogdijen op zich hadden genomen, een vergoeding voor hun pupillen kregen. Eind 1948 wist Le-Ezrath zelfs te bereiken, dat de gemeente Amsterdam het bedrag van de uitkering van fl. 2,50 per kind per dag, met één gulden verhoogde.¹⁴

Maar ook dat bedrag stond in geen verhouding met de werkelijke kosten die veer de kinderen in tehuizen werden gemaakt.

Saillant voor de houding van de overheid ten opzicht van 'staatssteun', aan oorlogspleegekinderen, is een brief van de minister van Binnenlandse Zaken mr. J.H. van Maarseveen (KVP) aan de commissie OPK van oktober 1948, waarin hij persoonlijk verzoekt, zo snel mogelijk de voogdij over het oorlogspleegekind P.A. te regelen. P.A. verbleef bij familie in Israël, waar ze in het kader van de regeling 'ondersteuning hulpbehoevenden in het buitenland' een uitkering 'genoot'.

Echter, zo schrijft de minister in zijn brief aan OPK, het was hem bekend, dat voor P. A. een vordering bij de Schade-Enquete-Commissie was ingediend. P. had bovendien recht op een levensverzekering van twee tantes en een oom. Tevens ken zij aanspraak maken op (de verkoop) van een huis. Financiële steun van de overheid was met andere woorden niet nodig, en moest zo snel als mogelijk worden gestopt. De minister in zijn brief: 'Om de belangen van het kind te kunnen behartigen, zulks met het oog op de eventuele erfenissen en voorts toe te zien, dat ook de belangen van 's-Rijks Schatkist gewaarborgd worden, moge ik U verzoeken te willen bevorderen, dat het minderjarige kind P. A. onder voogdij geplaatst wordt. Ik zal het zeer op prijs stellen t.z.t. met het resultaat van Uw bemoeiingen in kennis te worden gesteld.'¹⁵

Vijf maanden later, in maart 1949, nadat OPK de kwestie kennelijk niet naar tevredenheid had weten op te lossen, kreeg Le-Ezrath het klemmende verzoek de voogdij over P. te accepteren. 'Een bereidverklaring daartoe sluiten wij in', schreef het bureau OPK. 'Nadrukkelijk willen wij U erop wijzen, dat ons over P. zelve niets bekend is, zodat wij U wel dringend mogen verzoeken hiernaar navraag te doen.'¹⁶

Eind 1948 had minister Th. R. J. Wijers van Justitie (KVP) besloten het advies van beleidsambtenaar Belinfante op te volgen. De commissie OPK zou tot medio 1949 de tijd krijgen haar werk te beëindigen. In de tussentijd moest de commissie worden verkleind, en het bureau afgebouwd. Over toestemming voor een nieuwe voogdijvereniging was nog niet beslist.

De joodse oppositie greep de gelegenheid aan een fifty-fifty samenstelling te bepleiten van joden en niet-joden in de commissie OPK. Het voorstel werd door de meerderheid afgewezen, waarop de

joodse oppositie besloot opnieuw op te stappen. Zij wilde ijveren voor een definitieve opheffing van OPK. Daarmee zou kunnen worden bereikt, zo was ditmaal de hoop, dat kinderen waarover nog geen voogdijbeslissing was genomen (eind 1949 betrof dat 359 kinderen) en kinderen die onder de voogdij van OPK vielen '(ruim honderd), alsnog onder voogdij van LeEzrath of andere joodse voogdijinstellingen zouden worden geplaatst. Wie anders dan joodse instellingen waren bereid de - hoge - kosten te betalen?'¹⁷

Gezina van der Molen, voorzitter van OPK, gaf haar plan, de oprichting van een nieuwe, niet-joodse voogdijinstelling voor OPK's, echter niet gemakkelijk op. In een speciaal 'memorandum' van januari 1949, legde zij de minister uit waarom zo'n voogdijcommissie er moest komen. onder punt drie staat vermeld: 'Kinderen met grote en meestal ingewikkelde financiële belangen, die niet aan de pleegouders kunnen worden toevertrouwd. Het mocht tot nu toe niet gelukken een voogdijvereniging bereid te vinden, zich met deze vermogensrechtelijke zaken te belasten, die afwijken van de problemen, welke de bestaande voogdij-verenigingen op dit gebied tegenkomen; het gaat immers om problemen van bijzondere aard; opsporing van vermogensbestanddelen, rechtsherstel, wederopbouw van door de Duitsers geplunderde zaken, scheiding van vermogens, waarbij goodwill een voorname rol speelt, enz. Initiatief en energiek optreden, betrouwbaarheid en bekwaamheid op financieel gebied bij de voogd zijn hier onmisbaar.' 'Zwak argument', schreef beleidsambtenaar Belinfante in de kantlijn.¹⁸

Van der Molen betoogde, dat zij wel gedwongen was een nieuwe voogdijvereniging op te richten. Bestaande voogdijverenigingen 'wensen geen voogdijen over wezen te aanvaarden. De enige vereniging die wel dergelijke voogdijen zou willen aannemen is Le-Ezrath Ha-Jeled en de Rechter zou noodgedwongen deze stichting moeten benoemen bij gebrek aan andere mogelijkheden. Het kan toch niet de bedoeling van het Departement zijn achteraf Le-Ezrath Ha-Jeled tot voogdes te laten benoemen nadat deze stichting niet slechts door de Commissie doch ook door de Rechter in de betrokken gevallen was uitgeschakeld.'

Ook van dat argument was Belinfante niet onder de indruk. Bij de opmerking, dat andere voogdijverenigingen (op Le-Ezrath na) geen voogdijen wilden accepteren, schreef hij in de kantlijn: 'Waarom niet? Als er maar betaling door de staat volgt.'¹⁹

In latere stukken zou hij zijn bedenkingen bij het beleid van OPK onomwonden formuleren. Hij schreef de minister 'dat de rechter wel eens erg gemakkelijk is geweest met het wegredeneren van de godsdienstfactor', en dat bij zowel de commissie OPK als rechters '

misschien onbewust de gedachte leeft dat men een goed werk doet als men een jood tot christen maakt'.²⁰ Veel hielp zijn protest niet. In mei 1949, na de nodige politieke lobby, kreeg Van der Molen toestemming de Stichting Hulp aan Oorlogspleegkinderen op te richten.

Op 30 augustus 1949 hield OPK haar eenenvijftigste en laatste vergadering, die tevens diende als 'Eerste bestuursvergadering van de Stichting Hulp aan Oorlogspleegkinderen'. De financiering, zo veronderstelde het bestuur, zou geen 'struikelblok' behoeven te zijn. Er was inmiddels contact gelegd met het Koningin Julianafonds.²¹ Alle joodse weeskinderen waarover nog geen voogdijbeslissing was genomen, gingen over naar de Voogdijraad Amsterdam, die de taak van OPK (de voorlopige zorg over de kinderen en het adviseren van de rechter) overnam. Ook de aan OPK toegewezen voogdijen, vielen vanaf medio 1949 onder de zeggenschap van de Voogdijraad.

De Voogdijraad Amsterdam zou het meerendeel van de voogdijen in de loop van de jaren opdragen aan joodse instellingen. Echter ook de Stichting Hulp aan Oorlogspleegkinderen kreeg tientallen voogdijen opgedragen.

Het OPK-personeel kwam in dienst van de Voogdijraad. De laatste notulen van de commissie OPK melden daarover: 'Uit de gedachtenwisseling met de 4e (Financiële) Afdeling van het Ministerie van Justitie bleek, hoeveel prijs men daar stelt op de overname van de hele Financiële Afdeling van ons Bureau, mede met het oog op de nog aan de gang zijnde terugvordering van bedragen die wij in het kader van de normen voor onderstand aan kinderen verstrekten, die achteraf over inkomsten uit de opbrengst van kapitaal blijken te beschikken.'

Het ministerie, zo melden de notulen met de nodige trots, had OPK met haar werk gecompimenteerd, en verklaard dat het bureau OPK een van 'keurigste en zuinigste' na-oorlogse tijdelijke diensten was geweest.

De strijd om de kinderen zou met die laatste OPK-vergadering in augustus 1949 evenwel niet zijn gestreden. Bij de rondvraag 'kwam de voorzitter terug op het door Mr. A. de Haas uit Utrecht in de bekende volksvergadering van 28 juni jl. in Krasnapolsky geuite dreigement, dat het Comité het Joodse Kind nooit in voogdij-opdrachten over Joodse kinderen aan niet-Joden zal berusten.' In hotel Krasnapolsky in Amsterdam waren in juni 1949 ruim vijftienhonderd mensen bijeengekomen, om te protesteren tegen de gang van zaken. Ook nogal wat vooraanstaande niet-joden, waaronder enige dominee's, waren naar de vergadering gekomen en het OPK-beleid was daar, tot verdriet van de commissie OPK, hevig bekritiseerd.²²

De notulen van de Eerste Bestuursvergadering van de Stichting Hulp

aan Oorlogspiegelkinderen melden dan ook: 'Wanneer t.z.t mocht blijken, dat onbevoegde buitenstaanders aan de pleeggezinnen van onder onze voogdij staande oorlogspiegelkinderen bezoeken komen brengen met de bedoeling om invloed op hun opvoeding uit te oefenen, dan zullen wij door middel van een circulaire aan de pleegouders mededelen, dat het contact tussen hen en het pleegkind uitsluitend door tussenkomst van onze medewerkers mag geschieden'. één uitzondering wilde de vergadering daarop wel maken. Voor het joodse rabbinaat 'dat uiteraard bevoegd is voor de behartiging van de godsdienstige belangen van Joodse kinderen contact met hun pleegouders te onderhouden.'²³

---

¹ Lipschits, Isaac, *Tsedaka*, Zutphen 1997, p. 76 en p. 327-330.

² NIOD, Archief LEHJ, jnv.nr 1, map h; Cefina. Jaarverslag Financieel gedeelte. Stand op 31 januari 1948.

³ AJJDC, Givat Joint Archives, Box 1,6 A, File c-51.011; Brief J.Voet aan AJJDC-Paris - European Executive Council- Att. Mr. M.W. Beckelman, 25 maart 1948.

⁴ Ibidem; Brief M.W. Beckelman, Vice-chairman, aan Le-Ezrath Ha-Jeled, 22 mei 1948.

⁵ Ibidem; Brief Mr. LL Hamburg, Chairman, aan de American Joint Distribution Committee, 7 juli 1948.

⁶ GAA, Archief JMW, dossier 1084; Rapport inzake de organisatie van werkzaamheden en financiering van een rechtsvorm voor Joods Kinderwerk in Nederland, november 1948.

⁷ Wat met 'Rabover' wordt bedoeld, is onduidelijk. Le-Ezrath had een 'rekening vermogensbeheer voogdikinderen', bij de Twentsche Bank, Spuistraat 128, Amsterdam.

⁸ GAA, Archief JMW, Dossier 1083; Rapport over de bespreking met Mr. R. Friedman-v.d. Heide en de Heren Roet, Vreedenburg, Hellendall en Friedman, 8 april 1948.

⁹ GAA, Archief JMW, dossier 1059; Notulen bestuursvergadering Bergstichting, 21 december 1948. 10. NIOD, Archief LEHJ, inv.nr. 1, map c; De oorlogspiegelkinderen op 1 oktober 1948.

¹⁰ NIOD, Archief LEHJ, inv.nr. 1, map c; De oorlogspiegelkinderen op 1 oktober 1948.

¹¹ Om *het joodse kind*, p. 150.

¹² NIOD, Archief LEHJ, invl.nr. 3, map d; Notulen 41ste vergadering Commissie OPK, 27 april 1948.

¹³ MVJG, Dossier Wetten 470-471; Brief W.B. Belinfante aan Zijne Excellentie d.b.v. de Heer Secretaris-Generaal, 3 november 1948.

¹⁴ NIOD, Archief LEHJ, inv.nr 1, map b; Brief Le-Ezrath Ha-Jeled aan de leden van het Dagelijks Bestuur, 21 december 1948.

¹⁵ NIOD, Archief LEHJ, inv.nr. 3 map g; Brief minister van Binnenlandse Zaken aan de Commissie veer Oorlogspiegelkinderen, 12 oktober 1948.

---

¹⁶ NIOD, Archief LEHJ, inv.nr. 2 map g; Brief W.G. Pleiter, secretaris der Commissie voor Oorlogspeelkinderen Ban de Stichting Le-Ezrath Ha-Jeled, 17 maart 1949.

¹⁷ Om *hetjoodse kind*, p. 150-152 en p. 158.

¹⁸ MVJG, Dossierwetten 470-471; Memorandum, 31 januari 1949.

¹⁹ MVJG, Dossier Wetten 470-471; Notulen 46ste Vergadering van de Commissie OPK, 4 februari 1949.

²⁰ Om hetjoodse kind, p. 155.

²¹ MVJG, Dossier wetten 470-471; Aanvullend Memorandum, februari 1949.

²² Om *hetjoodse kind*, p. 154-156.

²³ Ibidem noot 22.

Hoofdstuk vijf:

'De vraag rijst of er niet teveel tehuizen zijn en of het geld niet op een betere manier kan worden besteed.'

De Bergstichting had in december 1948 de bemoeienis van Le-Ezrath bij de opsporing en het beheer van de vermogens van haar pupillen, met veel instemming aanvaard. De Rudelsheimstichting ging daar in januari 1949 mee akkoord.¹ Nauwelijks een half jaar later, in juni 1949, toen duidelijk werd dat Le-Ezrath daarvoor kosten in rekening bracht, bekoelde het enthousiasme van het Bergstichtingbestuur. De notulen van 11 juni 1949 melden: 'Notaris van Hasselt deelt mede, dat er hoge nota's van Le-Ezrath betaald zijn, welke betrekking hebben op het vermogensbeheer van de kinderen. Salaris typiste Maart: fl.135,-. April: fl.125,-. Deze bedragen zijn in Laren betaald zonder dat de penningmeester hiervan op de hoogte is gesteld. (..) Er heerst algemene ontstemming over deze gang van zaken; er is met de heer Friedman nimmer over de financiële zijde gesproken en men begrijpt niet dat L.E.H.J. die toch eveneens door de Cefina wordt gesubsidieerd, dergelijke dingen aan de Bergstichting doorberekend.'² Overleg met Le-Ezrath leidde tot de afspraak, dat in de toekomst alleen onkosten van derden (accountants, notarissen) in rekening zouden worden gebracht. 'Voorts heeft Van Hasselt een bespreking gehad met L.E.H.J. omtrent de kosten van het vermogensbeheer. Inderdaad heeft L.E.H.J. veel werk hiervoor gedaan en zijn de kosten geregeld door de Bergstichting betaald. Nu zullen echter in het vervolg alleen de verschotten worden gedeclareerd. De vraag is of wij deze wel of niet op de vermogens van de kinderen moeten verhalen.'³

De fricties, die al eerder aan het licht kwamen tussen Le-Ezrath en de - orthodox religieus georiënteerde - Rudelsheimstichting, deden zich inmiddels ook met de Bergstichting voor. In de notulen van februari 1949 valt te lezen: 'Mevrouw Kalker deelt mede dat de Rudelsheimstichting van plan is de band met L.E.H.J. te verbreken en zij vraagt of de Bergstichting zulks misschien samen met genoemde Stichting zou willen doen. Het blijkt echter, dat voor normale bestuursdaden de toestemming van L.E.H.J. nodig is, maar dat deze in de praktijk nimmer wordt gevraagd. Daarom wordt besloten geen slapende honden wakker te maken.'⁴

De -liberalere - Bergstichting wist kennelijk een modus te vinden waarmee missives van Le-Ezrath konden worden omzeild.

Het stak vooral, dat Le-Ezrath en ook de Hachsjarah en Alyah-tehuizen, een relatief groot deel van de Cefina-gelden kregen; net als de Joint was ook het Cefina-bestuur in die jaren kennelijk zionistisch georiënteerd. In juli 1949 was de Cefina-verdeling voor het komende jaar vastgesteld. De Bergstichting kreeg een subsidie van fl. 70.000,-. De notulen van het Bergstichtingbestuur van juli 1949 melden: 'Bij voorlezing van de andere toewijzingen, blijkt dat Hachsjarah en Aliyah fl.128.000,- en Le-Ezrath HaJeled fl.1 00.000,- zullen ontvangen. Ofschoon de vergadering tevreden is met de voorgestelde toewijzing, ontstaat er toch discussie, daar men zich afvraagt welke maatstaven de Cefina aanlegt bij het vaststellen der bedragen.'⁵

Het Bergstichtingbestuur vond dat er te weinig geld veer de kindertehuizen ter beschikking kwam. In navolging van de Joint maakte zich zorgen over het grote aantal tehuizen. Het bestuur in haar vergadering: 'De vraag rijst of er niet teveel tehuizen zijn en of het geld niet op een betere manier kan worden besteed.'⁶

De begroting van de Bergstichting over 1949 bedroeg fl. 238.650,- . Inkomsten: fl. 116.260,- . Het tekort werd aangevuld door Cefina met een bedrag van fl. 60.000,-; het overige tekort werd gedekt met het zogenaamde Van Leer-fonds.⁷ Bernard van Leer had van de één miljoen gulden die hij in de jaren na de bevrijding voor de wederopbouw van de joodse gemeenschap ter beschikking stelde, een gift van fl.160.000,- speciaal voor de Bergstichting bestemd.

Over dat zogenaamde 'Bergstichting-Van Leer-fonds' ontstond media 1949 commotie. Voor het Van Leer-fonds was een aparte stichting opgericht, die volgens bestuursleden van de Bergstichting toch wet met de nodige 'geheimzinnigheid' was omgeven. Directeur J. Reitsema van de Bergstichting legde het Bergstichtingbestuur uit hoe de vork in de steel zat. De gift van Van Leer voor de Bergstichting was destijds in een aparte stichting ondergebracht, omdat 'men toentertijd veel moeite met het Dept. van Justitie en met Volksherstel [had] voor het verkrijgen van de nodige subsidies'. De overheid kon met ander woorden maar beter niet weten dat Van Leer zo veel geld te beschikking had gesteld. Dat was ook de reden, aldus Reitsema, waarom de gift van Van Leer als 'schuld' in de Bergstichtingboeken was verwerkt. Natuurlijk hoefde de zogenaamde 'lening' van het Van Leer-fonds niet te worden terugbetaald. Die handelwijze kon het Bergstichtingbestuur nog wet billijken. Maar dat Reitsema het Van Leer-fonds had gebruikt om voor een bedrag van bijna fl. 50.000,- een nieuwe dienstwoning te laten bouwen, vond ze volstrekt onacceptabel. De gloednieuwe woning werd op last van het bestuur verkocht, en het geld gebruikt om de paviljoens van de kinderen op te

knappen.⁸ Verdere consequenties had de handelwijze voor Reitsema niet. Reitsema, de eerste niet-joodse directeur van de Bergstichting, had dan ook een voortreffelijke staat van dienst. Voor de oorlog al gold hij als een bekwaam tehuis-directeur. Hij had zoveel mogelijk vooroorlogse Bergstichting-pupillen laten onderduiken. In de kwestie OPK - Reitsema was lid van de Commissie geweest - was hij een van de weinigen die tenminste begrip opbracht voor het standpunt van de joodse minderheid.⁹

De financiële afrekening van Le-Ezrath laat zien, dat in 1949 een bedrag van ruim twee ton was besteed. Honderdduizend gulden daarvan werd gefinancierd door Cefina. In de jaren vlak na de bevrijding was de begroting van Le-Ezrath het dubbele of meer geweest, waarbij echter rekening moet worden gehouden met de grote bedragen die destijds aan Bergstichting en Rudelsheimstichting werden 'doorbetaald.'

Zelf exploiteerde Le-Ezrath in 1949 het Meisjeshuis aan de Prins Hendriklaan, en een observatiehuis aan de Koningslaan met per 1 december 1949 respectievelijk 6 en 17 minderjarigen. Nadelig saldo van de exploitatie: ruim twintigduizend gulden.

Vooraf het personeel (ft. 80.000,-) vormde een grote uitgavenpost, net als de algemene bureaunkosten (ft. 19.000,-). Le-Ezrath had in 1949 dan ook twintig mensen in dienst, personeel van de tehuizen niet meegerekend.¹⁰

Vier daarvan hielden zich permanent bezig met de afwikkeling van vermogens. Het jaarverslag over 1949 meldt: 'Verder zijn wij verplicht de vermogensaangelegenheden van deze kinderen te behandelen. Voor deze werkzaamheden zijn thans 4 employees bezig; de praktijk leert echter, dat wij hiermede niet kunnen uitkomen. Aangezien er zeer weinig kinderen zijn, die over eigen vermogens beschikken, zal het niet mogelijk zijn, de hiervoor bestede bedragen op de kinderen te verhalen, zodat zij ten laste van onze Stichting komen.'¹¹

Vanwege het stijgende aantal voogdijen, waren er inmiddels zeven maatschappelijke werksters aangesteld. Bovendien had Le-Ezrath, zo meldt het jaarverslag over 1949, inmiddels ook de zorg van niet-oorlogspielegkinderen op zich genomen. Het bracht de instelling in direct conflict met het Verbond van Joodse Instellingen voor Kinderbescherming in Nederland.

Deze vooroorlogse instelling, die zich richtte op joodse kinderen over wie een justitiële maatregel was genomen, had met lede ogen aangezien hoe Le-Ezrath - geholpen door de subsidies van de Joint - de zaak van de oorlogspielegkinderen naar zich toe had weten te trekken. Nu Le-Ezrath haar werkterrein naar niet-oorlogswezen wilde verleggen, protesteerde het Verbond. Ook de CIK, de Vereniging Centraal Israëlietisch

Krankzinnigengesticht in Nederland, die zich van oudsher met geestelijk gehandicapte kinderen bezighield, zag de activiteiten van Le-Ezrath als concurrentie.¹²

Mr. dr. A. Buchenbacher, de grondlegger van JMW, deed een mislukte poging een fusie tussen de verschillende kinderorganisaties tot stand te brengen.¹³ Wel ontstond in 1950 de Gefusioneerde Joodse Instellingen voor Kinderbescherming, waarin Le-Ezrath, Bergstichting, de S.A. Rudelsheimstichting en het Joods Jongens- en Meisjestehuis zich verenigden. Vooral voor Le-Ezrath moet het een kwestie van levensbelang zijn geweest, zo blijkt uit de financiële jaarverslagen.¹⁴ Ook Bergstichting en Rudelsheimstichting zagen zich, ondanks steun van Cefina, jaarlijks geconfronteerd met tekorten. Maar zij wisten die tekorten aan te vullen met het eigen vermogen, dat in de loop van de jaren vijftig vrijkwam en dat bovendien nog eens werd aangevuld met verschillende legaten van (vermoorde) joden. Le Ezrath, na de bevrijding opgericht, beschikte niet over (vooroorlogs) eigen vermogen. De jaarverslagen laten zien dat hun tekorten werden gedekt met bijdragen uit de vermogens van Bergstichting en Rudelsheimstichting, maar vooral van het Joods Jongens- en Meisjestehuis, die al in 1951 vermogens van respectievelijk fl.1. 200.000,- en fl. 700.000,- bezaten.

De Fusie raakte in de loop van de jaren, ondanks bijdragen aan de tekorten van Le Ezrath van zo'n twee ton per jaar, zelfs rijker. Vanwege afnemende activiteiten en het afstoten van panden bezat de Fusie in 1964 een gezamenlijk vermogen van ruim drie miljoen gulden. Ze werd daarmee een aantrekkelijk overnamepartner.

Samenwerking leek bovendien onontkoombaar. Vanwege het mislukken van een fusie met het Verbond van Joodse Instellingen voor Kinderbescherming en de tehuizen van het CIK in 1950, waren er in de loop van de jaren maar liefst drie apparaten met sociale werkers opgebouwd - ook Joods Maatschappelijk Werk ontwikkelde eind jaren veertig haar eigen apparaat. 'Het kwam voor dat een gezin te maken kreeg met maatschappelijk werkers van zowel de Fusie als JMW, waardoor verwarring doublures en rivaliteit tussen maatschappelijke werkers ontstonden', schrijft dr. I Lipschits over de situatie begin jaren zestig.¹⁵

Toch zou het nog tot eind jaren zeventig duren voordat alle instellingen tot fusie bereid waren. Dit keer was dat vooral voor JMW van levensbelang. Waar de Fusie, met het volwassen worden van de oorlogswezen haar activiteiten zag afnemen, namen die van JMW juist toe. De opbrengst van het vermogen van de Fusie, diende midden jaren zeventig ter dekking van tekorten op de begroting van JMW.

In het voorjaar van 1951 emigreerden drieëntwintig kinderen uit de Bergstichting naar Israël, onder begeleiding van het echtpaar Leo en Riek Cohen, die hun leven dienstbaar hebben gemaakt aan de joodse oorlogskinderen. Leo Cohen, in 1984 overleden, zou later directeur van Le-Ezrath worden. Zijn weduwe heeft nog altijd veel contact met 'haar' Bergstichtingkinderen en kleinkinderen.¹⁶

Kibboets Gwar Am, in de buurt van Ashkelon, had zich garant gesteld, voor zowel het onderhoud als de reis van de kinderen. Het bestuur van Gwar Am schreef de Fusie in januari 1951 in een brief: 'Hierbij verklaren wij: 1) De kinderen verblijven in de kibboets onder leiding van het echtpaar Cohen, zolang zij niet de leeftijd hebben bereikt om als volwassenen in de gemeenschap te worden opgenomen. 2) Kibboets Gwar Am zal voor de kinderen zorgen en neemt de uitgaven voor hun onderhoud en verzorging op zich, in het geval Uw Bestuur niet bij machte is de kosten geheel te dragen. 3) De moeilijke financiële omstandigheden van de Jeugd-Aliyah zijn ons bekend. In verband hiermede nemen wij de gehele verantwoording voor de opname van de kinderen op ons.'¹⁷

Uit de jaarcijfers van de Bergstichting blijkt dat in 1952 een bedrag van fl. 15.594,15 aan Gwar Am werd overgemaakt voor 'gezonden pakketten en artikelen van verschillende aard, waaronder een tractor.' In 1954 kreeg Gwar Am een bedrag van fl. 14.952,94, 'voor kosten van opleiding van vroegere pupillen.' Ook in 1951, 1953, 1955 en 1956 werden substantiële bedragen aan kibboets Gwar Am overgeboekt. Voor alle duidelijkheid: de steun aan Gwar Am kwam ten laste van het vermogen van de Bergstichting, en niet van de vermogens van de pupillen.

Vanwege het naderende vertrek van de kinderen, hield in december 1950 de Commissie Vermogensbeheer Pupillen een speciale bijeenkomst.¹⁸ Aanwezig: de heer Friedman, directeur van Le-Ezrath en de heren Drukker en Wolff. De vraag was gerezen, of vermogens van kinderen voor de reis mochten worden gebruikt.

Tot dat moment was het kennelijk onduidelijk in hoeverre 'vermogens' (vaak ging het om kleine uitkeringen van de SEC) veer speciale uitgaven van kinderen (kleding, of een fiets) mochten worden gebruikt.

Accountants hadden bovendien al in 1948 de vraag opgeworpen of 'het niet mogelijk is pleeggelden te innen van pupillen met vermogens'. Maar het bestuur liet weten dat 'bescheiden vermogens hiervoor niet worden aangetast', terwijl er 'geen grote vermogens zijn'.¹⁹

De vergadering stelde veer nieuwe richtlijnen op te stellen voor het gebruik van vermogens. Vermogens van kinderen in tehuizen moesten in tact warden gelaten, behalve als de overheid geen enkele vergoeding gaf of het vermogen zeer groot was. Pleegouders konden niet zonder meer

een beroep doen op het vermogen van kinderen. Een bedrag van minimaal fl. 2.000,- moest tot aan de meerderjarigheid worden bewaard. Wel ging de vergadering akkoord met het voorstel om kleine vermogens van kinderen die naar Israël zouden emigreren, te liquideren en te gebruiken voor de aanschaf van 'nuttige goederen'.

Over de besteding van de wezenrente melden de notulen niets. Maar uit de verschillende jaarverslagen blijkt dat die gelden, als het althans om kinderen ging die in tehuizen verbleven, niet aan de vermogens van kinderen werden toegevoegd, maar als 'pleeggelden' werden beschouwd en ten goede kwamen aan de begroting van de verschillende kindertehuizen.

Het integrale verslag:

'Het probleem doet zich voor, hoe groot het vermogen van een kind meet zijn, willen wij het geheel of gedeeltelijk in eigen levensonderhoud laten voorzien.

Er zijn 2 categorieën kinderen:

a) kinderen, die hier blijven, tw.

1. in tehuizen

2. in gezinnen

b) kinderen, die naar Israël willen emigreren.

Het blijkt in de praktijk bijna ondoenlijk een vaste richtlijn aan te geven voor het wel of niet opnemen van gelden op de schadeboekjes en van eventuele andere contanten.

Voor kinderen, die naar Israël gaan, zouden wij een principiële beslissing van het O.B. willen hebben omtrent de bestemming van het vermogen.

Hier zijn drie mogelijkheden:

a) het vermogen wordt geliquideerd en voor het kind worden nuttige goederen gekocht, die het meeneemt naar Israël.

b) het vermogen wordt slechts gedeeltelijk geliquideerd en een deel blijft achter in Holland als een appeltje voor de dorst voor later of om eventueel pakketjes naar Israël te kunnen sturen.

c) het vermogen blijft geheel intact in Holland.

Vanzelfsprekend speelt hierbij de grootte van het vermogen een zeer belangrijke rol. O.i. verdient het aanbeveling dat, indien het kind slechts over een klein schadeboekje beschikt, dit geheel of gedeeltelijk wordt opgebruikt bij vertrek naar Israël.

Voor kinderen in tehuizen zouden wij het vermogen intact willen laten, behalve wanneer voor een kind geen subsidie wordt verleend en/of het vermogen zeer groot is.

Voor kinderen in gezinnen ligt de zaak enigszins anders. Hiervoor

moeten soms artikelen worden aangeschaft, die het pleeggezin niet kan betalen en die, indien het kind over eigen middelen beschikt, hieruit moeten worden bestreden. Voorgesteld wordt dit slechts te doen wanneer het kind meer dan fl. 2.000,- bezit.

Verdere problemen ter oplossing:

Doorberekening accountants- en administratiekosten.

Besteding achterstallige wezenrente (door administratie Le-Ezrath gebruikt ter delging administratiekosten).

Hoe is dit bij de Rudelsheim- en Berg-Stichting?

Notities:

Grote vermogens worden door accountants beheerd.

Correspondentie wordt door het Bureau gevoerd.

Ingewikkelde rechtsherstelprocedures zijn door verschillende advocaten behandeld. Voorgesteld wordt hiervoor een advocaat te benoemen.

Enige rechtsherstelprocedures zijn door het Bureau, Lc. Mevr. Mr. R. Friedman-v.d. Heyden, gevoerd.

Namens de Commissie Vermogensbeheer Pupillen: E.L. Wolff.'

Twee maanden later, op 14 februari 1951, boog het Dagelijks Bestuur van de Gefusioneerde Instellingen zich over de kwestie.²⁰

Het verslag van de vergadering meldt: 'Aangaande de uitzet van de kinderen uit de Bergstichting, die binnenkort naar Israël vertrekken, heeft de Commissie Vermogensbeheer Pupillen met het Dagelijks Bestuur het volgende advies uitgebracht:

- a) Alle kinderen ontvangen dezelfde uitzet;
- b) De uitzet der kinderen wordt van de schadeboekjes betaald;
- c) Kinderen, die geen schadeboekjes bezitten of een te kleine uitkering hebben ontvangen, worden op kosten van de Bergstichting uitgerust, respectievelijk zal het ontbrekende bedrag door de Bergstichting worden bijgepast. Saldi van schadeboekjes van andere kinderen mogen in geen geval voor deze groep worden gebruikt;
- d) De reiskosten komen ten laste van de Bergstichting;
- e) Kinderen, die over voldoende contante middelen beschikken, kunnen, indien nodig, behalve de uitzet nog andere nuttige dingen meenemen;
- f) Indien kosten voor uitrusting of reis door andere organisaties worden vergoed, kan in overweging worden genomen dit bedrag voor onderhoudskosten der kinderen in Gwar Am te reserveren en te zijner tijd de kosten aan Gwar Am over te maken.'

Hoewel beide bestuursvergaderingen geen bedragen noemen, mochten-hoogstwaarschijnlijk - vermogens tot ongeveer fl. 2.000,- voor de reis naar Israël worden geliquideerd. Al eerder was bepaald dat onder 'kleine vermogens' een bedrag van ongeveer fl. 2.000,- werd verstaan. De notulen van het Dagelijks Bestuur van Le-Ezrath van januari 1949 melden daarover: 'Verder werd de heer Roet [bestuurder Joods Jongenshuis] meegedeeld, dat de gelden, die wij van kinderen onder beheer hebben, zover het tenminste om kleine bedragen tot ca. fl. 2.000, gaat, bij de Rijkspostspaarbank op een spaarbankboekje worden vastgelegd. Dit is inmiddels gebeurd.'²¹

Deze zogenaamde 'shadeboekjes' zouden bij vertrek naar Israël mogen worden aangesproken voor de uitzet (kleding e.d.) terwijl de reiskosten zelf, door de Bergstichting zouden worden betaald. De kosten daarvan waren inmiddels ook bekend: per kind ging het om een bedrag van fl. 423,-, voor de treinreis naar Marseille, de boot naar Haifa, en de visa-, bagage- en 'keuringskosten.'²²

Volgens sommige Bergstichting kinderen die destijds naar Israël zijn geëmigreerd, is het echter de vraag of het Bergstichting-bestuur zich aan de richtlijnen heeft gehouden. Net als mevrouw Cohen menen zij zeker te weten, dat zowel de uitrustingskosten als de reiskosten uit hun vermogens zijn gefinancierd.²³

Het zou zelfs zo zijn geweest dat 'rijke' Bergstichting-kinderen, de reis- en uitrustingskosten van kinderen zonder (voldoende) vermogen hebben betaald. Het was de bedoeling dat de kinderen in Israël 'één grote familie' zouden vormen. Dat lijkt niet waarschijnlijk, maar geheel uitgesloten is het niet. De zinsnede in de notulen van de Fusie-vergadering van 14 februari 1951: *Saldi van shadeboekjes van andere kinderen mogen in geen geval voor deze groep worden gebruikt*, wekt op z'n minst de suggestie, dat was overwogen om (kleine) vermogens van kinderen die *niet* naar Israël gingen te gebruiken, en/of dat zulks in vroegere jaren voorkwam.

Aan de andere kant vermelden de financiële jaarverslagen van de verschillende stichtingen, relatief grote bedragen voor de alyah van kinderen. De Bergstichting gaf in 1951 een bedrag van fl. 14.013,06 uit voor de 'volledige uitrusting en reiskosten van de naar Israël geëmigreerde pupillen.' In 1952 ging het om een bedrag van fl. 17.998,81. De uitgaven van de Bergstichting voor alyah van pupillen gingen tot in de jaren zestig door, zij het dat de bedragen afnamen. Ook in de jaarverslagen van Le-Ezrath en van de Rudelsheimstichting komen tot begin jaren zestig bedragen voor, uitgetrokken uit de eigen

vermogens of exploitatierekeningen voor reis, uitrusting en opvoeding van kinderen in Israël.

Wel blijkt uit het dossier van E.W. dat Le-Ezrath voor haar reis- en uitrustingskosten het - enorme - bedrag van fl. 1.355,35 in rekening bracht.²⁴ E.W. stond evenwel onder voogdij van de Stichting Hulp aan Oorlogspleegkinderen (opvolger OPK), wat wellicht het verschil in behandeling zou kunnen verklaren.

OPK protesteerde tegen de hoge kosten. Zoveel bezat E.W. niet.

Uiteindelijk zou de Stichting een bedrag van fl. 874, 85 aan Le-Ezrath overmaken: het complete saldo van het 'vermogen' van E.W. op dat moment (Schade-Enquête-uitkering van ouders en grootouders, plus restant wezenrente).²⁵ Vijfhonderd gulden daarvan werd besteed voor de reis, de rest voor 'uitrustingskosten'.

De economische situatie in Israël was - begin jaren vijftig - niet al te rooskleurig. Le-Ezrath stuurde dan ook pakjes met levensmiddelen en andere 'nuttige zaken', bij vejaardagen, chanoeka e d.

Kinderen die nog over vermogens in Nederland beschikten, stuurden zelf 'verlanglijstjes' naar Nederland, met het verzoek een aantal zaken aan te mogen schaffen, die in Nederland gemakkelijker of goedkoper te krijgen waren. In de notulen van de bestuursvergadering van de Fusie van augustus 1952 staat vermeld: 'Verder stuurt de heer Cohen een aantal verlanglijstjes van kinderen, die op hun schadeboekjes verschillende voorwerpen willen laten kopen. In principe wordt besloten, dat kinderen slechts voor eigen gebruik kunnen kopen en niet voor derden. Verder is het bestuur van mening, dat slechts nuttige dingen mogen worden aangeschaft. Vanzelfsprekend kunnen kinderen, die over geen middelen beschikken, niets bestellen. Besloten wordt K.L., die spoedig gaat trouwen, de gevraagde uitzet te doen toekomen.'²⁶

Uit de notulen van een bestuursvergadering van een maand later, blijkt waarom de Fusie geen 'luxe-goederen' wilde sturen: 'Ingekomen zijn brieven van de pupillen [volgen namen] uit Gwar Am naar aanleiding van onze mededeling dat wij geen luxe voorwerpen voor de kinderen naar Israël willen sturen. Uit een der brieven is ons gebleken, dat men van plan is de gevraagde stukken daar te verkopen. Vanzelfsprekend kunnen wij hiertoe geen toestemming geven.'²⁷

Kinderen in Israël, die geen eigen vermogen (meer) bezaten, konden een beroep doen op het Leningenfonds van de Irgun Olei Holland, de vereniging van Nederlandse joden in Israël en op de Nederlandse Stichting tot Hulp aan Emigranten naar Israël, een organisatie die eind jaren vijftig in Israël werd opgericht.²⁸

Ook Le-Ezrath stelde naast algemene bedragen, (kleine) bedragen ter beschikking voor kosten die niet door de kibboets werden gedekt. Uit het dossier T.C., een jongen die in 1960 naar Israël emigreerde: 'Wat geld voor bijzondere uitgaven betreft, kun je je wenden tot mevrouw de Leeuw-Gerzon. Van haar kun je bedragen tot maximaal fl. 50,- krijgen voor noodzakelijkheden, die door de kibboets niet verstrekt worden. (..) Wanneer er problemen van welke aard dan ook zijn, schrijf ons. Le-Ezrath zal je helpen, als het maar enigszins kan.'²⁹

Le-Ezrath stelde zich daarbij voorzichtig op. In een brief van november 1960 aan K. Straschnow van de Foreign Trade Bank in Tel-Aviv, die kennelijk ter plaatse de financiële zaken voor Le-Ezrath behartigde, liet de organisatie weten: 'U zult inmiddels vernomen hebben, dat zich in Tel-Aviv heeft gevestigd [C.W.] (..) Ze verkeert in ernstige financiële moeilijkheden (..) [C.] verzocht ons financiële hulp in deze zin, dat ze een voorschot op haar a.s. Jokos-uitkering verzocht. De totale uitkering aan haar zal vermoedelijk niet meer dan fl. 500,- bedragen. We geloven, dat overmaking van dit bedrag haar wellicht voor een ogenblik uit de directe nood zal helpen, doch zeker geen oplossing voor de moeilijkheden biedt. Wij zien van hier uit geen kans C. te helpen.'³⁰

Uit hetzelfde dossier blijkt, dat Le-Ezrath soms weliswaar bedragen gaf, maar vond dat die om 'pedagogische redenen' dienden te worden terugbetaald.

Begin 1956 werd de afdeling vermogensbeheer van Le-Ezrath, die begin jaren vijftig nog uit vier personeelsleden had bestaan, ingekrompen. De Commissie Vermogensbeheer Pupillen liet in haar vergadering van januari 1956 optekenen: 'Veel pupillen zijn de laatste tijd meerderjarig geworden, hieronder kinderen met een vrij groot vermogen. De werkzaamheden van de afdeling Vermogensbeheer zijn hierdoor ingekrompen. Het rechtsherstel is voor het grootste gedeelte afgelopen, de nodige opsporingswerkzaamheden zijn verricht.'³¹

Uiteraard had ook het volwassen worden van steeds meer pupillen, de nodige consequenties voor zowel de organisatie, als de tehuizen van de Fusie. In mei 1958 stelden Cohen en Friedman, hoogst verantwoordelijken van de Fusie en Le-Ezrath, een vertrouwelijke nota voor het Dagelijks Bestuur op. Hoe gaat de Fusie in de toekomst verder?, zo was de vraag. Waren bezuinigingen mogelijk?

Eigenlijk zouden het Joods Jongenshuis en de Rudelsheimstichting moeten worden gesloten (teveel personeelsleden; te weinig pupillen), vonden Cohen en Friedman. Maar om 'pedagogische redenen' leek hen dat voorlopig niet opportuun. Op voedingskosten (fl. 2,- per dag) kon ook niet worden bezuinigd. 'Wel moeten de directies erop gewezen worden,

dat het niet noodzakelijk is zalm te gebruiken en dat er goedkopere sinaasappels dan Jaffa's zijn (..) Wat de kleding der kinderen aangaat, moeten wij herhaaldelijk constateren, dat men soms een wat royale hand heeft. Men koopt niet graag bij C.A., omdat de bediening hier niet goed is; men vergeet echter, dat de prijzen hier veel lager liggen dan elders (..) Betreffende het onderwijs hebben wij ons steeds op het standpunt gesteld, dat wij onze kinderen die lessen moeten laten geven, die zij voor hun opleiding nodig hebben. (..) Wel zal het mogelijk zijn die lessen, die op ontspanningsterrein liggen (ballet, Judo enz.) in te krimpen; wij mogen echter niet de therapeutische waarde hiervan verwaarlozen' - al eerder was bepaald dat kinderen in de Bergstichting een 'welvaartsniveau' moesten hebben, van kinderen in een gezin van 2 tot 3 kinderen en een vader die - anno 1949 - fl. 5.000,- per jaar verdiende.³²

Een hernieuwd beroep op financiering door de Joint, zo meenden Cohen en Friedman, leek weinig kans van slagen te hebben. Ongelijk hadden ze daarin waarschijnlijk niet. Nog tot in de jaren zestig had de Joint de grootste moeite leningen die zij in 1945 had verstrekt op geliquideerde vermogens, terugbetaald te krijgen. De S.A. Rudelsheimstichting (fl. 50.000,-) had het bedrag inmiddels terugbetaald, maar het Nederland Israëlitisch Kerkgenootschap Amsterdam (fl. 50.000,-) had niets van zich laten horen, terwijl het NIK Eindhoven nog voor een kleine vijfduizend gulden in het krijt stond. De Joint in een brief van februari 1961: *'By this time both of these communities must have had some word from the War Damage Claim Fund and since the loans were made 15 years ago, we feel entitled to raise some questions about the repayment.'*³³

Teneinde de financiële positie van de Fusie te verbeteren, meenden Cohen en Friedmann, is het noodzakelijk de andere kinderstellingen tot fusie te bewegen. 'Nadat de Federatie voor benadering vanuit joodse kring ongevoelig is gebleven, moeten wij er misschien over denken vanuit niet-joodse zijde druk uit te oefenen. Wij denken hier aan tussenkomst van Departementen.'

Als enige reële bezuinigingsmogelijkheid stelden Cohen en Friedmann voor méér geld aan pupillen die werkten in rekening te brengen. Het beleid tot dan toe was om één derde van hun loon in te houden als pensionkosten. Voorgesteld werd dit tot driekwart te verhogen. 'Indien wij in de toekomst van het verdiende loon 3/4 in handen [bedoeld wordt van de tehuis-directies - PM & EV} en 1/4 op het meerderjarigheids-spaarbankboekje storten, terwijl het zakgeld door het huis wordt betaald, zal dit voor ons een, - zij het ook niet grote - verlichting betekenen.'³⁴

Tegelijkertijd werd in mei 1958 door de Fusie de 'regeling inzake de financiële bemoeiingen met kinderen' opgesteld. Chanoekah-, Barmitswah-, Batmitswah-presentjes, zakgeld, verjaardagscadeau's, huwelijksgeschenken; tot in details werd geregeld waar kinderen recht op hadden en waar maatschappelijke werkers zich aan dienden te houden: 'De maatschappelijke werker behoort bij het burgerlijk en joods-kerkelijk huwelijk aanwezig te zijn.'

Kinderen moeten 'vanaf 10 a 12 jaar de beschikking hebben over een fiets; een redelijke tweedehands fiets is voldoende. Bij kinderen met een vermogen van meer dan fl. 6.000,- kan de fiets voor rekening van het kind zelf komen. Toestemming tot aankoop van de fiets dient via het bureau bij de desbetreffende instantie te geschieden. De fiets blijft bij vertrek van het kind uit het tehuis eigendom van het kind, indien wij tenminste de zekerheid hebben, dat de fiets niet onmiddellijk vervreemd wordt.'

Anno 1958 was zesduizend gulden eigen vermogen het bedrag waaraan kennelijk niet getornd mocht worden. Onder het kopje emigratie: 'Eigen voogdijkinderen, die emigreren, kunnen - ter beoordeling van de algemene directeur - een behoorlijke uitzet van de fusie ontvangen, indien tenminste hun vermogen minder dan fl. 6.000,- bedraagt.' onder het kopje meerderjarigheid: 'Wanneer eigen voogdijkinderen meerderjarig worden, is het wenselijk, dat de Fusie op officiële wijze van zich laat horen, bijvoorbeeld in de vorm van een brief van het bestuur en -dit ter beoordeling van de directeur van de sociale sector- door het aanbieden van een geschenk van een maximale waarde van fl. 25,-. Bij meerderjarigheid van eigen voogdijkinderen met een vermogen van minder dan fl. 6.000,- kan een aanvulling van grote kledingstukken tot een bedrag van maximaal fl. 300,- worden gegeven; verder kan uit voorraad een linnenuitzet worden verstrekt, hetwelk maximaal de volgende goederen omvat: 6 lakens, 3 slopen, 2 dekens, 6 badhanddoeken, 6 washandjes, 2 theedoeken, dit ter beoordeling van de directeur sociale sector. Indien de in de vorige alinea bedoelde meerderjarigen een gestoffeerde of ongemeubileerde kamer (gaan) bewonen hetgeen vooral zal voorkomen bij pupillen, die uit een inrichting komen, kunnen bij hoge uitzondering enige meubelstukken worden verstrekt tot een bedrag van maximaal fl. 150,-, bijvoorbeeld bed, tafel, stoel.'³⁵

Toch werd er met ingang van het boekjaar 1958 tenminste één bezuinigingsmaatregel genomen, die betrekking had op (grote) vermogens van kinderen. Was het tot begin jaren vijftig nog zo, dat de meeste kinderen geen (grote) vermogens bezaten, in de loop van de

jaren vijftig kregen sommige pupillen (aanzienlijke) erfenissen van hun ouders en andere omgekomen familieleden. De opbrengst van het vermogen (dividenden, rente) werd door de overheid aangemerkt als inkomen van een kind. Reden waarom een voogdij-instelling voor kinderen met grote vermogens minder pleeggeld ontving dan voor kinderen zonder groot, eigen vermogen.

Vanwege de enorme tekorten op de kosten van de tehuizen en de jaarlijkse bedragen die uit de eigen vermogens van de instellingen moesten worden bijgepast, drongen de accountants erop aan tenminste het verschil tussen de uitgekeerde pleeggelden ten laste te brengen van de opbrengst van het vermogen van een pupil, en tenminste ook de directe kosten van het vermogensbeheer (accountantsverklaringen e.d) door te berekenen. Vanaf 1953 bevat de balans van Le Ezrath dan ook een post 'te ontvangen van vermogens kinderen' en 'idem wegens kosten vermogensbeheer'.

In 1953 ging het daarbij om totaalbedragen van respectievelijk fl. 5.031,79 en fl. 2.146,30. In 1957 om bedragen van fl. 10.638,65 en fl. 783,22. Om hoeveel pupillen het gaat, melden de stukken niet.

Vanaf 1958 werden niet alleen de kortingen op de uitkeringen van de overheid ten last gebracht van de opbrengst van vermogens, maar werden werkelijke pleegkosten ten laste gebracht van de netto opbrengst van vermogens van kinderen. De balans van 1959 begroot een post van fl. 10.421,- 'te ontvangen van vermogens kinderen'. 1960: fl. 1.760,10, 1961: fl. 1.260,92 en 1962 fl. 262,34. In de jaren daarna werd de post niet meer aangetroffen.³⁶

-
- ¹ GAA, Archief JMW, dossier 1073; Notulen bestuursvergadering S.A. Rudelsheimstichting, 3 januari 1949.
- ² GAA, Archief JMW, dossier 1059; Notulen bestuursvergadering Bergstichting, 11 juni 1949.
- ³ Ibidem; Notulen bestuursvergadering Bergstichting, 27 september 1949.
- ⁴ Ibidem; Notulen bestuursvergadering Bergstichting, 15 februari 1949.
- ⁵ Ibidem; Notulen bestuursvergadering Bergstichting, 11 juli 1949.
- ⁶ Ibidem; Notulen bestuursvergadering Bergstichting, 27 september 1949.
- ⁷ Ibidem; Notulen bestuursvergadering Bergstichting, 22 maart 1949.
- ⁸ Ibidem; Notulen bestuursvergadering Bergstichting, 4 mei 1949.
- ⁹ Om *het joodse kind*, p. 90 en 213.
- ¹⁰ NIOD, Archief LEHJ, inv.nr 1, map c; Financieel jaarverslag van de Stichting Le-Ezrath Ha-Jeled over 1949.
- ¹¹ Ibidem; Kort verslag over de werkzaamheden van Le-Ezrath Ha-Jeled in het jaar 1949.
- ¹² Li psch its, Isaac, *Tsedaka*, Zutphen 1997, p. 165-166.
- ¹³ NIOD, Archief LEHJ, invl.nr. 1, map h; Brief mr. dr. A. Buchenbacher aan Le-Ezrath Ha-Jeled, 23 september 1949.
- ¹⁴ De financiële jaarverslagen van Le-Ezrath, Bergstichting en andere bij de Fusie aangesloten instellingen, tussen de jaren 1946 - 1977, bevinden zich in de archiefkelder van JMW. Op een enkel jaarverslag na zijn ze compleet.
- ¹⁵ *Tsedaka*, p. 167.
- ¹⁶ Van Gelder, A, e.a., *Leo Cohen, 1913-1984. Een 'even dienstbaar aan het getekende kind*. Uitgave A. van Gelder, Amstelveen, 1986. Zie ook Om *het joodse kind*, p. 90 en 128.
- ¹⁷ GAA, Archief JMW, dossier 1086; Brief J. Rotschild Ban het bestuur der Gefusioneerde Instellingen, 15 januari 1951.
- ¹⁸ GAA, Archief JMW, dossier 1088; Verslag bijeenkomst van de Commissie Vermogensbeheer Pupillen, 19 december 1950.
- ¹⁹ Jaarrekeningen LEHJ, 1948 - 1977, archief JMW.
- ²⁰ GAA, Archief JMW, dossier 1468; Notulen van de Vergadering van het Dagelijkse Bestuur der Gefusioneerde Instellingen, woensdag 14 februari 1951.
- ²¹ NIOD, Archief LEHJ, inv.nr. 1, map c; Notulen bestuursvergadering Le-Ezrath Ha-Jeled, 6 januari 1949.
- ²² Ibidem.
- ²³ Informatie van verschillende kinderen die destijds naar kibboets Gwar Am zijn geëmigreed.
- ²⁴ RANH, Archief SHAO; Dossier E.W; Brief Le-Ezrath Ha-Jeled Ban de Stichting Hulp aan Oorlogspleegkinderen, 25 november 1952.
- ²⁵ Ibidem; Afrekening ten behoeve van E.W., 7 april 1953.
- ²⁶ GAA, Archief JMW, dossier 1085; Notulen Dagelijks Bestuur Fusie, 13 augustus 1952.
- ²⁷ Ibidem; Notulen vergadering Fusie, 9 september 1952.
- ²⁸ GM, Archief JMW, dossier 1147; Hierin bevinden zich verschillende stukken van het Leningfonds Irgun Olei Holland en de Stichting Hulp Emigranten naar Israël. Sommige uitgekeerde bedragen werden overigens als gift beschouwd.
- ²⁹ NIOD, archief LEHJ, dossier T.C; Brief Le-Ezrath aan T.C., 19 februari 1960.

---

³⁰ Ibidem; Brief L Cohen namens de Stichting Le-Ezrath Ha-Jeled aan mr. K. Straschnow, clo The Foreign Trade Bank Ltd, 15 november 1960.

³¹ GM, Archief JMW, dossier 1094; Notulen vergadering Commissie Vermogensbeheer Pupillen, 19 januari 1956.

³² GM, Archief JMW, dossier 1059; Notulen bestuursvergadering Bergstichting, 22 maart 1949.

³³ AJJDC, Givat Joint Archives, Box 1,6 A, File c-51.001; Brief Herbert Katzki, Assistant Director General, aan mr. Leonard Siedenman, AJDC Brussel, 24 februari 1961 en brief Katzki aan mr. T. Darbey, president of the Council of the Jewish Community of Amsterdam, 14 oktober 1954.

³⁴ GM, Archief JMW, dossier 1088; Vertrouwelijk nota L. Cohen en C. Friedman aan het Dagelijks Bestuur, 1 mei 1958.

³⁵ GM, Archief JMW, dossier 1088; Regeling inzake de financiële bemoeiingen met kinderen, mei 1958.

³⁶ Jaarafrekeningen Le-Ezrath Ha-Jeled, 1947 - 1977, archief JMW.

Hoofdstuk zes:

'Als zodanig zal uw pupil bij de scheiding van deze nalatenschap hebben te ontvangen een bedrag van fl. 39,- te plaatsen op een Rijkspostspaarbankboekje.'

Hoewel de Commissie voor Oorlogspleegkinderen in haar vergaderingen maar zelden aan vermogens van kinderen aandacht besteedde, heeft het bureau OPK daar wel het nodige aan gedaan.

Bij het opmaken van de eerste gegevens over kinderen, bevatten de OPK-dossiers standaard het onderdeel 'financiën'. In een enkel geval is, op basis van bij familieleden of kennissen ingewonnen inlichtingen, al onmiddellijk duidelijk dat het kind een grote erfenis tegemoet kan zien. In de meeste gevallen betreft het echter niet meer dan (te verwachten), 'wezenrente' en een 'vordering op de Schade.Enquête-Commissie), S.E.C.), de overheidsinstantie die een vergoeding gaf voor gepulste huisraad. De vererving daarvan was overigens beperkt; er kon alleen een claim worden gelegd op gepulste huisraad van vermoorde ouders en grootouders, niet op die van verdere familieleden zoals broer, zusters of ooms of tante's.¹

Met 'wezenrente', zoals ook dat in de meeste OPK-dossiers onder het hoofdstuk 'financiën' staat vermeld, werd de uitkering van de Sociale Verzekeringsbank bedoeld, waar joodse weeskinderen voor in aanmerking kwamen. Dat wil zeggen: tot een leeftijd van zestien jaar. De datum van overlijden van de ouders was voor de berekening bepalend. Wezenrente werd dan ook pas achteraf, eind 1949 betaald, toen overlijdensdata van ouders waren vastgesteld. De inmiddels uitbetaalde 'onderstand' aan pleegouders werd daarmee verrekend.

Als voorbeeld het OPK-dossier J.G., geboren in 1942: Vanaf 1 januari 1945 tot 1 januari 1950, had zij volgens de berekening recht op fl. 1.887,94 wezenrente. Aan haar pleegouders was inmiddels een bedrag van fl. 1.380,64 aan 'onderstand' uitgekeerd. Ergo resteerde een saldo van fl. 507,30.

Het mag duidelijk zijn, dat de bedragen die wij op de 'wezenrenteafrekeningen' aantreffen, zoals die eind 1949 door OPK en later de Voogdijraad werden opgemaakt, van geval tot geval verschillen. De 'onderstand' werd berekend aan de hand van het inkomen (kinderbijslag, rente van vermogen en vermogen zelf). Bovendien hebben niet alle pleegouders voor kinderen een financiële vergoeding gevraagd. -

De opvoeding van voogdijkinderen werd geacht uit hun inkomsten of vermogens te worden betaald. Maar of pleegouders extra kosten in rekening brachten, zal van hun eigen financiële situatie afhankelijk zijn geweest, en van de relatie met hun voogdijkind.

Als voorbeeld het OPK-dossier R.S. Haar pleegouders brengen 'kleding', een 'opklapbed', 'fietsreparatie', 'tandartskosten', 'schoolgeld' en een 'vakantie' in rekening bij de Stichting Hulp aan Oorlogspleegkinderen, de wettelijke voogd over R.S.

De bedragen, waarvoor vantevoren overigens door de voogd, in dit geval de Stichting goedkeuring moest worden verleend, werden verrekend met haar vermogen zoals dat - anno 1953 - was vastgesteld.

Van de S.E.C. was, vanwege de gepulste huisraad van haar ouders, inmiddels een bedrag van fl. 929,- ontvangen.

Ook was inmiddels duidelijkheid verkregen over erfenissen van andere vermoorde familieleden waar R.S. recht op had. In totaal ging het om een bedrag van fl. 30,16, afkomstig van maar liefst drie 'erfenissen'; ingeleverde banktegoeden bij Liro van ouders en grootouders.

Bij meerderjarigheid, in 1953, resteerde voor R.S. een bedrag van ongeveer fl. 500,-.

Het is overigens mogelijk dat R.S. in latere jaren nog bedragen heeft ontvangen. De verrekening van vooral grote vermogens, waar notarissen pagina lange verklaringen van erfrecht voor moesten opstellen, duurde vaak jaren.

Zogenaamde Jokos- en/of Cadsu-uitkeringen werden in het dossier R.S. niet aangetroffen. Deze werden dan ook pas eind jaren vijftig en begin jaren zestig uitbetaald. R.S. zal zelf een aanvraag hebben moeten indienen. Jokos-uitkeringen troffen we wel aan in OPK-dossiers van kinderen die tot begin jaren zestig onder voogdij van OPK (dat wil zeggen: de latere Stichting Hulp aan Oorlogspleegkinderen) stonden.

De uitgebreide financiële verslaglegging was inherent aan de wettelijke bepalingen omtrent voogdijkinderen, evenals de bemoeienis van de rechter bij het vermogensbeheer. Zo troffen we in het dossier van LB. een brief aan, waaruit blijkt dat de pleegvader, tevens toeziend voogd, door de kantonrechter op de vingers is getikt. Hij had 'het saldo van het schade-enquête-boekje misbruikt teneinde zich meubilair aan te schaffen. De kantonrechter heeft hem op het onjuiste van zijn handeling gewezen en hem tot terugbetaling verplicht.¹²

Ook nu nog ziet de rechter toe op het 'bewind van de voogd'. Vóór een voogdij kan worden uitgesproken, moet een overzicht van het vermogen van het kind worden overlegd. Afhankelijk van de bepaling daarover (meestal als het om een groot vermogen gaat), dient een voogd eens in

de drie jaar de rechter een overzicht te geven van de ten behoeve van het kind uitgegeven bedragen. Voor grote uitgaven moet vantevoren bij de rechter toestemming worden gevraagd. We troffen dergelijke brieven dan ook aan in OPK-dossiers.

Bij meerderjarigheid van het voogdijkind, dient de voogd, ten overstaan van de rechter, rekening en verantwoording af te leggen over het beheer van het vermogen. Alleen dan kan 'decharge' van de voogd (en vroeger ook van de toeziend voogd) volgen.³

OPK-dossiers van kinderen die tot hun eenentwintigste onder voogdij van OPK of de Stichting Hulp aan Oorlogspiegelkinderen vielen, bevatten standaardbrieven aan pupillen, hun toeziende voogden, en aan de kantonrechter met tussenrekeningen en de zogenaamde eindafrekening. Evenals verklaringen van pupillen waarin zij de voogd, in casu de Stichting 'decharge' verlenen.

Dergelijke eindafrekeningen bij meerderjarigheid werden eveneens opgemaakt als een pupil in het buitenland woonde, of voor het eenentwintigste jaar in het huwelijk trad; als dan werd hij of zij als meerderjarige beschouwd.

Als voorbeeld het dossier E.W. E.W. werd eind 1932 geboren. In 1952 emigreerde ze naar Israël. In 1953, E. was nog niet meerderjarig, trouwde ze daar. Reden voor haar voogd, de Stichting Hulp aan Oorlogspiegelkinderen, de 'eindafrekening' op te maken. Deze werd naar Israël gestuurd en E.W. werd gevraagd of zij 'akkoord' ging. Tevens moest zij iemand in Nederland machtigen, om namens haar de rechtzitting bij te wonen. De rechtbank verlangde voor een dergelijke 'extra-judiciële terechtzitting', 'verschijning hetzij in persoon, hetzij bij gemachtigde' en 'de mej. [volgt naam] toebehorende waardepapieren en contanten' moesten op de rechtszitting door de voogd worden meegebracht en getoond.⁴

Toen e.e.a. eenmaal geregeld was schreef de Stichting Hulp aan Oorlogspiegelkinderen de rechter de volgende (standaard) brief: 'Aan de Edelachtbare Heer kantonrechter, (..) Hierbij delen wij u mede, dat [E.W.] over wie onze Stichting (..) tot voogdes werd benoemd, (..) in Israël in het huwelijk is getreden. Wij doen u derhalve ingesloten de eindafrekening betreffende het financiële beheer van onze Stichting toekomen. De heer [volgt naam] werd door [E.W.] gemachtigd om namens haar de afrekening goed te keuren en hetgeen aan haar toekomt in ontvangst te nemen. De betreffende machtiging sluiten wij hierbij in. De eindafrekening werd mede ondertekend door de toeziend voogd [volgt de naam van haar onderduikvader]. Wij verzoeken U thans partijen op te roepen, opdat onze Stichting ten overstaan van U Edelachtbare rekening en verantwoording van haar beheer kan afleggen en hiervoor zal kunnen

worden gedechargeerd.¹⁵

Volgens de eindafrekening resteerde voor E.W. een bedrag van fl. 15,33. Haar 'vermogen' - ruim achthonderd gulden van de Schade-Enquête Commissie en het saldo van de wezenrente, een kleine tweehonderd gulden - was betaald aan Le-Ezrath Ha-Jeled, vanwege de kosten voor haar emigratie naar Israël Le-Ezrath bracht daar in eerste instantie fl. 1.355,35 voor in rekening (zie vorige hoofdstuk).

Tot slot het nagenoeg integrale dossier van S.B., als voorbeeld van de hoeveelheid werk, die de afwikkeling van erfenissen en andere financiële zaken met zich meebracht.

S.B., geboren in 1942, is een van de jongste oorlogspleegkinderen. Hij verbleef bij pleegouders. In eerste instantie was OPK voogd, daarna de Stichting Hulp aan Oorlogspleegkinderen. In 1962 zou hij naar Israël emigreren. In 1963 werd hij meerderjarig.

- Mei 1950. Brief van de Schade-Enquête Commissie. Voor S.B. is fl. 700,- vastgesteld, als 'bijdrage in de door [volgen namen van zijn grootouders] geleden huisraadschade. 'Binnenkort zult u van de Nederlandse Middenstandsbank N.V. bericht ontvangen, dat het huisraadschade-boekje ter afhaling gereed ligt.'

- Mei 1950. Een identieke brief van de S.E.C.: fl. 750,- voor de huisraadschade van ouders.

- Juni 1950. Een gedetailleerd overzicht van de wezenrente, en de verrekenende onderstand. Saldo: fl. 877,29.

- November 1951. Brief van de Liquidatie van Verwaltung Sarphatistraat (L.V.V.S.), de instantie die zich bezighield met terugbetaling van door joden (verplicht) ingeleverd en geroofd bezit. 'Naar aanleiding van de van U ontvangen voorschotaanvraag (..) delen wij u mede, dat wij U een voorschot verlenen van 40% van het thans uit onze boeken blijvende creditsaldo Uwer rekening. In verband hiermede gaven wij heden opdracht aan de Kas-Vereniging N.V. Amsterdam, een bedrag van fl.10,84 te uw gunste over te boeken.' S.B. was 'mede-erfgenaar' van het in Westerbork ingeleverde geld van zijn ouders. In totaal ging het om een bedrag van fl. 33,16. Waar echter, blijkens het meegestuurde dossier, op 27-11-1942, een 'huurschuld' van fl. 4.45 op in mindering was gebracht (sic).

- December 1952. Brief van de Nederlandse Bank. 'Betreft: beschadigd Bankpapier'. Ruim zeven jaar daarvóór, op 28 september 1945, had een kennis van de familie, fl. 3.000,- bij de Nederlandse Bank ingeleverd. Het geld was hem door de vader van S.B. in bewaring gegeven. De biljetten waren, om niet nader genoemde reden, beschadigd geraakt. 'Bij het

onderzoek door de deskundigen onzer instelling werden, in afwijking van de aanvraag, overblijfselen aangetroffen van 26 bankbiljetten a fl. 100, en 2 bankbiljetten a fl. 25,- . Wij zijn bereid, alsnog tot vergoeding dezer biljetten over te gaan en wel door creditering ener in onze boeken te openen rekening [volgen de namen van S.B. en zijn zusje] met een bedrag van fl. 2.650,-. Nadat te onzen genoegen is aangetoond, wie bevoegd (zijn) namens de rechthebbenden op te treden, zal over het saldo dezer rekening kunnen worden beschikt. Hoogachtend, De Nederlandsche Bank.'

- Augustus 1956. Brief van de notarissen Spier en Masee. 'Het is mij gebleken dat tot de nalatenschap van de heer [volgt naam oom] mede nog behoort een vordering ten laste van The Ancient Order of Foresters', een organisatie waar joden voor de oorlog wel vaker levensverzekeringen afsloten. "Op deze vordering kan thans een bedrag van fl. 250,- verminderd met zegelkosten ten gunste van de gerechtigden in deze worden uitgekeerd. Vanzelfsprekend zal ook nog aangifte van de successie moeten geschieden en de verschuldigde rechten zullen op de uitkering in mindering moeten worden gebracht.'

- Juni 1957. Opnieuw een brief van de notarissen Spier en Masee. Van het zelfde vermoorde familielid was een 'aanvullende uitkering en een slotuitkering van "Renovatum"' ontvangen, groot fl. 2.230,-'. Na aftrek van 'suppletoire memoriüm' en successierechten (in totaal fl. 661,47) resteerde voor S.B. (hij was voor 1/4 gerechtigd) fl. 278, 75.

- September 1958. Brief van de Gemeentelijke Dienst voor Sociale zaken. De dienst deelt mee, dat zij naar aanleiding van de aanvraag, bereid is fl. 125,- te betalen voor zijn opleiding. 'Voorts deel ik U mede, dat de uitkering, dezerzijds ten behoeve van genoemde oorlogswaas aan Uw stichting verstrekt, in de week van 31 augustus tot en met 6 september 1958 werd gewijzigd van fl. 23,65 in fl. 31,13 per week (beide bedragen inclusief fl. 1,40 vergoeding ziekenfondspremie). [S.B.] is namelijk op 22 augustus j.l. 16 jaar geworden, zodat de wezenrente, kinderbijslag en duurtetoeslag per 1 september 1959 zijn vervallen. De berekening der uitkering is als volgt: Het normale inkomen is vastgesteld op fl. 53,85 per week. Grondbedrag 60% van fl. 53,85 is fl. 32,31 per week. Inkomsten: Rente geldbezit: fl. 1.981,70 bij de Spaarbank voor de Stad Amsterdam. fl. 2,500,- bij de Rijkspostspaarbank. Tezamen fl. 4.481,70 a 3% 's jaars is fl. 2,58 per week. Resteert een bedrag van fl. 29,73 per week, plus fl. 1,40 per week vergoeding ziekenfondspremie.'

- Maart 1959. Brief Sociale Verzekeringsbank (die de wezenrente betaalde). 'In antwoord op uw schrijven d.d. 6 februari 1959 delen wij u mede, dat wij voor het kind [S.B.] over de periode januari 1958 t/m augustus 1958 verschuldigde duurtetoeslag nog niet hebben betaalbaar

gesteld. De over genoemde periode verschuldigde duurtetoeslag ad fl. 20,85 zal binnenkort op uw postrekening worden overgeschreven.'

- Juli 1960. Brief notaris De Meij. S.B. 'is veer 1/40 gedeelte gerechtigd tot de nalatenschap van de heer [volgt naam oom] gewoond hebben te Amsterdam, Ferdinand Bolstraat 96, en overleden te Sobibor op 11 juni 1943; als zodanig zal hij bij de scheiding van die nalatenschap hebben te ontvangen een bedrag van fl. 39,- te plaatsen op een Rijkspostspaarbankboekje.'

- Augustus 1961. Brief van de notarissen Spier en Masee. 'Bij deze deel ik U mede, dat ik heden van de stichting Jokos de uitkering heb ontvangen in de nalatenschap van [volgen namen ouders] in welke nalatenschap de onder Uw voogdij staande [S.B.] mede gerechtigd is. De uitkering bedraagt fl. 1.434,85. Na aftrek van de kosten ad. fl. 84,- en de kosten van aanmelding ad. fl. 15,- kan ter verdeling worden gebracht een bedrag van fl. 1.335,82, in welk bedrag [S.B] voor de helft gerechtigd is.'

- Februari 1962. Identieke brief notarissen Spier en Masee, dit maal over een Jokos uitkering van grootouders. 'De uitkering bedraagt fl. 1.849,63; na aftrek van de kosten ad fl. 160,- kan ter verdeling worden gebracht een bedrag van fl. 1.689,63 in welk bedrag [S.B] voor 1/8 of fl. 211,20 gerechtigd is.'

- Maart 1962. Brief van de Stichting Hulp aan Oorlogspiegelkinderen, aan de kantonrechter in Amsterdam. 'Hierbij verzoeken wij U machtiging te willen verlenen om van het tegoed op het spaarbankboekje [volgen geboortedatum en naam van S.B.] 'een bedrag, groot fl. 650,- op te nemen voor het doen van uitgaven van de volgende aard: Uitzet en onkosten in verband met emigratie naar Israël.' Bijgevoegd is een lijst van S.B. zelf, met zaken die hij wilde aanschaffen. Een radio' (tropenbestendig)' ad fl. 228,-, een elektrische kookplaat, kleding, linnengoed, pannen, enz. S.B. had zelf een bedrag van in totaal ft. 843,20 in zijn hoofd. Zijn voogd, de Stichting, vond kennelijk dat fl. 650,- voldoende moest zijn.

- Februari 1963. Opnieuw een brief van de notarissen Spier en Masee. 'Bij deze deel ik U mede, dat ik van de stichting JOKOS de uitkering heb ontvangen in de nalatenschap van de [volgen namen familieleden]. Na aftrek van de kosten bedraagt de uitkering fl. 6.900,- in welk bedrag [S.B.] voor fl. 498,29 gerechtigd is.'

In augustus 1963 werd S.B. meerderjarig. Zijn vermogen was inmiddels gegroeid (inclusief rente) tot een bedrag van fl. 5.478,56 bij de Rijkspostspaarbank en fl. 1.732,16 bij de Spaarbank Amsterdam. De eindafrekening werd naar Israël gestuurd. S.B. ging met de afrekening accoord, en machtigde zijn pleegouders namens hem de rechtszitting bij te wonen.

Ook de joodse voogdijinstellingen hebben, naar wij aannemen, een

zelfde juridische weg bewandeld bij de afwikkeling van vermogens van pupillen. Voor het doen van grote uitgaven zullen zij de rechter toestemming hebben (moeten) vragen en bij meerderjarigheid werd de 'eindafrekening' overlegd. Echter de vermogensdossiers van Le-Ezrath Ha-Jeled (zij beheerden ook vermogens van pupillen van andere joodse voogdij-instellingen) zijn vernietigd. Bij een laatste onderzoekspoging in het archief hebben wij uiteindelijk toch drie, toevallig bewaard gebleven dossiers gevonden (zie verantwoording).

Bij gebrek aan vergelijkingsmateriaal, worden de drie dossiers hieronder samengevat.

Dossier één, dat van S.A., geboren in 1930. Na de bevrijding kwam ze in huis bij een oom, een broer van haar moeder. In 1949 werd Le-Ezrath als voogd benoemd. Haar oom was bewindvoerder van het (relatief grote) vermogen van haar grootouders. 'OPK meent', aldus het dossier, 'dat er tegenstrijdige financiële belangen zijn'. Reden waarom Le-Ezrath de voogdij werd opgedragen.

In 1947 volgde S.A. een Hachsjarah-opleiding en begin 1948 emigreerde ze, achttien jaar oud, naar Israël.

- Ongedateerd. Een overzicht van de familie van S.A. Grootouders, ooms, tantes, neven en nichten, en of die eventueel nog in leven zijn. Het overzicht is gemaakt aan de hand van een kleine twintig brieven naar en van bevolkingsregister en het Informatiebureau van het Nederlandse Rode Kruis.

- Januari 1949. Verschillende brieven aan en van het Nederlands Beheersinstituut. Is S.A. bij u bekend? Het Beheersinstituut laat weten dat S.A. niet bekend is, wet haar oom, als bewindvoerder van het vermogen van zijn vermoorde ouders (grootouders S.). Idem brieven aan de Stichting Bewindvoering Afwezigen en Onbeheerde Nalatenschappen, en aan de Liquidatie van Verwaltung. Deze laat weten dat 'voorzover het Sammelkonto' thans is uitgezocht, bovengenoemden als volgt een tegoed hadden in rekening-courant'. S. zelf: fl. 1,11. Haar vader: fl. 15,46. Haar grootmoeder fl. 2,31. 'Volgens de aangetroffen administratie zou ten gunste van [volgt naam vader] nog een zilveren herenhorloge zijn ingeleverd, dat werd verkocht. De opbrengst hiervan is echter niet te bepalen, aangezien dit tezamen met vele andere ingeleverde voorwerpen werd verkocht.'

- Januari 1949. De Rijkspostspaarbank laat weten dat de saldi: voor vader fl. 1,04, moeder fl. 2,31 en S zelf fl. 1,11, 'd.d. 15 september 1942 werden overgeschreven op rekening van de Liquidatie van Verwaltung,

Sarphatistraat Amsterdam (toen genaamd Lippmann Rosenthal en Co.).' Acht brieven naar en van de Postcheque en Girodienst later, zou een bedrag van fl. 5,11 warden overgemaakt ten name van S. De Girodienst wilde het bedrag niet overmaken, zolang er geen bewindvoerder was benoemd. Bij zo'n gering 'vermogen' en geen andere erfgenamen - S. was enig kind -, leek dat Le-Ezrath echter overbodig.

- Januari/februari 1949. Verschillende brieven naar en van de oom van S.A. om inzicht te krijgen in wat haar oom (al) heeft geclaimd en wat niet. Oom laat weten dat zijn ouders een bedrag aan effecten bezaten en dat er landbouwgrond werd verpacht. In totaal schat hij het vermogen van zijn ouders op fl. 20.000,-.

- Februari 1949. Brief van OPK met een overzicht wat OPK van de financiële situatie van S. wist: er is een claim ingediend bij de Schade-Enquête-Commissie, en er is een bedrag van fl. 1.000,- gestort op een spaarbankboekje door de onderduikvader van S. 'Het bedrag was hem door de ouders van [S.] ter hand gesteld om voor haar opleiding te gebruiken.'

- Februari 1949. Brief aan onderduikvader: 'Mogen wij u beleefd bezoeken ons dit boekje bij gelegenheid te doen toekomen'? Die laat per kerende post weten dat hij het bedrag aan S. zelf heeft gegeven', toen zij ruim een jaar geleden naar Palestina is vertrokken.' De informatie wordt middels de nodige brieven - bij S. in Israël gecontroleerd.

- Februari 1949. Brief aan de toeziend voogd, een oud-oom. Wat is u van het vermogen bekend? Hij verwijst naar de oom waar S. na de bevrijding in huis kwam.

- Februari 1949/juni 1949. Brieven aan en van de Schade-Enquête Commissie. Hoe staat het met de huisraadschade van de ouders van S.? De S.E.C. laat weten dat er inderdaad ten onrechte alleen voor grootouders (ouders S. woonden op bovenverdieping) is geclaimd. Via informatie van oom wordt een overzicht gemaakt van de indeling van het huis. Er wordt bij de gemeente navraag gedaan naar de mogelijke huurwaarde en door Le-Ezrath een nieuwe claim bij de S.E.C. ingediend, die een jaar later wordt geaccepteerd.

- Augustus 1950. Brief aan de Inspectie der Belastingen. Wat was de aangifte van de vader van S.A. in 1939-1940? De belastingaangifte duidt niet op een groot vermogen. Vader was vertegenwoordiger, in dienst van een textielgroothandel in Den Haag.

- September 1950. Brief aan de firma waar de vader van S. werkte. 'Gaarne zouden wij van u willen weten, of onze pupil misschien in aanmerking komt veer een pensioen of andere uitkering van uw firma.'

- September 1950. Brief firma: 'In antwoord op uw schrijven (..) delen wij u mede, dat in onze zaak geen pensioenregeling heeft bestaan, zodat wij tot onze spijt geen dusdanige uitkering kunnen verstrekken'.

- Augustus 1950. Brief aan Dam. Hoe staat het met de afwikkeling van de erfenis van grootvader? Was het huis zijn eigen bezit? En kan er bedrijfsschade worden geclaimd?

- September 1950. Brief oom aan Le-Ezrath. Grootvader woonde in een huurhuis, en zijn beroep was eveneens vertegenwoordiger, 'zodat bedrijfsschade niet geclaimd zal kunnen worden. (..) De overige gegevens zal ik u t.z.t. gaarne overleggen (..) Wat mij betreft kunt U tot scheiding en deeling der boedel overgaan'. Dat kon echter nog niet, omdat de overlijdensdata van grootouders nog niet vaststond.

- Oktober/november 1950. Meerdere brieven van en naar de Voogdijraad Amsterdam, i.v.m. 'restitutie van pleeggelden'. De schatting is dat S.A. van het vermogen van grootouders, inclusief de uitkeringen van de S.E.C. uiteindelijk een bedrag van fl. 8.000,- netto zal erven. De Voogdijraad vindt het 'redelijk, dat van de verpleegkosten een bedrag gerestitueerd wordt van fl. 600,-'. In de periode dat ze een Hachsjarah-opleiding volgde, is er door de overheid pleeggeld betaald. De Voogdijraad (lees: de staat) eist fl. 600,- terug. Zoveel vermogen heeft ze - voorlopig - echter (nog) niet. De Voogdijraad eist daarom in elk geval alvast het bedrag van fl. 148,60 aan achterstallige wezenrente op, waar S. nog recht op heeft.

- December 1950. Brief aan oom. Datum van overlijden van grootvader S. staat inmiddels vast. 'Op verzoek van het Nederlands Beheersinstituut hebben wij de overlijdingsdocumenten aan deze instelling opgestuurd, zodat nu tot scheiding en deling kan worden overgegaan.'

- Februari 1951. Brief Nederlands Beheersinstituut. Oom heeft inmiddels bij een notaris de nodige stappen ondernomen voor de verdeling van de erfenis.

Uiteindelijk zou in april 1953 - S. was toen 23 jaar - de eindafrekening voor de rechtbank worden opgemaakt.

De verdeling van de erfenis van haar grootouders was, vanwege ontbrekende gegevens van andere familieleden, nog altijd niet definitief afgerond. Maar S., die voor vakantie naar Nederland kwam, wilde daar niet langer op wachten. Ze wilde het nog resterende bedrag dat door Le-Ezrath werd beheerd, nu definitief liquideren, en meenemen naar Israël. Voor S. resteerde een bedrag van fl. 1.515, 98. Een bedrag van fl. 2.624, 60 was door S. na haar eenentwintigste jaar zelf besteed (meubels, kleding, lakens en slopen, enz). Het vermogen was grotendeels opgebouwd aan de hand van de S.E.C.-uitkering voor ouders en grootouders, en inmiddels gekweekte rente.

Aan 'kosten' bracht Le-Ezrath de controle van de eindafrekening door de accountant in rekening (fl. 95,-), 'bankkosten' (fl. 4,06) en aan 'beheerskosten' een bedrag van fl. 25,- (fotokopieën van de voogdijbeschikking, zoals die bij elke instantie waar inlichtingen werden ingewonnen, of bedragen werden geïnd, moesten worden overlegd).

Het tweede gevonden dossiers, dat van R.A. laat een identiek patroon zien. De omvang, naar schatting 250 documenten, is zelfs dikker dan dat van S.A. Het beheer van haar vermogen had dan ook tien jaar langer geduurd. R.A. werd in 1943 geboren en direct na de bevrijding door haar (Duitse) grootouders in (toen nog) Palestina opgevangen. Reden waarom Le-Ezrath de voogdij op zich nam; voor de grootouders was het opsporen van het vermogen in Nederland, te gecompliceerd.

Direct nadat Le-Ezrath in 1949 de voogdij toegewezen kreeg, werd aan de hand van inlichtingen bij bevolkingsregister en Rode Kruis een overzicht van haar overleden familieleden gemaakt.

Aan de hand van deze namen werd overal informatie ingewonnen: bij de S.E.C., de LV.V.S., het Beheersinstituut, de Stichting Bewindvoering en bij banken, Post en Giro.

In 1964 werd R.A. meerderjarig. Le-Ezrath had tegen die tijd een bedrag van ruim fl. 16.000,- voor haar geïncasseerd en beheerd, aan de hand van verschillende erfenissen en Jokos-claims. Een kleine tweeduizend gulden, was ontstaan uit de opbrengst van beleggingen (obligaties) en rente op (kleine) spaarrekeningen.

S.A., die het geld voor haar huwelijk wilde gebruiken, verzocht Le-Ezrath de obligaties (tienduizend gulden) te liquideren en het eindsaldo van haar afrekening naar Israël over te maken. Na de nodige formaliteiten (zo was er toestemming van de rechter nodig om de obligaties vóór de eindafrekening te verzilveren, en kwamen er, in verband met belastingaangiftes in Israël, verklaringen aan te pas dat het hier om 'Auschwitz-geld' ging) werd een bedrag van ruim fl. 14.000,- aan R.S. overgemaakt.

Ruim zevenhonderd gulden werd in mindering gebracht vanwege pleeggelden die destijds door de overheid aan de grootouders waren uitgekeerd. Verder bevat de post 'uitgaven' accountantskosten (fl. 227,-), bankkosten (fl. 140,65,-), en beheerskosten (fl. 187,60, iv.m. 'fotokopieën, verklaringen van erfrecht' en 'Jokos-kosten').

De afrekening bevat een overzicht van de data waarop de erfenissen zijn geïncasseerd, van welk familielid ze afkomstig waren, en door welke instanties ze waren uitgekeerd (Jokos, S.E.C., LV.V.S, Standard-Bank).

Van de obligaties (data aan- en verkopen; bedragen) is een apart overzicht bijgevoegd. Ook bevat het door accountant Mesritz

gecontroleerde en ondertekende overzicht, de post 'sieraden: 2 zilveren bekers en een zilveren servetring', afkomstig van een van haar vermoorde familieleden.

In december 1964, als ook de twee zilveren bekers en de servetring in Israël zijn aangekomen, schrijft R.A. aan Le-Ezrath: *'Herewith I would like to acknowledge the receipt of the silver cups and napkingring. At this opportunity I would like to thank you for your management in the last months on my behalf, and also for all you have done for me all the past years. With many thanks and kind regards.'*

Het derde aangetroffen vermogensdossier werd ook in 1964 afgesloten. M.C., eveneens geboren in 1943, werd toen meerderjarig. Ze woonde sinds 1948 bij een zus van haar moeder in Frankrijk. OPK had, op aanraden van Le-Ezrath, die via de Joint rapporten over de familie had laten opmaken, de voogdij opgedragen aan haar tante. Ook zij kon - vanwege het verblijf in Frankrijk - maar moeilijk het vermogen van M.C. opsporen. Le-Ezrath werd door haar gemachtigd, de opsporing en het beheer te doen.

Voor M.C. was in de loop van de jaren een vermogen van een kleine twintigduizend gulden opgebouwd. Ontstaan uit verschillende erfenissen, de S.E.C. en Jokos-claims. Een kleine vierduizend gulden was ontstaan uit de opbrengst van obligaties; ook haar vermogen was grotendeels belegd. Uiteindelijk resteerde er voor M.C. ongeveer vierduizend gulden aan liquide middelen (banktegoeden), en obligaties ter waarde van fl. 8.000,-.

Naast bankkosten, accountantskosten e.d. bevat de post 'uitgaven' een post van fl. 2.519,- aan 'pleeggeld', overgeboekt naar Frankrijk, en fl. 1.400,- aan 'medische kosten'. M.C. moest verschillende operaties ondergaan die in Frankrijk niet werden vergoed. Haar pleegouders waren niet in staat de kosten te dragen en - na toestemming van de rechter werden verschillende keren bedragen naar Frankrijk overgemaakt. Overigens bevat het vermogensdossiers brieven waaruit blijkt dat LeEzrath, voor M.C met succes een beroep deed op joodse fondsen. Niet alle medische kosten zijn ten koste van haar vermogen gegaan. Ook bevat het dossier een brief aan haar tante, die midden jaren vijftig opnieuw om het sturen van pleeggeld had verzocht. Le-Ezrath stelde zich echter op het standpunt, dat er op dat moment geen 'liquide middelen' (vrij opneembare banktegoeden) waren. De obligaties, zo vond LeEzrath, moesten tenminste tot aan de meerderjarigheid van M.C. worden 'bewaard'.

De eindafrekeningen die kinderen uiteindelijk ontvingen, en waarvan we er ook enkele door henzelf aan ons verstrekt onder ogen kregen, waren

bij lange na niet lang zo uitgebreid als de onderliggende dossiers die we in archieven aantreffen. Ook dat moet - veertig jaar na datum - een objectief oordeel van betrokkene buitengewoon lastig maken.

---

¹ RANH, Archief SHAO, dossier RG.; Brief Schade-Enquête- Commissie, 11 augustus 1949. Daarin wordt verwezen naar de reglementen die bepalen dat 'alleen echtgenoot, kinderen en kleinkinderen' in aanmerking komen voor de vererving van huisraadschade. Als die ontbreken dan alleen ouders en grootouders. 'Broers, zusters en pleegkinderen kunnen behalve in sommige gevallen wanneer zij met de erflater samenwoonden, niet voor een bijdrage in aanmerking komen.'

² NIOD, dossiers Le-Ezrath Ha-Jeled; Dossier LB. Brief aan het Nederlandse Beheersinstituut, 10 januari 1949.

³ Koens, prof. mr. M.J.C. e.a., *Het hedendaagse personen- en familierecht*, Zwolle 1995, p. 260261.

⁴ Ibidem; Brief van het Kantongerecht Amsterdam, aan de Stichting Hulp aan Oorlogspleegkinderen, 8 juni 1953.

⁵ RANH, Archief SHAO, dossier E.W.; Brief N. Boeken aan de kantonrechter Amsterdam, 15 mei 1945.

Hoofdstuk zeven:

'Ik heb met gesloten ogen getekend. Je moest op het bureau komen, en dacht je nu echt dat ik alles in die tien minuten begreep?'

Om een uitgebreider inzicht te krijgen in de beleving van weeskinderen over de afrekening van hun vermogens, werden in december 2001 en januari 2002 zestig enquêteformulieren uitgezet in Israël. Vooral daar immers leeft de meeste onvrede. Voor dit onderzoek werd gebruik gemaakt van adressenbestanden van Platform Israël.

In de enquête is gevraagd naar feiten zoals geboortedatum, voogd, datum vertrek naar Israël, wie de reis heeft betaald, de 'uitzet', of er bij meerderjarigheid een eindafrekening is geweest, of er Jokos uitkeringen zijn ontvangen e.d. Tenslotte is ook gevraagd of men al of niet tevreden is met de gang van zaken, en of men al of niet vindt dat het vertrek naar Israël destijds vrijwillig was.

Op basis van de ingevulde enquêteformulieren, nader telefonisch en/of schriftelijk contact met een aantal van hen die daarom verzochten, en op basis van gegevens van kinderen die zichzelf tot de onderzoekers hebben gewend, is een databestand aangelegd van 43 voormalige onderduikkinderen in Israël. Aangenomen mag worden dat dit bestand representatief is voor de groep Nederlandse onderduikkinderen die in Israël woont.

Per pupil die in dit verslag warden aangeduid met een nummer, volgt allereerst een korte samenvatting. Daarbij gaat het uitdrukkelijk om wat pupillen zelf hebben opgegeven.

Casussen

1. Geboortjaar 1941. Opgevoed bij pleegouders; niet joods. Vertrek Israël: 1982, was teen 41 jaar. Geen groepsverband. Reis zelf betaald. Geen afrekening, 'niets ontvangen'. Wel Jokos. Ontevreden. 'Ik had mijn opleiding in Nederland zelf betaald'. Voogdij in handen van OPK en onderduikouders. Hebben haar en haar broer 'bestolen'. Is oak seksueel misbruikt.

2. Geboortjaar 1940. Particuliere voogd; oom. Vertrek Israël: 5-8-1951. Was teen elf jaar. Naar pleegouders. Geen groepsverband. Voogd heeft reis betaald. Jokos: ja. Eindafrekening: niet ingevuld. Tevreden. 'Mijn oom heeft op de beste weg mijn zaken behandeld.' Opleiding door pleegouders betaald.

3. Geboortejaar 1934. Voogd moet 'Le-Ezrath of Bergstichting' zijn geweest, vertrek Israël 1951 of 1952, 17 jaar, kibboets Gwar Am. Groepsverband. Reis zelf betaald. fl. 475,- . Herinnert zich van uitrusting: 'kleding, lakens en andere dingen voor 5 jaar en een tractor'. Wel afrekening gekregen, via machtiging in Nederland, bedrag ongeveer duizend gulden. Jokos: niet ingevuld. Ontevreden.
4. Geboortejaar 1932. Voogd: Le Ezrath, vertrek in 1953, 21 jaar oud, naar kibboets, reis voorgesloten door Soechot, later zelf terugbetaald. Uitrusting zelf betaald: 'een hutkoffer'. Geen eindafrekening, wel Jokos. Ontevreden. 'Men was wel vriendelijk maar van een financiële afwikkeling weet ik niets.'
5. Geboortejaar 1928. Geen voogd. Vertrek Israël: april 1946, 19 jaar oud. Groepsverband. Kibboets. Reis betaald door Soechot. Geen uitrusting. Volgde een opleiding en moest dat zelf betalen. Geen afrekening gekregen. Geen Jokos. Ontevreden.
6. Geboortejaar onbekend, wel uitgebreid contact en informatie per o.a. e-mail. Ontevreden.
7. Geboortejaar 1932. Geen voogd, vertrek in januari 1948, vijftien en een half jaar oud, ging naar oom. Geen idee wie reis heeft betaald, geen uitrusting. 'Leerling-kapster, dus opleiding zelf betaald'. Geen afrekening. Wel Jokos, zelf ingediend. Ontevreden.
8. Geboortejaar 1934. Voogd: eerst OPK en later Le-Ezrath. Ging in mei 1950 naar Israël, 16 jaar oud, in groepsverband, kwam in internaat terecht. Zegt op vraag of reis vrijwillig was: 'in de puberteit wil je alles, dus ja en nee'.
Reis betaald door Jewish Agency. Uitrusting betaald door 'mevrouw van Perlstein uit Laren'. 'Kleren, dekens, eenvoudig gereedschap'. Steun in Israël? Ik kreeg niks'. Geen afrekening. Wel Jokos, via claim ingediend door broer. Ontevreden.
Na telefonisch contact stuurde hij stukken waaruit blijkt dat hij wel een eindafrekening heeft gehad (ruim ft. 2.000,-, met een tiental guldens aftrek voor beheerskosten) en stukken waaruit blijkt dat de JOKOS-uitkeringen via Le-Ezrath zijn verlopen en in Israël in 1962 en 1965 zijn uitbetaald.
9. Geboortejaar 1936. Geen voogd, moeder had de oorlog overleefd, met haar naar Israël. Vertrek naar Israël: april 1946. Leeftijd: 10 jaar. Wie reis heeft betaald '??' In uitrusting: 'twee poppen'. Naar kibboets. Kan zich

van afrekening en of Jokos niets meer herinneren. Tevreden/ontevreden niet ingevuld.

10. Geboortejaar 1927. Particuliere voogd (familie). Vertrek Israël: 1951, 24 jaar oud. Reis zelf betaald, idem uitrusting. Geen afrekening. Wel Jokos, zelf ingediend. Tevreden: 'het waren een oom en een tante'.

11. Geboortejaar 1935. Voogd: Bergstichting. Vertrek: 22-10-1952, 17 jaar. Kibboets Gwar Am. Groepsverband. Reis zelf betaald. Bedrag ongeveer 500 tot 1000 gulden. Uitrusting met kleding e.d. zelf betaald. Bedrag idem. 'Geen opleiding gehad in de kibboets'. Geen afrekening gehad, geen Jokos. Wel volmacht getekend, niets ontvangen. Ontevreden. Stuurt formulier mee van Jewish Agency: 'this is to certify that (..) who went on Alijah on October 22nd 1952, has fully paid his own travelling expenses.'

Navraag leert dat een dergelijke verklaring bedoeld was voor eventuele navorderingen in Israël zelf en niet noodzakelijkerwijze betekent dat de reiskosten in dat geval ook daadwerkelijk door de persoon zelf zijn betaald.

12. Geboortejaar 1943. Particuliere voogd, vertrek Israël 1968, 25 jaar. Reis zelf betaald. Bedrag ongeveer 500 tot 1000 gulden. Geen afrekening. Niets ontvangen. Wel Jokos. Tevreden. NB van deze geënquéterde is afrekening aangetroffen in archief.

13. Geboortejaar 1927. Geen voogd. Vertrek Israël: 1981. 54 jaar. Geen afrekening. Wel Jokos. 'Alle opleidingen zelf betaald in Nederland'. Ontevreden 'geen voogd gezien'.

14. Geboortejaar 1939. Particuliere voogd (familie), vertrek Israël 1959, 19 jaar. Reis zelf betaald, idem uitrusting. Geen afrekening. Niets ontvangen. Wel Jokos. Ontevreden 'ben bestolen en bedrogen'.

15. Geboortejaar 1936. Voogd: Le Ezrath-Bergstichting. Vertrek Israël: 13-11-1958, 22 jaar. Geen groepsverband. Nederlands gezin, daarna kibboets. Reis betaald door Mendes da Costa Vet, Tsoechot. Geen afrekening, geen Jokos. Tevreden.

16. Geboortejaar 1928. Geen voogd. Vertrek Israël: oktober 1948, 20 jaar. Vertrek Isral NIET vrijwillig. Kibboets. Wie reis betaald heeft is onbekend, geen uitrusting, wel kleding. Geen afrekening. Wel Jokos. Niet tevreden. 'Volgde geen opleiding'. 'We hadden geen voogd'.

Gesproken op bijeenkomst. Heeft ook twee zusjes voor wie destijds geen voogd zou zijn benoemd.

17. Geboortejaar 1941. Voogd: Le Ezrath en particulier. Vertrek Israël: 1980, 37 jaar. Wel afrekening: 'Ik heb met gesloten ogen getekend, je moest op het bureau komen en dacht je nu echt dat ik alles in tien minuten begreep? Daarbij had ik allang begrepen dat het niet goed in elkaar zat. Dat is ook een van de redenen dat ik zo vlug wou trouwen en van dat hele Le Ezrath Ha Jeleth af wou zijn. Had geleerd dat jouw ja hun nee was en ik heb dus getekend en heb alles in de prullenbak gegooid. Het maakte me misselijk dat ik voor mijn onderbroek tot aan mijn tandarts alles zelf heb betaald maar wel het toen betreffende gezin op mijn knieën moest bedanken voor de nieuwe onderbroek.' Jokos ook ontvangen. Ontevreden.

18. Geboortejaar onbekend. Woont nog steeds in Gwar Am. Voogd: Bergstichting. Blijkens brief JMW moet er van SEC fl. 1.600,- zijn uitgekeerd. Via Jokos: fl. 885,67. Zegt de bedragen nooit te hebben ontvangen.

19. Geboortejaar 1929. Geen voogd. Vertrek Israël: februari 1948, 18 jaar oud. 'Samen met drie vrienden van de Hachsjarah 's Gravenland'. Ging naar Landbouwschool Miskve Jisrael.' 'Reis betaald door: Hachsjarah en Alyah Holland?' Uitrusting: kleding. 'De opleiding in Miskve Jisrael werd betaald door de Jeugdaliyah.' Geen afrekening, geen Jokos. Tevreden/ontevreden niet ingevuld.

20. Geboortejaar 1.934. Voogd: Le Ezrath ('of Bergstichting'), vertrek maart 1951, 17 jaar oud naar kibboets Gwar Am. Reis betaald door 'ik geloof de Sachnoet'. In uitrusting: 'een woldeken, een paar sandalen, 2 pyjama's, 2 handdoeken 2 lakens, 2 slopen, 2 korte shorts, 2 lange broeken (overalls) 1 paar hoge schoenen, 2 witte blouses, 2 rokken, 1 jurk, 1 dun windjack, en een vestje, dat was alles'. Betaald door Bergstichting. Nooit opleiding gevolgd, 'pas op m'n vijftigste en natuurlijk zelf betaald'. Geen afrekening, geen Jokos, wel getekend dat Le Ezrath dat zou mogen innen. 'Schijnbaar heb ik ondertekend, omdat Leo Cohen dat zei te doen, dan vroeg je niet waarom je ondertekende. Wat hij zei was heilig'. Ontevreden. 'Ik ben niet alleen beroofd van deze uitkeringen van Jokos, maar ook van een erfenis van fl. 4.000,- van mijn oom.'

21. Zus van 20; inmiddels overleden. Geboortejaar: 1926 Uit OPK dossier: 'het is niet nodig nog definitieve voogdij te regelen.' Vertrek Israël: 1951, samen met zusje. Tekende dat Le-Ezrath haar verdere

schade-afwikkeling zou regelen. Uit het Ezrath-dossier blijkt dat er een erfenis van oom was, van ongeveer fl. 4.000,-. Echter: 'Dit geld zal mettertijd aan ons worden uitbetaald, doch niet in het bezit van de kinderen X en X worden gesteld, daar deze zoals U weet in Israël wonen. Wij reserveren echter het geld voor hen en zullen er goederen e.d. voor kopen'.

Blijkens een brief van JMW is er op 25 oktober 1960 een bedrag van fl. 6.611,62 aan le Ezrath overgemaakt 'ten gunste van de erven X'. Ook 21 heeft een zeer boze brief gestuurd aan JMW. 'Om na de oorlog nog eens beroofd te worden, en dan nog eens door je eigen volk, is wel intens laag.'

22. Geboortejaar 1938. Particuliere voogd. Vertrek Israël: augustus 1962. 24 jaar. Vrijwillig. Bij kennissen. Reis zelf betaald. Herinnert geen afrekening. Wel Jokos. 'Waarschijnlijk wel tevreden'.

23. Geboortejaar onbekend. Zegt 'bestolen' te zijn en neemt dat ook de kantonrechter kwalijk. Onder druk gezet om de tekenen, en pleegouders probeerden hem zelfs na zijn 21-ste onder curatele te plaatsen, met behulp van een psychiater.

24. Geboortejaar 1925. Particuliere voogd (familie, broer vader), vertrek naar Israël in 1950, 25 jaar oud. Kibboets. Reis betaald door Hachsjarah. Uitrusting zelf. Geen afrekening. 'Het bleek dat toen ik minderjarig was mijn oom mijn geld gestolen had. Mijn tante heeft me langzaam teruggegeven. 'Ontevreden. Vindt onderzoek 'geen doel hebben'.

25. Geboortejaar 1920. Geen voogd. April 1946 vertrokken naar Israël, 25 jaar oud, in groepsverband, kibboets. Geen Jokos-uitkering. Tevreden/ontevreden niet ingevuld.

26. Geboortejaar 1931. Particuliere voogd. Vertrek Israël december 1947, 16 jaar, in groepsverband. Geen idee over kosten reis en uitrusting en wie heeft betaald. Geen afrekening ontvangen. Wel Jokos. Claim zelf ingediend. Tevreden over de afwikkeling: 'Het was mijn oom die alles gedaan heeft om mij te helpen.'

27. Formulier oningevuld teruggestuurd.

28. Geboortejaar 1925. Geen voogd, vertrokken in oktober 1949, 24 jaar. Reis zelf betaald, idem uitrusting met kleren, dekens, stoel, enz. 'Bootreis met de Negba'. Geen ondersteuning. Geen afrekening. Wel Jokos fl. 2.100,- zelf ingediend. Bijgevoegd: Cadsu-uitkering van augustus 1965.

29. Geboortejaar 1925. Particuliere voogd. Vertrek Israël: oktober 1949, 24 jaar. Reis zelf betaald, idem koffer met kleren, radio e.d. 'Bootreis met de Negba'. Verpleegster. Geen afrekening. Wel Jokos (fl. 2.100,-) Claim zelf ingediend. Ontevreden: 'hij was een toeziend voogd sinds 1938 en heeft mij alleen met raad terzijde gestaan.'

30. Geboortejaar 1935. Voogd: Le Ezrath. Vertrek Israël 1957, 21 jaar.)Kibboets. Reis zelf betaald. Ontevreden. Huizen van grootvader niet afgerekend. Wel Jokos. Afrekening bijgevoegd. 'Het is onbetrouwbaar, en het is volgens mij veel te weinig' .Ik had geen geld en kon geen opleiding betalen.'

Huizen van grootvader (de vererving was kennelijk nog niet afgerond) staan PM op de afrekening. Uitbetaald bedrag: fl. 4.500,-. Bij uitgaven een bedrag van fl. 57,72 aan pleeggelden. Verder vergelijkbaar kleine bedragen veer accountant- en beheerskosten.

31. Geboortejaar 1928. Particuliere voogden, familie. Vertrek: juni 1947, 18 jaar. 'Ja en nee vrijwillig'. Kibboets. 'Mijn uitrusting is verloren gegaan bij de vechtpartij tegen de Engelsen. Ik denk dat mijn tante een rugzak voor mij klaarmaakte.' Afrekening niet. Jokos wel. Ontevreden 'hij [oom] heeft mij nooit iets verteld'. Opleiding werd 'vele jaren later door mijn werkgever bekostigd.'

32. Geboortejaar 1929. Voogd Le Ezrath, vertrek 1955, 24 jaar. Reis zelf betaald, idem koffer met wat kleren, Van Schade-Enquête-commissie fl. 611,- . Geen afrekening. Jokos-uitkering (via Le Ezrath) niet ontvangen. Ging om fl. 2.427, 85, Ontevreden. Bijgevoegd brief JMW. Bedrag JOKOS is op 26 september 1960 overgemaakt aan Le Ezrath, ten name van X in Israël.

33. Geboortejaar 1937. Particuliere voogden. Vertrek in juni 1949, 12 jaar. Naar familie. Reis zelf betaald - 'ging per vliegtuig'. Geen afrekening gehad, geen Jokos. Ontevreden 'hebben niets gedaan'. 'Niets ontvangen.'

34. Geboortejaar 1935. Bergstichting, 1951, 15 jaar, kibboets Gwar Am. Vertrek vrijwillig? 'Nee, ik ging samen met de hele groep'. 'Reis betaald door Bergstichting?' Had kleren mee, schoenen, beddengoed enz. Kreeg steun van instanties in Israël bij opleiding. Geen afrekening, geen geld. Wel Jokos, maar hoe en wat? Tevreden/ontevreden 'weet ik niet'.

35. Geboortejaar 1929. Bergstichting. Naar Israël: mei 1949, 19 jaar oud. Kibboets Gwar Am. Weet niet door wie reis is betaald ('Hachsjarah?'). In

uitrusting: kleding en linnengoed. Zelf betaald 'en een deel de Bergstichting'. 'Misschien van Jokos afgehouden?' Volgde een opleiding 'en moest dat zelf betalen'. Geen afrekening gehad. Niets ontvangen. Wel Jokos, zelf ingediend. Tevreden? 'Weet ik niet, men heeft me er niet in gemengd'.

36. Geboortejaar 1939. Voogd: Le Ezrath-Rudelsheimstichting, 1958, 18 jaar, kibboets. Reis zelf betaald, net als uitrusting. Bedrag is in latere jaren op eindafrekening ingehouden. Zegt evenwel geen eindafrekening te hebben ontvangen. Wel Jokos. Ontevreden. Heeft stukken maar stelt ze niet ter beschikking.

37. Geboortejaar 1941. Broer van 36. Voogd Rudelsheimstichting. Heeft claim ingediend bij JMW.

38. Geboortejaar 1933. Particuliere voogd. Vertrek Israël: juni 1951, 18 jaar oud. Kibboets. Aarzelt bij de vraag of het vertrek vrijwillig was (ja en (nee)). 'Er was voor mij in Nederland geen mens die mij wilde hebben'. Reis betaald door de Sochnoet. Uitrusting: 'ik moest een hutkoffer aanschaffen en 12 bh's, 12 onderbroeken en andere kleren meebrengen; sokken en schoenen en ook handdoeken'. Denkt dat uitrusting werd betaald door voogd. Leerde voor verpleegster, op eigen kosten. Geen afrekening, wel Jokos. Ontevreden/tevreden niet ingevuld.

39. Geboortejaar 1938. Voogd? Vertrek Israël: 1954, 16 jaar. Met groep. Vrijwillig? 'Op de leeftijd van 16 is dit een te moeilijke vraag.' Reiskosten en uitrusting onbekend. Afrekening onbekend. Wel Jokos. fl. 6.000,- (schatting). Bij tevreden-ontevreden: Ik wist van niets tot vandaag'. Heeft nog documenten. 'Opleiding voor verpleegster gevolgd zonder betaling.'

40. Geboortejaar 1936. Le Ezrath - Bergstichting, 1952, 16 jaar. Kibboets Gwar Am. Reis zelf betaald: fl. 475,-. Uitrusting: 'kleren, schoenen, lakens, dekens, jassen, radio's, wol, naaimachine, tractor.' Zegt een afrekening te hebben gekregen 'van wat ik zelf heb betaald', maar geen Jokos. Ontevreden.

41. Geboortejaar 1935. Le Ezrath - Bergstichting. Vertrek Israël: 1952, 17 jaar. Kibboets Gwar Am. Reis zelf betaald: fl. 475,- Uitrusting 'kleding, schoeisel, lakens, dekens voor 5 jaar'. Zelf betaald. 'Is het afgetrokken van de Jokos-gelden?' Geen afrekening, geen Jokos-geld. Ontevreden.

42. Geboortjaar 1932. Le Ezrath en onderduikvader, vertrek Israël in 1952, 20 jaar oud. Kibboets Gwar Am. Reis zelf betaald: fl. 475,- Uitrusting idem, met kleding, lakens e.d. 'voor een paar jaar'. Herinnert zich geen afrekening. Geen Jokos-geld. Ontevreden 'er is niets afgehandeld.'

Uit het OPK-dossier (die was in werkelijkheid voogd) blijkt dat er een afrekening is geweest: saldo fl. 15,35. fl. 874, 85 is besteed aan reiskosten en uitzet Israël (500 gulden voor reis, rest voor uitzet).

43. Geboortjaar 1931. Particuliere voogd, vertrek in 1951, 18 jaar oud, naar kibboets, reis zelf betaald, uitrusting idem. Geen afrekening. Wel Jokos. Ontevreden.

Statistische gegevens

In totaal is er een bestand opgebouwd van 43 kinderen. Daarvan hebben 38 kinderen het enquêteformulier ingevuld en opgestuurd, één formulier werd oningevuld teruggestuurd. In totaal werden zestig formulieren uitgezet, zodat de respons hoog kan worden genoemd.

Vijf kinderen hebben zich op andere manieren gemeld (de nummers 6, 20, 21, 23 en 37).

Joodse instellingen - particuliere voogden

Achttien voogdijen waren in handen van joodse instellingen, of daarvan liep de afwikkeling via joodse instellingen (21). Daarbij gaat het om de nummers 3, 4, 8, 11, 15, 17, 18, 20, 21, 30, 32, 34, 35, 36, 37, 40, 41, en 42.

Veertien voogdijen waren in handen van particuliere voogden. Daarbij gaat het om de nummers 1, 2, 10, 12, 13, 22, 23, 24, 26, 29, 31, 33, 38 en 43.

Negen onderduikkinderen zeggen dat er geen voogd is benoemd. Daarbij gaat het om de nummers 5, 7, 9, 13, 16, 19, 25, 28 en 39.

Tevreden/ontevreden

Vijftien kinderen waarvan de voogdij in handen was van joodse instellingen, zeggen ontevreden te zijn met de afwikkeling van hun vermogens. één zegt tevreden te zijn (nummer 15) en twee zeggen het niet te weten (35 en 35; twee zusjes).

Van kinderen die een particuliere voogd hadden, zeggen acht kinderen ontevreden te zijn, vijf zijn er positief, en één weet/heeft niet ingevuld (38)

Van kinderen die zeggen geen voogd te hebben gehad, zijn er vier ontevreden, vijf hebben de vraag niet ingevuld of zeggen niet te weten.

Wel/niet eindafrekening ontvangen

Eenendertig keer is 'nee' ingevuld, vijf maal 'ja', en drie maal weet niet of niet ingevuld.

Wel/niet Jokos-uitkering gehad

Drieëntwintig keer 'ja', veertien maal 'nee', drie maal weet niet of niet ingevuld.

Van vier kinderen die zeggen GEEN eindafrekening te hebben gehad (de nummers 12, 36, 37 en 42), bezitten we die echter wel. Nummer 8 heeft later stukken opgestuurd waaruit blijkt dat hij wel degelijk een eindafrekening bezit.

Nummer 12 is overigens tevreden, ondanks het feit dat ze zich geen eindafrekening herinnert. Nummer 42 is niet tevreden, maar zegt daarnaast ook geen Jokos te hebben gehad.

Van de vijf kinderen die zeggen WEL een eindafrekening te hebben gekregen (3, 17, 23, 30 en 40) is niemand tevreden. De afrekening zou onbetrouwbaar zijn, ze zouden zijn bestolen enz.

Van de zes kinderen die zeggen TEVREDEN te zijn (2, 10, 12, 15, 22 en 26) zeggen zes kinderen geen afrekening te hebben gehad, één zegt er bovendien zelfs ook geen Jokos te hebben gekregen. Er lijkt m.a.w. geen verband te zijn tussen tevredenheid/ontevredenheid met het wel of niet herinneren aan, of in het bezit zijn van een eindafrekening.

Wel lijkt er een verband te bestaan tussen tevreden zijn en de voogd; in dit geval familie. Van de zes kinderen die zeggen tevreden te zijn had alleen nummer 15 als voogd Bergstichting- Le Ezrath. Bij tevredenheid wordt dan ook vaak tevens opmerkingen ingevuld als : 'Het was mijn oom die alles voor mij heeft gedaan. '

Van de negen kinderen met particuliere voogd die ONTEVREDEN zijn zeggen vijf kinderen (1, 14, 17,23, en 24) 'bestolen en bedrogen' te zijn. (17 is in dit geval meegeteld, omdat ze eveneens expliciet heeft over haar pleegouders; die waren toeziend voogd en daar werd ze ook

opgevoed). De andere vier (29, 31, 33, en 43) zeggen dat hun voogd 'niets gedaan heeft' of 'nooit iets heeft verteld.'

Van de vijftien kinderen met instellingen-voogden die zeggen ONTEVREDEN te zijn (3, 4, 8, 11, 17, 18, 20, 21, 30, 32, 36, 37, 40, 41 en 42 zeggen zes kinderen 'bestolen' te zijn. Nummer 4 is de enige die over de behandeling tevens zegt dat die 'vriendelijk' was.

Geen voogden

1. Nummer 5, geboren 1928, vertrek 1946, toen 17 jaar.
2. Nummer 7, geboren 1932, vertrek 1948, toen 15 jaar.
3. Nummer 9, geboren 1935, vertrek 1946, toen 10 jaar. 4. Nummer 13, geboren 1927, vertrek 1981, toen 54 jaar. 5. Nummer 16, geboren 1928, vertrek 1948, toen 20 jaar. 6. Nummer 19, geboren 1929, vertrek 1948, toen 18 jaar. 7. Nummer 25, geboren 1920, vertrek 1946, toen 25 jaar. 8. Nummer 28, geboren 1925, vertrek 1949, toen 24 jaar. 9. Nummer 39, geboren 1938, vertrek 1954, toen 16 jaar.

Het merendeel is vlak na de oorlog naar Israël vertrokken. In mei 1945 was 25 al meerderjarig (dus geen voogd nodig). Casus 9 vertrok met haar moeder, 28 is een grensgeval. Voor de anderen had in principe een voogd moeten worden benoemd. Van de OPK-cijfers is bekend dat voor nogal wat (oudere) kinderen die direct na de oorlog zijn vertrokken geen voogd is benoemd (zie OHJK, pag. 158).

Toch lijkt ook in dit geval het geheugen een rol te spelen: voor 39 en 7 waren, zo blijkt uit archieven wel degelijk voogden benoemd.

Kinderen die naar Gwar Am vertrokken

1. Nummer 3, 17 jaar bij vertrek, zegt wel een afrekening te hebben gekregen via machtiging, maar geen Jokos.
2. Nummer 11, 17 jaar bij vertrek, geen afrekening, geen Jokos
3. Nummer 18, geen Jokos, bedrag wel door Le-Ezrath geïnd.
4. Nummer 20, 17 jaar, geen afrekening, geen Jokos, bedrag wel door Le-Ezrath geïnd.
5. Nummer 21, 25 jaar, geen Jokos, bedrag wel door Le-Ezrath geïnd.
6. Nummer 34, 15 jaar, geen afrekening, wel Jokos, maar zou niet door Le-Ezrath zijn 'geregeld'.
7. Nummer 35, 19 jaar, geen afrekening, wel Jokos, zelf aangevraagd.
8. Nummer 42, 20 jaar, geen afrekening, geen Jokos.
9. Nummer 41, 17 jaar, geen afrekening, geen Jokos.

10. Nummer 40, 16 jaar, geen afrekening, geen Jokos.

Omdat er destijds nogal wat gelden van het vermogen van de Bergstichting naar Gwar Am zijn overgemaakt (voor opleiding, een tractor, enzovoort) leek het interessant de 'Gwar Am' kinderen hier apart te groeperen. Van de tien Gwar-Am kinderen, zegt er slechts één een afrekening te hebben ontvangen. Acht van hen zeggen geen Jokos-uitkering te hebben gekregen, de twee die zeggen die uitkering wel te hebben gehad, zeggen dat zelf te hebben geregeld.

In totaal zijn er veertien kinderen die zeggen geen Jokos te hebben ontvangen, waarvan dus acht 'uit Gwar Am'. Het lijkt er op dat vooral deze kinderen buitengewoon ontevreden zijn met de afwikkeling.

Opleiding

De vraag over opleiding en door wie die werd betaald is door dertien geënqueteerden ingevuld.

1. Nummer 1, particuliere voogd, zelf betaald.
2. Nummer 2, particuliere voogd, die heeft betaald.
3. Nummer 5, geen voogd, zelf betaald.
4. Nummer 7, geen voogd, zelf betaald.
5. Nummer 11, voogdij-instelling, geen opleiding in kibboets.
6. Nummer 13, geen voogd, zelf betaald.
7. Nummer 16, geen voogd, zelf betaald.
8. Nummer 19, geen voogd, opleiding betaald door Misrav Israeli.
9. Nummer 20, voogdij-instelling, geen opleiding in kibboets.
10. Nummer 30, voogdij-instelling, geen opleiding.
11. Nummer 34, voogdij-instelling, opleiding door instanties in Israel.
12. Nummer 35, voogdij-instelling, zelf betaald.
13. Nummer 39, geen voogd, verpleegstersopleiding zonder betaling.

Twee positief, elf negatief, of zeggen zelf te hebben moeten betalen. les kinderen daarvan zonder voogd. één kind met particuliere voogd is positief, een negatief. Van de vijf voogdij-instellingen-kinderen zijn er vier negatief, één zegt steun van instanties in Israël te hebben gehad. Ook deze vraag laat zien dat er veel onvrede leeft.

Was de reis vrijwillig?

We hebben deze vraag opgenomen omdat veel kinderen jong waren toen zij vertrokken. Eénendertig respondenten reageerden met 'ja', vier met 'ja en nee', twee met een duidelijke 'nee'.

Deze cijfers moeten worden afgezet tegen zevenendertig ingevulde formulieren.

Conclusies:

De meerderheid van de ondervraagden (27 van de 41) is ontevreden over de financiële afwikkeling door hun voogden. Slechts zes kinderen zeggen tevreden te zijn, zeven twijfelen, een heeft de vraag niet ingevuld. Kinderen die bij particuliere voogden verbleven, zijn overigens vaker tevreden (5 van de 14), vooral als het om familie ging. Van de achttien instellingen-kinderen is maar één tevreden.

De meeste kinderen ontkennen bij meerderjarigheid een zogenaamde eindafrekening te hebben gehad (31 van de 39). De vraag is of dat niet tevens een kwestie van geheugen kan zijn: van vijf kinderen die zeggen geen afrekening te hebben gekregen, weten we dat zo'n afrekening er wel is. Eén van geënquêteerden heeft ons zijn bewaard gebleven stukken na invulling van de enquête opgestuurd. Inclusief de eindafrekening die hij kennelijk niet als zodanig herkende.

Het al of niet een afrekening hebben gehad, heeft geen relatie met de mate van tevredenheid. Kinderen die zich wel een afrekening herinneren, zijn vaak eveneens ontevreden, terwijl degenen die wel tevreden zeggen te zijn, zich geen afrekening herinneren.

De Jokos-uitkeringen herinneren kinderen zich vaker (23 van de 40 zeggen ja, 14 denken van niet, vijf weten het niet zeker of hebben de vraag niet ingevuld). Maar één kind dat onder particuliere voogdij stond, herinnert zich geen Jokos-uitkering. De anderen ontkenner (3) hadden naar eigen zeggen geen voogd. Het aantal kinderen dat de Jokos-uitkering door Le-Ezrath heeft laten regelen, en dat zegt geen uitkering te hebben gehad is opvallend hoog: tien kinderen, waarvan vier de zaak onlangs hebben laten uitzoeken via JMW. Het is dan ook de vraag of deze brieven van JMW hun achterdocht niet juist heeft versterkt.

Of verder onderzoek in alle gevallen een oplossing kan bieden, valt te betwijfelen, temeer daar cruciaal archiefmateriaal ontbreekt. Intensief contact met kinderen die menen geen eindafrekening te hebben gehad, of die zeggen dat ze 'bestolen' zijn (1, 8, 6, 17, 20, 23, 3D, 36, 37 en 43) terwijl dat aantoonbaar anders is, leert bovendien dat de materie vaak zó emotioneel ligt, dat zelfs confrontatie met wél aanwezige archiefstukken niet veel lijkt op te lossen.

Hoofdstuk acht:

Samenvatting en conclusies

De problematiek van de joodse weeskinderen na de bevrijding was een belangrijk punt van aandacht van Nederlandse joden die naar het buitenland hadden weten te ontkomen. Men maakte plannen hoe daarin praktisch en pedagogisch te handelen. Eind 1944, direct na de bevrijding van Zuid-Nederland, werd in Eindhoven een Kindercomité opgericht, dat zich over joodse weeskinderen ontfermde. Ondanks hun eigen 'sores' namen opgedoken joden, zoals L.H.M. Sternfeld en Bram de Jong, onmiddellijk de hulp aan joodse kinderen ter hand.

Wat echter noch de joodse gemeenschap in het buitenland, noch die in het bevrijde Zuiden van Nederland wisten, was dat de gezamenlijke kindergroepen uit Amsterdam, die voor de onderduik van honderden joodse kinderen hadden gezorgd, al sinds 1943 bezig waren met eigen plannen. In het diepste geheim hadden zij een wetsontwerp voorbereid, dat de juridische positie van kinderen moest regelen. Het verzet was van mening, dat deze kinderen beter door hun (niet-joodse) onderduikouders konden worden opgevoed. Vooral de jongste kinderen hadden zich aan hun onderduikouders gehecht, zo was hun overtuiging.

Voorkomen moest worden vond het verzet, dat ouders of familieleden zonder meer recht kregen op teruggave van kinderen. Tot op de dag van vandaag is het gebruikelijk, dat weeskinderen door familieleden worden opgevangen. Bovendien houden rechters bij voogdijtoewijzing ook nu nog rekening met de geloofsovertuiging van ouders.

Het verzet stelde de regering dan ook voor, alle joodse ouders die hun kind hadden laten onderduiken, bij wet uit de ouderlijke macht te ontzetten. Een commissie bestaande uit 'kinderwerkers' (leden van de verzetsgroepen) zou over elk individueel kind de rechter moeten adviseren.

Joodse organisaties hebben zich - tevergeefs - tegen de plannen verzet. Nog vóór de bevrijding werd duidelijk, dat de regering in Londen het wetsontwerp zoals dat door het verzet was voorbereid, zou invoeren. In augustus 1945 werd om die reden Le-Ezrath Ha-Jeled opgericht, een joodse voogdijinstelling die zich speciaal met joodse oorlogswezen wilde belasten, en die tevens als tegenwicht diende tegen de Commissie voor Oorlogspleegkinderen. Deze overheidsinstantie had even daarvoor, op basis van het zogenaamde Besluit Oorlogspleegkinderen, de 'zorg' over alle joodse weeskinderen toegewezen gekregen. Tevens adviseerde zij de rechter bij de toe te kennen voogdij.

Dat de regering de plannen van het verzet honoreerde, en doof bleef voor de protesten van de joodse gemeenschap, had ongetwijfeld te maken met de positie die het verzet inmiddels innam. Maar ook angst voor antisemitisme (hoe zouden onderduikers reageren als het kind waar zij hun leven voor hadden gewaagd door de joodse gemeenschap werd opgeëist?) heeft ongetwijfeld een grote rol gespeeld.

Het Besluit Oorlogspleegkinderen hield geen rekening met de –moeilijke – financiële positie van de joodse weeskinderen of die van de joodse gemeenschap. De maatregel was geënt op de wettelijke regelingen voor voogdijkinderen, dat wil zeggen: kinderen waarvan de ouders om juridische redenen - tijdelijk - uit de ouderlijke macht waren ontzet. In dergelijke gevallen droeg de overheid zorg voor deze kinderen, of werd de (tehuis)opvoeding, zolang de ouderlijke macht was geschorst, betaald uit het eigen vermogen van kinderen. Voorzover de joodse weeskinderen over vermogens beschikten, zou het echter nog jaren duren vóórdát deze gelden beschikbaar kwamen.

Nog vóór de bevrijding was op aandrang van met name mevrouw dr. H. Verwey-Jonker, bepaald dat de joodse weeskinderen in aanmerking kwamen voor zogenaamde wezenrente. Mevrouw Verwey-Jonker was een van de weinigen niet-joden die zich tegen het Besluit Oorlogspleegkinderen keerde, en die bij de regering voortdurend bleef hameren op de financiële positie van de kinderen. De wezenrente die zij had weten te bewerkstelligen, kon echter pas betaalbaar worden gesteld, als overlijdensdata van ouders vaststonden.

In 1943, toen het verzet haar plannen voorbereidde, werd verondersteld dat pleegouders ook zonder financiële vergoeding de voogdij over hun pleegkind zouden willen aanvaarden. Verschillende onderduikers weigerden de voogdij echter, omdat zij opzagen tegen de financiële consequenties. Pas in de loop van 1946 zou duidelijk worden dat de overheid, ook na de voogdijtoewijzing, bereid was 'onderstand' uit te keren. Ook voor schoolgeld, medische kosten e.d. kon een beroep op de overheid worden gedaan - zij het mondjesmaat. 'Zij die hiertoe in staat zijn, ook al zijn zij minderjarig, dienen zoveel mogelijk in eigen onderhoud te voorzien, door het aanvaarden van een passende werkkring,' luidde de richtlijn van het ministerie van Binnenlandse Zaken.

Tevens was bepaald, dat door de overheid betaalde vergoedingen van direct na de bevrijding moesten worden verrekend met de opbrengst van vermogens die de kinderen in de toekomst zouden blijken te bezitten, en met de wezenrente waarop zij recht hadden. In tenminste één geval drong de minister van Binnenlandse Zaken mr. J. H. van Maarseveen (KVP) persoonlijk aan op een snelle voogdij. Dit in verband met de

'belangen van 's-Rijksschatkist'. Ook de studie van dr. G. Aalders, *Berooid, De Beroofde joden en het Nederlands restitutiebeleid sinds 1945*, laat zien dat de overheid de wederopbouw van Nederland boven de belangen van die van de joodse gemeenschap of die van joodse individuen stelde.

De Commissie voor Oorlogspiegelkinderen heeft in haar vergaderingen tussen 1945 en 1949 zelden of nooit aandacht besteed aan de opsporing van vermogens van kinderen en het beheer daarvan. De kinderkwestie zelf eiste voortdurend alle aandacht cp.

Uit de OPK-dossiers blijkt echter, dat het bureau OPK daaraan wel het nodige heeft gedaan. Voor elk kind werden voor zover mogelijk claims ingediend bij de Schade-Enquête-Commissie, de instantie die uitkeringen gaf voor gepulste huisraad. Al direct na de bevrijding werd bovendien op aandrang van prof. mr. M.H. Bregstein contact gelegd met het Beheersinstituut en de Stichting Bewindvoering Afwezigen, die zorg droeg voor het beheer van vermogens van 'afwezigen'. Immers, de meeste kinderen had geen *eigen* vermogens; wel hadden zij recht op vermogens van vermoorde ouders, grootouders, en andere familieleden.

Omdat het Besluit Oorlogspiegelkinderen was geënt op wetgeving ten aanzien van voogdkinderen, was OPK gedwongen minutieus verslag te doen van het (beheer) van het vermogen. Op eenentwintigjarige leeftijd moest ten overstaan van de rechter, rekening en verantwoording worden afgelegd over inkomsten en uitgaven. Alleen dan kon decharge van de voogd volgen.

In de OPK-dossiers werden verschillende van dergelijke eindafrekeningen aangetroffen. Daaruit blijkt dat direct na de oorlog aan pleegouders betaalde vergoedingen, werden verrekend met het eigen inkomen van het kind (wezenrente, kinderbijslag en opbrengst van vermogens). Ook blijkt dat pleegouders in enkele gevallen 'extra kosten' (kleding, vakanties, medische kosten e.d.) waar de overheid geen vergoedingen voor gaf, op het vermogen in rekening brachten.

De voogd kon dit echter niet zonder meer doen - ook de rechter hield toezicht op het gebruik van het vermogen, en voor grotere uitgaven moest de rechter toestemming geven. In een dossier troffen we een document aan, waaruit blijkt dat de rechter een pleegvader, tevens toeziend voogd, dwong tot terugbetaling; hij had geld van het kind voor zichzelf gebruikt. OPK hield in enkele gevallen, waarvan zij de indruk had dat pleegouders op financieel voordeel uit waren, de kinderen om die reden onder eigen voogdij. Maar limieten, dat wil zeggen: normen tot hoe ver opbrengsten van vermogens of vermogens zelf werden

aangesproken voor opvoeding en 'onderhoud', lijken de eerste jaren na de bevrijding niet te zijn gehanteerd.

Op OPK-eindafrekeningen daterend van eind jaren veertig, werd opvallend vaak aan 'inkomsten' een bedrag van ongeveer vijfhonderd tot duizend gulden aangetroffen, opgebouwd uit een uitkering van de Schade-Enquête-Commissie van ongeveer fl. 500,- plus het verschil tussen wezenrente en uitgekeerde 'onderstand'. Maar weinig kinderen erfden echt grote vermogens, zo is onze indruk.

OPK-eindafrekeningen van begin jaren zestig, dat wil zeggen: eindafrekening van de Stichting Hulp aan Oorlogspleegekinderen, laten hogere eindsaldi zien (zes tot twaalfduizend gulden). Enerzijds werd dit veroorzaakt omdat grotere erfenissen (effecten en verzekeringen met name) pas in de loop van de jaren vijftig werden afgewikkeld en uitbetaald. Anderzijds werden de overheidscriteria voor het verstrekken van pleeggelden in relatie tot eigen inkomsten verruimd. Ook de *Wiedergutmachung* uit Duitsland, in de vorm van zogenaamde Jokos en/of Cadsu-uitkeringen, werd pas eind jaren vijftig, begin jaren zestig uitbetaald. Daarbij kon de Stichting Hulp aan Oorlogspleegekinderen, de opvolger van OPK, die in 1950 enkele tientallen voogdijen op zich had genomen, in de loop van de jaren voor extra uitgaven (studie b.v.) vaker een beroep doen op allerlei fondsen. Vermogens werden vanaf begin jaren vijftig zelden voor opvoeding of opleiding aangesproken, zo is de indruk.

Pas in 1946 kregen joodse voogdijorganisaties voor het eerst voogdijen toegewezen. Er verbleven toen al wel tientallen kinderen in joodse tehuizen of bij joodse pleeggezinnen, maar in het merendeel van de gevallen vielen zij nog altijd onder de 'zorg' van OPK. In de loop van de jaren zouden joodse particulieren en joodse voogdijinstellingen echter honderden voogdijen toegewezen krijgen.

Oorspronkelijk was het de bedoeling alle voogdijen in een hand te houden; die van Le-Ezrath. Onderlinge conflicten, waar OPK handig op inspeelde, voorkwam dit beleid echter. In 1949 werd wel overeengekomen dat Le-Ezrath voor de Bergstichting, de S.A. Rudelsheimstichting, en het Joodse Jongens- en Meisjeshuis, de opsporing en het beheer van vermogens van kinderen zou doen. In 1949 had Le-Ezrath voor het opsporen en het beheer van vermogens van weeskinderen, vier full-time krachten in dienst. Het had uiteraard de nodige financiële consequenties. De organisatie werd - in tegenstelling tot het bureau OPK - niet door de overheid gefinancierd. Bovendien gaf de overheid voor weeskinderen die in tehuizen verbleven, en waarvan de voogdij aan voogdij-instellingen was toegewezen, zeer lage

vergoedingen. Tekorten dienden door de voogdijinstanties zelf te worden opgebracht. Reden waarom niet-joodse voogdijinstellingen voogdijen over joodse weeskinderen weigerden. Ook de extra kosten voor het ongebruikelijke - vermogensbeheer, speelden daarbij een rol. E.e.a. mag andermaal duidelijk maken dat de overheid geen rekening hield met de speciale omstandigheden waarin de honderden joodse weeskinderen verkeerden, of de moeilijke financiële situatie van de joodse gemeenschap.

Omdat overheidssteun nagenoeg ontbrak, en vermogens van de joodse instellingen tijdens de oorlog in beslag waren genomen door de Duitse bezetter, waren de joodse voogdijinstellingen en kindertehuizen direct na de bevrijding aangewezen op steun van joodse particulieren, zoals Bernard van Leer, die grote bedragen voor de hulp aan de joodse gemeenschap ter beschikking stelde. De meeste hulp kwam echter van de *American Jewish Joint Distribution Committee*. Zij financierde nagenoeg de complete begroting van Le-Ezrath en van de Hachsjarah en Alyah-tehuizen over de jaren 45', 46' en 47'. In de Hachsjarah en Alyah-tehuizen werden tientallen weeskinderen voorbereid op hun emigratie naar Israël.

In 1948 werd de financiering van de joodse voogdijinstellingen en kindertehuizen overgenomen door Cefina, Centrale Financierings-actie voor Joods-sociaal werk in Nederland, dat eind 1947 was opgericht. Al in 1946 had de Joint aangekondigd zich uit Nederland te willen terugtrekken. Enerzijds omdat hulpverlening in Oost-Europa harder nodig was, anderzijds had de Joint de nodige kritiek op vooral het financiële beleid van Le-Ezrath. Zo waren er o.m. teveel organisaties en kindertehuizen vond de Joint. De Amerikaanse organisatie bracht weinig begrip op voor de specifieke omstandigheden in Nederland. In geen enkel ander West-Europees land was de joodse gemeenschap zo zwaar getroffen. De studie van dr. I. Lipschits, *Tsedaka, Een halve eeuw joods maatschappelijk werk in Nederland*, toont aan hoeveel moeite het kostte alle instellingen van vóór de oorlog tot samenwerking te bewegen, terwijl de decimering van de joodse gemeenschap en de veranderde hulpbehoefte dat wel eisten. Dat daardoor niet altijd even 'efficiënt' is gehandeld, mag duidelijk zijn.

Behalve uit subsidies van Cefina zijn de kosten van de kindertehuizen en van de organisatie Le-Ezrath Ha-Jeled, betaald uit de vermogens van de verschillende instellingen, zoals die merendeels vóór de oorlog waren opgebouwd en zoals die via de herstelbetalingen in de loop van de jaren vijftig werden terugontvangen. De pleeggelden en andere subsidies die door de overheid werden verstrekt, waren ook in de jaren vijftig en zestig bij lange na niet voldoende om de kosten te dekken. De besturen

hanteerden voor die tijd bovendien ruime normen voor wat betreft opvoeding, kleding, sport, voeding e.d. Ook zijn er substantiële bedragen uitgegeven aan alyah van oorlogskinderen naar Israël en verblijfskosten daar.

Bij het beheer van vermogens van kinderen moest Le-Ezrath zich houden aan dezelfde juridische regels als OPK. De rechter hield toezicht op het beheer, en bij meerderjarigheid moest - ten overstaan van de pupil - in een speciale rechtszitting rekening en verantwoording worden afgelegd. In de dossiers van Le-Ezrath werd echter slechts één echt vermogensdossier aangetroffen, en twee sociale dossiers waaraan het vermogensdossier (per toeval) is toegevoegd. De overige, honderden vermogensdossiers zijn aan zekerheid grenzende waarschijnlijkheid midden jaren zeventig vernietigd. De laatste (jongste) oorlogswes was tien jaar daarvóór, in 1966, meerderjarig geworden. Le-Ezrath hield midden jaren zeventig feitelijk op te bestaan. De organisatie, die zich had gericht op de opvang van joodse oorlogswesen, ging op in Joods maatschappelijk Werk. Het is denkbaar, dat het toenmalige bestuur ten tijde van de verhuizing naar de De Lairesestraat, besloot alleen de sociale dossiers te bewaren. Deze konden in de toekomst misschien nog van nut zijn, terwijl de vermogensdossiers als 'afgedaan' werden beschouwd.

Uit de drie teruggevonden dossiers blijkt dat Le-Ezrath zich in deze gevallen de nodige inspanningen heeft getroost om vermogens van kinderen op te sporen. De kosten van het opsporen en het beheer van vermogens zijn voor rekening van de organisatie genomen. Wel blijkt uit bestuursstukken dat vanaf 1954 de directe kosten, zoals de controle door externe accountants, op (grote) vermogens van kinderen in rekening konden worden gebracht.

Tot 1954 zijn geen pleeggelden op vermogens in rekening gebracht.

Vanaf 1954 echter konden volgens een bestuursbesluit, de kortingen die de overheid op individuele pleeggelden toepaste in het geval van (grote) opbrengsten van het vermogen van de pupil, ten laste worden gebracht van de netto opbrengst van dat vermogen. Vanaf 1958 konden bovendien de werkelijke pleegkosten uit de netto opbrengst van (grote) vermogens warden bekostigd.

één pupil heeft ons een afrekening uit 1962 ter hand gesteld, waarin een bedrag van ruim fl. 9.000,- aan pleeggelden is opgenomen. In een aangetroffen Le-Ezrath dossier werden eveneens pleeggelden en medische kosten op de opbrengst van het vermogen in mindering gebracht. In totaal ging het in dit geval om een bedrag van ongeveer fl. 4.000,- , waarvoor toestemming van de rechter was gevraagd. Daarbij

ging het uitdrukkelijk om opbrengsten van het belegde vermogen. Toen de pleegouders opnieuw om pleeggeld vroegen - we spreken over midden jaren vijftig - weigerde Le-Ezrath met als argument dat aan het belegde vermogen zélf niet ken worden getornd.

Net als OPK hanteerde de zogenaamde Fusie, de organisatie waarin Le-Ezrath Ha-Jeled, de Bergstichting, de S.A. Rudelsheimstichting en het Joodse Jongens- en Meisjeshuis zich in 1950 hadden verenigd, de eerste jaren na de bevrijding geen norm tot welk bedrag vermogens van kinderen werden aangesproken, zo is onze indruk.

In de loop van de jaren zou in dat beleid verandering komen. Toen tientallen Bergstichting-kinderen begin 1951 emigreerden naar Israël, mochten volgens notulen van bestuursvergaderingen 'kleine vermogens', waarschijnlijk tot fl. 2.000,-, worden geliquideerd en gebruikt voor de aanschaf van extra goederen voor de reis naar Israël. Grotere vermogens werden beheerd tot aan meerderjarigheid van een pupil, ook als hij of zij in Israël verbleef. Volgens de bestuursrichtlijnen van 1958 werden vermogens tot fl. 6.000,- in geen geval aangesproken. Emigratie naar Israël, maar ook speciale zaken, zoals de aanschaf van een fiets, werden door de Fusie bekostigd, en niet ten laste gebracht van vermogens, tenzij het om heel vermogende kinderen ging.

Overigens hebben wij de indruk dat het beeld zoals wij dat in de OPK-dossiers aantreffen, niet afwijkt van dat van OPK. Maar weinig kinderen erfden grote vermogens. Pas in de jaren vijftig en zestig, vooral vanwege de Jokos-uitkeringen, gaat het om grotere bedragen van tenminste rond de tienduizend gulden.

Helaas doet zich ook op dit punt een groot onderzoeksprobleem voor. Omdat de Jokos-uitkeringen in eerste instantie zijn uitbetaald aan Le-Ezrath, valt niet na te gaan wanneer en hoe deze bedragen aan een pupil zijn uitbetaald. Dit speelt met name voor kinderen die naar Israël zijn geëmigreerd. Bij meerderjarigheid hebben zij meestal een verklaring getekend, waarbij Le-Ezrath werd gemachtigd hun financiële belangen in Nederland ook na meerderjarigheid te behartigen.

Uit een door ons ingestelde enquête blijkt dat de overgrote meerderheid van kinderen die naar Israël zijn geëmigreerd, ontevreden is over de afwikkeling van hun vermogens. Velen zijn ervan overtuigd dat zij bij meerderjarig geen afrekening hebben ontvangen. Vanwege alle juridische bepalingen daarover, lijkt dat niet waarschijnlijk. Bovendien zijn zowel in OPK-dossiers als in de drie gevonden Le-Ezrath dossiers, afrekeningen aangetroffen van kinderen die in het buitenland verbleven; de verblijfplaats van kinderen vormde voor de eindafrekening geen beletsel. Dat er aan kinderen uitbetalingen zijn gedaan bij

meerderjarigheid ook in Israël, blijkt daarnaast uit afrekeningen die ons door sommigen zijn gegeven.

Om er in elk geval zeker van te zijn dat er geen bedragen van vermogens van kinderen zijn overgeboekt naar de instellingen zelf, zijn de financiële jaarverslagen van de verschillende instellingen bestudeerd tot 1977 (ruim tien jaar nadat het laatste oorlogspleegkind volwassen werd). Daarin zijn geen posten of bedragen gevonden die erop wijzen dat vermogens van kinderen of zogenaamde Jokos-uitkeringen zijn overgeboekt naar deze instellingen.

Ook is ons door verschillende pupillen verzekerd, dat Le-Ezrath, Bergstichting en Rudelsheimstichting, kosten in rekening bracht voor het opsporen en beheren van vermogens. De drie dossiers die we hebben aangetroffen, en de afrekeningen zoals die in ons door kinderen overhandigd zijn, getuigen niet van hoge in rekening gebrachte kosten. Het gaat uitsluitend om (kleine) kosten van derden (externe accountantskosten met name die de eindafrekening controleerden). Wat de in rekening gebrachte pleegkosten betreft, kan worden gesteld dat deze kennelijk door de rechtbank niet als buitensporig hoog werden beschouwd. De opvoeding van voogdijkinderen wordt tot op de dag van vandaag geacht uit het eigen vermogen te worden betaald - als dat er is. De joodse voogdijinstellingen stelden zich zeker vanaf begin jaren vijftig op het standpunt dat in zijn algemeenheid niet aan vermogens zelf werd getornd en dat alleen opbrengsten van (grote) vermogens eventueel konden worden aangesproken. Ook daarin lijken OPK en joodse instellingen hetzelfde beleid te hebben gevolgd.

Met name kinderen die destijds naar kibboets Gwar Am zijn vertrokken, zijn ervan overtuigd dat zij geen eindafrekeningen hebben ontvangen, geen Jokos-uitkeringen, en dat zij bovendien hun eigen reiskosten hebben moeten betalen, en hun eigen opleiding.

Volgens de financiële jaarverslagen en volgens de bestuursstukken kwamen reis- en uitzetkosten in de meeste gevallen voor rekening van de voogdijinstelling en werden er ook voor opleiding e.d. in Israël financiële bedragen ter beschikking gesteld. Maar helaas kunnen we ook op dit punt niet per individueel kind vaststellen hoe e.e.a. is verlopen.

Uit onze enquête blijkt dat er geen relatie bestaat tussen tevredenheid/ontevredenheid over de afwikkeling van vermogens en het beschikken over stukken. Kinderen die over een eindafrekening beschikken zijn zonder uitzondering ontevreden, terwijl het kleine aantal kinderen dat zegt wél tevreden zijn, niet over eindafrekeningen zegt te beschikken. Zij vertrouwen hun voogden kennelijk, terwijl de overgrote meerderheid - papieren of niet- geen enkel vertrouwen in hun voogd heeft.

Hoewel niet uit te sluiten valt dat er in individuele gevallen niet altijd juist is gehandeld, lijkt er voor zo'n groot wantrouwen geen aanwijsbare reden. Zeker: de Nederlands bureaucratie van na de oorlog was ook in het geval van de joodse oorlogswezen buitengewoon kil en koud. Daarbij waren de financiële vergoedingen die er voor de opvoeding van oorlogskinderen werden verstrekt verre van riant. Toch moet ook worden geconstateerd dat alle regelingen en procedures er tenminste voor zorgden dat voogden niet naar eigen goeddunken over vermogens van kinderen konden beschikken. Voorzover dat vast te stellen viel, hebben de voogdijinstellingen zich bovendien ingespannen om de financiële belangen van kinderen zo goed als mogelijk te behartigen, waarbij de omstandigheden en de opvattingen van die tijd niet uit het oog mogen worden verloren.

Ons onderzoek werd bemoeilijkt door het ontbreken van de nodige archiefstukken. Ook daarom heeft het onderzoek veel meer tijd in beslag genomen dat wij oorspronkelijk hoopten. Wij beseffen dat ons onderzoek niet alle vragen die er met name in Israël leven beantwoordt, zeker niet waar het individuele vragen betreft. Toch menen wij dat dit rapport bijdraagt tot een beter inzicht in de afwikkeling van vermogens van joodse onderduikkinderen. Daarbij hopen wij oprecht dat dit rapport er toe bijdraagt dat het wantrouwen van kinderen ten opzicht van de voogden van destijds op z'n minst een beetje kan worden weggenomen.

Pauline Micheels en Elma Verhey, mei 2003.

Verantwoording

In maart 2000 werd Elma Verhey door een aantal joodse oorlogswezen uit Israël benaderd, met de vraag wat zij wist van de afwikkeling van hun materiële oorlogsschaden. Avraham Roet, zelf overigens geen oorlogswees, was één van hen. In zijn functie als voorzitter van het Platform Israël, die in die tijd nauw betrokken was bij de onderhandelingen over de herstelbetalingen van overheid, banken, verzekeraars en de effectenhandel, had hij zich tot taak gesteld ook de zaak van de joodse weeskinderen uit te zoeken. Tientallen weeskinderen zijn direct na de oorlog als minderjarige naar Israël geëmigreerd, in een tijd dat de zogenaamde 'herstelbetalingen', nog maar nauwelijks op gang waren gekomen. Het is dan ook niet verwonderlijk dat er vooral in Israël veel vragen leven.

Contact met Hans Vuijsje, directeur van Joods Maatschappelijk Werk, leerde dat de problematiek ook daar bekend was. JMW had geprobeerd individuele vragenstellers te antwoorden. Het eigen onderzoek had, bij gebrek aan archiefmateriaal, niet veel duidelijkheid gebracht. Een groter, algemeen onderzoek leek gewenst.

Voor Vuijsje stond vanaf het begin vast, dat JMW zo'n onderzoek niet zelf zou kunnen uitvoeren. Joodse voogdij-instellingen van na de oorlog zoals de Bergstichting, het Joodse Jongenshuis, de S.A.

Rudelsheimstichting en Le-Ezrath Ha-Jeled, zijn in 1950 gefuseerd en midden jaren zeventig opgegaan in JMW. Alleen onderzoekers van buiten JMW zouden zijns inziens een onafhankelijk onderzoek kunnen garanderen.

Ook Platform Israël leek daarvoor niet de geschikte instantie. Veel archiefmateriaal bevindt zich in Nederland, bovendien hebben sommige bestuursleden van het PI of direct betrokkenen van die organisatie, zelf vragen over de afwikkeling van erfenissen en schadeclaims. Daarom werd Elma Verhey, die al eerder onderzoek deed naar de situatie rond de joodse oorlogswezen, door Platform Israël verzocht het onderzoek op zich te nemen.

Onderzoek naar de joodse weeskinderen is zwaar en emotioneel belastend. Om die reden wilde Elma Verhey het onderzoek niet alleen doen. De historica Pauline Micheels, gepromoveerd op *Muziek in de schaduw van het Derde Rijk - de NederJandse Symfonie-orkesten 1933-1945 (Zutphen, 1993)* was bereid een deel van haar tijd aan het onderzoek te besteden. Ze werkte toentertijd aan een biografie over vatenfabrikant en mecenas Bernard Van Leer, die inmiddels is afgerond. Pauline Micheels, net als Verhey na de oorlog geboren, kende de

problematiek. Ze had zich er echter niet eerder in verdiept. Ze stond er 'fris' tegenover en dit had voordelen.

De onderzoeksvragen leken voor de hand liggend: wat was het beleid van de overheid en de particuliere instellingen geweest bij het vorderen van erfenissen of schadeclaims? Hoe pakte dat in de praktijk uit?

Hadden kinderen recht op een uitkering? Konden pleegouders of voogdij-instellingen een beroep doen op de overheid? Of moesten vermogens van kinderen worden aangesproken voor hun opvoeding? Nogal wat tijd is besteed aan de juiste aanpak van het onderzoek. De in de loop van de jaren steeds wisselende voogdij zorgde voor de nodige hoofdbreken. De voorlopige voogdij over alle joodse weeskinderen was direct na de oorlog in handen van een overheidsinstelling, de Commissie voor Oorlogspleegkinderen, OPK. Daarna kon de voogdij op advies van OPK door de rechter worden toegewezen aan een joodse of een niet-joodse voogdijinstelling of aan joodse of niet-joodse particuliere voogden. Ook kwam het in latere jaren voor, dat de voogdij van particulieren alsnog naar een instelling ging of andersom. OPK is na de opheffing in 1949, bovendien doorgedaan als particuliere voogdijinstelling.

Met al deze aspecten moest het onderzoek rekening houden. Daarbij kwam dat van het bureau OPK geen archief bewaard is gebleven. Alleen aan de hand van de bewaard gebleven voogdijdossiers, zouden we mogelijkere wijs kunnen reconstrueren wat het OPK-beleid was geweest. Ook de reconstructie van het beleid van joodse voogdijinstellingen leek niet eenvoudig. Maar een beperkt deel van het bestuursarchief van Le-Ezrath bevindt zich bij het NIOD, en is voor onderzoek vrij toegankelijk. Andere delen van het archief, waaronder de voogdijdossiers zelf, zijn niet zonder meer toegankelijk.

Toestemming om de OPK-dossiers in het Rijksarchief Noord-Holland te mogen bestuderen was er snel, uiteraard onder strikte voorwaarde dat de privacy van personen werd gegarandeerd. Toestemming voor onderzoek in joodse archieven heeft enige tijd op zich laten wachten, vanwege extra privacy-regels die moesten worden gewaarborgd. Uiteindelijk is begin 2001 een overeenkomst getekend, die de nodige waarborgen bood en die voor zowel onderzoekers als voor JMW bevredigend was.

In eerste instantie is het tien jaar geleden verzamelde archiefmateriaal voor *Om het Joodse Kind* opnieuw bestudeerd, en is nieuw onderzoek gedaan bij het Nederlands Instituut voor Oorlogsdocumentatie (NIOD) in verschillende, openbare archieven. Daarna zijn steekproeven genomen in de OPK-dossiers.

Na een steekproef, waarbij tien procent van alle pupillen-dossiers van de joodse voogdijinstelling Le-Ezrath Ha-Jeled werd bestudeerd, moesten we echter tot de conclusie dat deze dossiers vooral sociaal-psychologische informatie bevatten. Relevante, financiële documenten troffen we nauwelijks aan.

Navraag bij ondermeer de voormalige directeur van JMW, Wilma Stein-Olman, medewerkers als Hans Verveer, mevrouw Oudkerk, de heer Meijer van der Sluis en bij oud-bestuurslid Gerard Polak van Le-Ezrath Ha-Jeled, leerde dat er aparte vermogensdossiers hebben bestaan. Uit bestuursstukken die we later vonden, blijkt dat Le Ezrath sinds medio 1948 inderdaad een aparte afdeling vermogensbeheer had. Die afdeling zorgde bovendien voor het vermogensbeheer van kinderen die onder de voogdij van de Bergstichting of die van de Rudelsheimstichting vielen. Het ging daarbij om honderden kinderen; de vermogensdossiers moeten tientallen meters hebben beslaan.

Waar deze vermogensdossiers zijn gebleven, is onbekend. Ze bevinden zich ook niet in de JMW-archieven, zoals die worden beheerd door het Gemeentearchief Amsterdam. Ook onze speurtocht in de kelders van JMW, samen met een medewerker van het Gemeentearchief Amsterdam, heeft niets opgeleverd.

We nemen dan ook aan, dat de vermogensdossiers zijn vernietigd. Waarschijnlijk is dat midden jaren zeventig gebeurd, rond de verhuizing van Le-Ezrath van het adres Johannes Vermeerstraat naar het tegenwoordige pand van JMW in de De Laïressestraat. De laatste (jongste) oorlogswaas was tien jaar daarvoor volwassen geworden (1966). Reden waarom er formeel-juridisch geen beletsel (meer) was de vermogensdossiers te vernietigen. De sociale dossiers zijn wellicht bewaard gebleven, vanuit de gedachte van het bestuur destijds, dat die in de toekomst mogelijk nog van dienst konden zijn.

Dat de vermogensdossier inderdaad zijn vernietigd, wordt bevestigd door Gerard Polak, oud-bestuurslid van Le-Ezrath.¹ Een tweede aanwijzing daarvoor vonden we in een brief van 2 februari 1977 van Leo Cohen, destijds directeur van Le-Ezrath, gericht aan een maatschappelijk werker. Daarin schrijft hij met betrekking tot dossiers van de Bergstichting dat 'die niet meer bestaan; ze zijn enige jaren geleden vernietigd'.² Maar wanneer de vermogensdossiers zijn vernietigd, en op beslissing van wie, hebben we niet kunnen vaststellen.

De OPK-dossiers in Haarlem, althans voorzover wij ook die steekproefsgewijze hebben ingezien, bevatten wél financiële stukken. Onderscheid tussen sociale dossiers en vermogensdossiers is door OPK nooit gemaakt. De dossiers zijn, na de opheffing van OPK in 1949,

terecht gekomen bij de Voogdijraad Amsterdam, de tegenwoordige Raad voor de Kinderbescherming. De Raad heeft ze in 1983 overgedragen aan het Rijksarchief Noord-Holland, gevestigd in Haarlem. Ook de dossiers van de Stichting Hulp aan Oorlogspleegekinderen zijn - na opheffing van de organisatie in 1966 - ingevoegd en ondergebracht in Haarlem.³

Na ons oriënterend en gedeeltelijk teleurstellend onderzoek in voogdijdossiers, hebben we het archief van JMW bekeken, zoals dat in het Gemeentearchief Amsterdam wordt bewaard. Het bevat o.m. bestuursstukken van Le-Ezrath, de Bergstichting, de S.A. Rudelsheimstichting en van de zogenaamde Gefusioneerde Joodse Instellingen voor Kinderbescherming.

De toegang tot het JMW-archief is niet eenvoudig. Het archief is niet geïnventariseerd en slechts zeer summier beschreven. Een van onze aanbevelingen is dan ook, om snel werk te maken van een goede beschrijving van het archief. Voor een beter begrip van de situatie van de joodse gemeenschap na de oorlog, is het JMW-archief zeer belangrijk.

De balans opmakend moesten we vaststellen dat we niet konden vasthouden aan onze onderzoeksopzet: enerzijds globaal historisch onderzoek, anderzijds onderzoek aan de hand van casussen. Omdat alleen de OPK-dossiers financiële stukken bevatten, zou dat een scheef en daarbij onbevredigend beeld hebben opgeleverd. Honderden kinderen zijn in de loop van de jaren onder joodse voogdij geplaatst; daarbij kwam dat juist onder deze groep vragen leefden.

Uiteraard zijn we nagegaan of onderzoek in het archief van het toenmalige Beheersinstituut, een oplossing kon bieden. De Stichting Bewindvoering Afwezigen, hield zich direct na de bevrijding bezig met de opsporing en het beheer van vermogens van 'afwezige' joden. Ook is onderzocht wat het archief van de zogenaamde Jokos-claims, de '*Wiedergutmachung*' van de Duitse overheid, voor ons onderzoek kon betekenen. Helaas boden ook die archieven geen oplossing. In de Jokos-dossiers en die van het Beheersinstituut, kan aan de hand van namen van vermoorde ouders en andere familieleden wel worden nagegaan of er voor een bepaalde pupil is geclaimd. Ook kan worden nagegaan hoeveel er is uitbetaald. Maar de bedragen zijn - in het geval van minderjarigheid - uitbetaald aan de particuliere voogden of voogdijinstellingen.⁴

Hoe die met de vermogens zijn omgegaan valt feitelijk alleen te constateren aan de hand van de eindafrekeningen zoals die bij meerderjarigheid moeten worden overlegd aan de rechtbank. Maar ook daar zijn ze niet bewaard gebleven.⁵

Tenslotte hadden we de hoop nog vermogensdossiers van Le-Ezrath te vinden opgegeven. Ons onderzoek zou zich - noodgedwongen - moeten beperken tot een globaal beeld aan de hand van bestuursstukken. Een nieuwe onderzoekspoging waarbij we de 130 dozen met daarin zo'n 1300 Le-Ezrath dossiers hebben bekeken op buitensporig dikke dossiers, heeft echter drie dossiers met daarin eindafrekeningen en andere relevante stukken opgeleverd.

We wisten - de OPK-dossiers wezen daarop - dat het vermogensbeheer met een groot aantal documenten gepaard was gegaan.

één van de gevonden Ezrath-dossiers draagt zelfs het opschrift 'vermogensdossier'. De twee andere gevonden dossiers zijn duidelijk herkenbare sociale dossiers, waaraan de financiële stukken uit het vermogensdossiers later zijn toegevoegd.

De drie waarschijnlijk per toeval bewaard gebleven dossiers, geven een duidelijk beeld van de inspanningen, die Le-Ezrath zich heeft getroost vermogens van de kinderen op te sporen, en van de manier waarop er met deze drie pupillen bij hun meerderjarigheid is afgerekend.

Ons onderzoek naar het algemene beeld van de situatie, wordt dan ook afgerond met een apart hoofdstuk zes, waarin we een beschrijving geven van drie willekeurig gekozen OPK-dossiers, en van de drie dossiers van Le-Ezrath, zoals we die tenslotte hebben gevonden.

In juli 2001 schreven wij de eerste versie van het onderzoek. In de maanden daarna, werd belangrijk aanvullend archiefmateriaal gevonden. Behalve de drie teruggevonden financiële dossiers van Le-Ezrath werden ook de financiële jaarverslagen van verschillende voogdijinstellingen teruggevonden in de archiefkelders van JMW. Het eerste resultaat van dit aanvullend onderzoek werd vastgelegd in een lezing voor voormalige onderduikkinderen, gehouden in december 2001 te Tel-Aviv.

In de tussenliggende tijd is het onderzoek voortgezet, waarbij onder meer een enquête in Israël is uitgezet. De resultaten daarvan zijn opgenomen in hoofdstuk zeven. Hoofdstuk acht bevat een korte samenvatting van de resultaten van het onderzoek, en onze conclusies.

Met deze tweede versie van ons rapport, waarin alle tot nu toe gevonden onderzoeksmateriaal is verwerkt, sluiten wij ons onderzoek af.

Voorlopig althans. Ook deze geschiedschrijving blijft kind van haar tijd, zo realiseren wij ons.

---

¹ Verslag interview Chaya Brasz met Gerard Polak, 1 maart 2001.

² GAA, Archief JMW, Map 1337, Pupillenboek Bergstichting; Brief Leo Cohen aan mevrouw Kemping [niet duidelijk leesbaar], 2 februari 1977.

³ RANH, Informatie John Wig mans. De beleidslijn van de overheid was destijds, dat een op de tien voogdij dossiers bewaard moest blijven, de overigen konden worden vernietigd. Gelukkig is dat in het geval van de OPK-dossiers niet gebeurd.

⁴ RANH, Informatie John Wig mans. De beleidslijn van de overheid was destijds, dat een op de tien voogdij dossiers bewaard moest blijven, de overigen konden worden vernietigd. Gelukkig is dat in het geval van de OPK-dossiers niet gebeurd.

⁵ RANH, Informatie John Wig mans. De beleidslijn van de overheid was destijds, dat een op de tien voogdij dossiers bewaard moest blijven, de overigen konden worden vernietigd. Gelukkig is dat in het geval van de OPK-dossiers niet gebeurd.